

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
факультет соціології
кафедра соціальних структур та соціальних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Гендерний вимір мовної поведінки в полілінгвістичних сім'ях та партнерствах»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма «Гендерні студії»
Освітній рівень: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Автор:
Молоціян Анастасія Олександрівна
студентка магістратури

Науковий керівник:
Шелухін Володимир Анатолійович
кандидат соціологічних наук, асистент

Магістерська робота допущена до захисту
Рішенням кафедри соціальних структур та соціальних відносин

Протокол № _____ від «__» _____ 20__ р.

Зав. кафедри _____ доц. Мазурик О.В.

Київ 2021

Анотація

Незважаючи на чисельну кількість наявних досліджень проблематики гендерної нерівності, в Україні зокрема, питання включення гендерного аспекту в контекст відтворення національної ідентичності детально не досліджувалося. Зважаючи на постколоніальну спадщину українського суспільства, що спирається на її статусні позиції відносно Росії за радянських часів, можна говорити про існування ієрархічності у контексті національних ідентичностей, де мова являє собою один із зчитуваних та виразних її проявів. Враховуючи обидві ієрархічні структури, що існують в сучасному українському суспільстві, а саме гендерну та національну, основним питанням дослідження є питання про те, чи здійснює гендерна нерівність внесок у зміну практик мовної поведінки у полілінгвістичних сім'ях та партнерствах у контексті постколоніального досвіду українського суспільства.

Ключові слова: постколоніалізм, патріархальний устрій, мовна поведінка, полілінгвістичні сім'ї та партнерства

Despite the large number of available studies on gender inequality, in Ukraine in particular, the issue of including the gender aspect in the context of the reproduction of national identity has not been studied in detail. Given the postcolonial legacy of Ukrainian society, based on its status in relation to Russia in Soviet times, we can speak of the existence of hierarchy in the context of national identities, where language is one of its readable and expressive manifestations. Given the two hierarchical structures that exist in modern Ukrainian society, namely gender and national, the main question of the study is whether gender inequality contributes to changing language behaviors in polylingual families and partnerships in the context of postcolonial experience of Ukrainian society.

Key words: postcolonialism, patriarchal system, language behavior, polylingual families and partnerships

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СОЦІОЛОГІЯ МОВИ	7
1.1 Теорії у вивченні національної ідентичності та «банальний націоналізм».	8
1.2 Соціологія мови та мовна поведінка як соціальний конструкт.	17
Висновки до першого розділу	Помилка! Закладку не визначено.5
Розділ 2. ФЕМІНІСТИЧНІ ТЕОРІЇ В СОЦІОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ГЕНДЕРНОГО ВИМІРУ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ	Помилка!
Закладку не визначено.8	
2.1. Феміністичні теорії в контексті гендерного порядку. Вітчизняна специфіка.	Помилка! Закладку не визначено.9
2.2 Сучасне українське суспільство в контексті національної ідентичності та мовна поведінка українців.	38
Висновки до другого розділу	43
Розділ 3. МОВНА ПОВЕДІНКА В ПОЛІЛІНГВІСТИЧНИХ СІМ'ЯХ ТА ПАРТНЕРСТВАХ.	Помилка! Закладку не визначено.8
3.1 Гендерний порядок сучасного українського суспільства.	48
3.2 Мовна поведінка в контексті соціальних ієрархій.	52
3.3 Вплив гендерного фактору на механізми зміни мови жінками у приватній царині	56
Висновки до третього розділу	61
ВИСНОВКИ	64
Список використаних джерел	Помилка! Закладку не визначено.9
Додатки	73

ВСТУП

Актуальність. Національна ідентичність з одного боку є вольовим вибором кожної окремої особистості, а з іншого – такою, що інституційно детермінується. Держава коригує поведінку громадян, ґрунтуючись на непохитному і могутньому феномені національної приналежності. Цей вплив може бути явним і прихованим, жорстко регламентованим і маневруючим. При цьому, феномен об'єднує людей і дає їм відчуття унікальності, відрізняючи своїх від чужих (інших національностей), він зумовлює їх поведінку і тримає в рамках, він навіть здатен трансформуватися в нетерпимість до «інших» і розгортати масштабні конфлікти. Дане поняття означає широкий комплекс індивідуалізованих і неіндивідуалізованих міжособистісних зв'язків та історичних уявлень, які становлять основу самоідентифікації окремих осіб та груп людей з певною нацією як самобутньою спільнотою, що має свою історію, територію, мову, історичну пам'ять, культуру, міфи, традиції, об'єкти поклоніння, національну ідею, тощо. Не варто забувати про те, що національна ідентичність є переважно суб'єктивно, а не об'єктивно детермінованою. Саме тому, вияв людиною своєї національної ідентичності – це її особистий духовний вибір.

За значущістю та силою впливу на особистість із національною ідентичністю може зрівнятися ідентичність гендерна. Вона не тільки визначає, як особистість поводить себе, відчуває і як виглядає, але і як її сприймають у суспільстві, а також які у неї є права і обов'язки. Не дивлячись на індивідуальний та інтимний характер феномена гендерної ідентичності, він все ж є соціальним конструктом. Таким чином, гендерна ідентичність також нав'язується системою, яка зацікавлена в тому, щоб контролювати громадськість.

У своїй роботі я планую поєднати ці два потужні та впливові конструкти. Як національна, так і гендерна ідентичність є особистісними і водночас усезагальними феноменами. При цьому, обидві ідентичності з різних причин

диктуються і нав'язуються зовнішнім світом. Я планую дослідити взаємозв'язок національного і гендерного в контексті інструменту маніпуляцій. Я припускаю, що один сенситивний і потужний конструктивпливає на інший. В результаті чого створюється ефективна зброя для нав'язування і контролю. Важливість даної теми полягає в тому, що сукупність впливу цих двох феноменів створює умови для того, щоб один з них підпорядковував собі іншого, а значить обмежував і обумовлював його.

Проблема ж тут полягає в тому, що лише факт наявності певної комбінації ідентичностей передбачає або домінування, або підпорядкування в соціальній ієрархії. Разом з цим, цей же факт означає, що якась із ідентичностей виявиться другорядною. Комбінація різних типів ідентичності може бути чинником підтримки, або ж підважування панівних ієрархій.

Для мене важливо не тільки дослідити природу впливу ідентичностей на особистість, а й наслідки цього впливу. Тут важливо відзначити, що наслідки мають не тільки особистісний, але і суспільний характер. Таким чином, важливість мого дослідження полягає в тому, що, вивчаючи феномен впливу двох потужних ідентичностей на особистість можна глибше зрозуміти природу і глобальні наслідки одного з проявів соціальної нерівності. Для більш детального розуміння напрямку дослідження важливо також окреслити основні складові, що стануть основою дослідницького процесу.

Об'єкт: мовна поведінка.

Предмет: гендерування мовної поведінки як виміру національної ідентичності у полілінгвістичних сім'ях та партнерствах.

Мета: реконструювати гендерування мовної поведінки у полілінгвістичних сім'ях.

Завдання:

1. Реконструювати класичні соціологічні теорії в поясненні інституційних чинників виникнення та підтримки національної ідентичності, а також сучасні соціологічні теорії про макро- та мікроорієнтовні принципи аналізу соціоструктурних підстав національної ідентичності. Мовна поведінка як складова національної ідентичності.
2. Реконструювати феміністичні теорії та підходи до вивчення соціальних практик. Гендерованість соціальних практик в шлюбно-сімейних відносинах.
3. Охарактеризувати сучасне українське суспільство в контексті національної ідентичності та постколоніальної теорії, а також в контексті гендерної структури та патріархального устрою.
4. Провести глибинні інтерв'ю з жінками із полілінгвістичних українських родин та партнерств.
5. На основі результатів проведеного дослідження зробити висновки про гендерну нерівність як чинника відтворення постколоніальних ієрархій у приватній сфері.

Дослідницьке питання: У контексті постколоніального досвіду українського суспільства, чи здійснює гендерна нерівність внесок у зміну практик мовної поведінки у полілінгвістичних сім'ях?

Ключова гіпотеза полягає в тому, що гендерна нерівність є чинником відтворення постколоніальних ієрархій, котрі проявляються у царині мововжитку в приватній сфері.

РОЗДІЛ 1. СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА СОЦІОЛОГІЯ МОВИ

Поняття національної ідентичності є поняттям вищого ступеня загальності, тому основними його елементами виступають національне самовизначення, національна самосвідомість і національна культура. Такі елементи як почуття любові, поваги до своєї батьківщини, культури, традицій, мови, наділені потужною як консолідуючою, так і диференціюючою силою. У широкому розумінні, національною ідентичністю є визнання народом самого себе; самоусвідомлення; знання своєї історії та повага до неї; національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб, тощо. Чимало дослідників вивчали питання національної ідентичності, а тому підходи та погляди на цей сенситивний та неоднозначний феномен існують різноманітні: від більш лояльних до радикальних, від традиційних до сучасних. У своїй роботі я дослідила як традиційні підходи до вивчення національної ідентичності та особливості цих підходів, так і сучасні вивчення даного питання з характерними для них рисами. Важливо мати підґрунтя у вигляді існуючих та вивчених мною наукових теорій національної ідентичності, які висували як класики соціологічної науки, так і соціологи-сучасники.

Разом з тим, визначивши мовну поведінку як один з проявів національної ідентичності, у роботі я зацентруватиму увагу на даному аспекті. Одним із базових напрямів, які я використовуватиму у даній роботі виступатиме соціологія мови. Розмаїття підходів до вивчення та пояснення соціального аспекту мови й мовної поведінки як наслідку соціального й комунікативного, дозволить застосувати певні з підходів до емпіричної частини дослідження. Обґрунтувавши позиціонування мовної поведінки як складової частини феномену національної ідентичності та концептуально узгодивши дані поняття, у своїй роботі я використовуватиму саме мовну

поведінку як прояв ідентичності національної. Повсякденність та систематична відтворюваність мовної поведінки, а також включеність мови у національний контекст обумовлює причетність мовного аспекту до національного. Таким чином, я спиратимуся не лише на вчення тих дослідників, які зосереджувалися на феномені національної ідентичності та її прояву у повсякденності, а й на підходи тих науковців, хто з точки зору соціології мови досліджував мовну поведінку як таку, що зумовлена соціальним контекстом та соціальна за своїми наслідками.

1.1 Теорії у вивченні національної ідентичності та «банальний націоналізм».

Торкаючись такого неоднозначного, суперечливого та хиткого поняття національної ідентичності, варто розглянути різні підходи та різних авторів, аби якомога ширше та глибше пояснити й якомога вдаліше використати дане поняття у власній роботі. Хронологічно розпочинаючи із класичних теорій, насамперед згадавши провідних соціологів. У класичному розумінні Макса Вебера, наприклад, нація розглядається як своєрідна політична категорія, яка, до того ж, є певним поєднанням понять «народ» та «політика». Вчений поєднує поняття «нація» із поняттям «державна», унеможливаючи їхнє існування окремо один від одного: «нація є «суспільство почуття», яке може знайти своє адекватне вираження тільки у власній державі, і воно постійно прагне до створення такого. Існування нації означає, що певна група людей висловлює специфічне почуття солідарності перед обличчям інших груп»[Вебер: 2013, с. 674-677]. Важливо, що, говорячи про націю, Вебер наголошує на важливості бажання й віри самих людей у те, що вони складають націю як таку. Водночас, автор не відкидає і об'єктивні фактори творення нації. Таким чином, за автором, нація існує тоді і тільки тоді, коли люди, які її складають, мають прагнення скласти націю, коли є деякий об'єктивний загальний фактор та суб'єктивна віра людей в спільність їхнього походження, що зв'язує різних людей і відрізняє їх від інших. Нація існує тоді, коли

суспільство має на меті побудувати власну державу. Вебер намагався відвести на другий план різницю між політичною одиницею та нацією, а також дорівняти справжню націю до «великої держави», утім автор чітко відрізняв державу та владу від нації та культури.

Говорячи про національну ідентичність варто сказати і про науковця, який підкреслив важливість інституту держави в контексті формування націй та національної ідентичності ще до веберівського трактування – французький дослідник Алексіс де Токвіль. Він започаткував соціокультурний підхід до розуміння громадянського суспільства, який акцентує увагу на моральних, культурно-психологічних та, певною мірою, на емоційних чинниках. Саме ці чинники, на думку автора, формують «місцеві і особисті свободи», створюють необхідне для демократії активне соціальне поле, поширюють дух солідаризму, терпимості та кооперації, а також створюють ситуацію наявності «пильного громадського ока», яке повсякчас слідкує за владою [Токвіль: 1999, с. 412-418]. Саме вищезазначені чинники формують громадянське суспільство та як наслідок - національну ідентичність як стійку та самоусвідомлену. За А. Токвілем, вся історія народу є тільки своєрідним відображенням тих природних умов та історичних подій, в яких проходило його формування. З іншого боку, А. Токвіль не відмовляється і від революційної спадщини, тому поняття «нація», за автором, включає в себе два компоненти: колективні спогади про минуле і динамічні конкретні політичні зміни. Дослідник зазначає, що абсолютистська держава («старий порядок») у Франції заклала фундамент адміністративної та культурної уніфікації гетерогенного станово диференційованого суспільства, уніфікацію якого довершила Французька революція, таким чином заклавши фундамент модерної французької нації. Токвілева творчість вносить у французьку консервативну думку розуміння «народу» як єдиної і неподільної спільності, що дозволяє при певних умовах трансформуватися в націоналізм.

Українські класики соціологічної науки також не залишилися осторонь проблематики національної ідентичності та зробили свій внесок у розвиток даного концепту. Одним із таких дослідників є Володимир Старосольський, який поглиблює та розвиває веберівські інтенції в аналізі феномену нації. Наближаючись до поняття «націоналізм», автор насамперед торкається поняття «ідея». «Ідея» як соціологічне явище є, на думку Старосольського, усвідомленою, раціоналізованою стихією. Як поштовх, каталізатор суспільного руху, вона є, по-перше, стихійним бажанням, стремлінням в означеному напрямі і лише, по-друге, усвідомленим прагненням до означеної думкою мети [Кресіна, 1998]. Дослідник вказує на доволі важливу ознаку суспільних ідей – вбирати в себе не лише те, що є теоретично обґрунтованим і самодостатнім, а й те, що стоїть під їх знаком, однак залишається неусвідомленим, неосягненим, зумовленим об'єктивними обставинами. Автор розглядає питання щодо можливості вважати антропологічну расовість, культуру, територію об'єктивними критеріями, істинними прикметами нації. У свою чергу, культура, вважає дослідник, також впливає на розуміння нації, проте не відіграє визначальну роль. Критично розглянувши основні постулати атомістичної теорії нації, автор переходить до висвітлення теорії, де нація постає як суб'єктивна цілісність: «Суть зв'язку, силою якого певна кількість одиниць стає гуртом, суспільством, понадодиничним буттям, полягає в суб'єктивному моменті – бажанні, волі. Так виникає і нація». Але, на думку Старосольського, це ще не вирішує питання про єство нації. На цьому шляху можна лише з'ясувати, чим відрізняється нація як суспільство від інших спільнот. Національне об'єднання поглинає людину, «не полишаючи ніякої необнятої собою сфери її життя». Оскільки нація — витвір психології, то для неї інтерес має інше значення, ніж для спілки. [Старосольський, 1998, с.157]. Акцентуючи увагу на факторах волі та культурного конструювання, автор підкреслює таким чином недостатність об'єктивних факторів для самоозначення нації. Саме в цьому сенсі Старосольський продовжує веберівські позиції. Отже, саме національна свідомість виявляється в

іраціональній площині і справляє вирішальний вплив, а утвердження національного чинника є чи не найголовнішим в долі особи, суспільства, людства в цілому. Що ж до об'єктивних прикмет нації, то вони, на думку В. Старосольського, є чинниками, котрі в певних історичних умовах допомогли національним спільнотам створитися і виступають формами та символами, в яких нація сьогодні проявляє себе, свою суть.

Зважаючи на визначну роль соціоструктурних підстав, інституційно організованої культури та політичної волі у творенні нації, вважаю за необхідне також проаналізувати погляди щодо концепції формування нації Ольгерда-Іполіта Бочковського. Автор писав наступне: «Нація, – це духовна спільнота, яка є сукупністю людей на природних підставах і потребах, оскільки кожний свідомий народ має право на власну державу, поєднавши етнічний і політичний принципи, за умови виключення бюрократичного централізму, на відміну від спілки як статутно організованого об'єднання на основі розуму... нації – це органічні і найбільш пізні форми такого об'єднання. Вони – наслідок і результат природного розвитку суспільства. Становлення нації – це тривалий процес, який охоплює пробудження, відродження і самовизначення народів. Відроджуватися може лише те, що колись існувало, але з тих чи інших причин занепало. А пробуджуватися можуть тільки ті народи, що не змогли витворити власну державу. За відродженням і пробудженням йде самовизначення, яке передбачає утворення національної державності» [Бочковський, 1998, с.144]. Саме нація, на думку автора, має стати головним суб'єктом політики, основним інститутом політичної системи. Що стосується нації, то Бочковський розрізняє пасивну та активну національність, зауважуючи, що колективне перетворення народу в націю неможливе без активного національного усвідомлення його окремих членів. Не оминув увагою автор і питання націоналізму, виділивши два типи націоналізму: романтично-гуманістичний націоналізм, який формується під час зародження нації, ґрунтується на демократичних засадах та гуманістично

спрямований та паннаціоналізм, якому властивий ірраціоналізм, спрямованість на утвердження культу сили та міжнаціонального протистояння [Бочковський, 1998, с.144]. Основний мотив концепції Бочковського, варто зауважити, дещо збігається з положеннями Старосольського про визначальну роль психічного чинника - національної свідомості, який об'єднує і перетворює первісний народ у новітню націю.

Націоналізм же, за словами Е. Гелнера, – це не вияв природних покликів людської натури, це не винахід європейських мислителів, це не ідеологічна аномалія, це – результат взаємодії глибинних, структурних суспільних чинників. Конкретні форми, вияви націоналізму, так само, як і виникнення окремих націй, – випадковість. Еволюція і взаємодія економіки, держави (влади) та культури є тим підґрунтям і чинниками, з яких виростає націоналізм. Націоналізм виконує конкретну історичну місію — він творить нації і національні держави. Водночас націоналізм, безперечно, має антропологічні джерела в тому розумінні, що людина є істотою суспільною і не може бути такою без культури. Націоналізм — це передусім ідеологія індустріалізації, що запізнилася, це та система вірувань, яка надихає «новоприбульців» індустріального світу на змагання за право належати до когорти розвинутих націй і держав» [Гелнер: 2003, с.191-192]. Себто, автор вважає, що суб'єктивні чинники конкретно взятого індивіда, його бажання, упередження та воля не зумовлюють націоналізм як такий. У цьому сенсі для автора націоналізм є закономірним явищем, що як раз-таки зумовлений саме об'єктивними чинниками. Гелнер наголошує, що початково нації не існували, а утворились з об'єднання культури і політики. Цінність теоретичного осмислення націоналізму, запропонованого Е. Гелнером, полягає в його пізнавальному потенціалі — у цьому випадку завжди буде так, що якісь елементи теорії є чинними, якісь — певною мірою, але не цілком, якісь — непридатні взагалі: але в усіх випадках дослідник має стимул до перевірки,

зіставлення, а це щоразу спонукає до осмислення і переосмислення вже відомих сюжетів і пошуку нових.

У свою чергу, Бенедикт Андерсон визначає націю як уявлену політичну та культурну спільноту, при тому уявлену як генетично обмежену і суверенну. Уявленою ж автор називає її тому, що незважаючи на те, що співвітчизники можуть нічого не знати й не чути один про одного, в уяві кожного представника нації житиме певний образ співпричетності та своєрідної єдності. Називаючи націю обмеженою, соціолог зазначає, що будь-яка нація має свої межі, поза якими починається існування іншої нації. Нація вважається спільнотою, за Андерсоном, бо сприймається як цілісна система, нація розуміється як горизонтальне товариство. Така особливість пояснює, чому члени нації готові жертвувати життям заради захисту власної спільноти [Андерсон: 2001, с.24]. Що ж стосується розуміння Андерсоном націоналізму, то на його думку, націоналізм є, швидше, своєрідною культурною конструкцією. «Націоналізм – це новий принцип організації соціальної реальності, що прийшов на зміну релігійному та династичному принципам» [Андерсон, 2001]. Неймовірно влучною та переконливою є думка Андерсона про те, що націоналізм (патріотизм) «в національній свідомості відіграє напрочуд непомітну роль». Немає і безмежної ненависті до ворога, але самовдоволеність і любов до батьківщини є емоційною платформою націоналізму. Андерсон пов'язує цю політичну емоцію з любов'ю в сім'ї і почуттям вірності, а специфікою таких емоцій є натуральність.

Важливо зазначити, що тоді як соціологи-класики переважно конструювали свої теорії щодо проявів національної ідентичності, аналізуючи саме рівень соціальних інститутів, структур, загалом, їхній характер та стан у ті часи, тобто зосереджували увагу саме на макрорівні соціальних відносин. Водночас процес упізнавання та відтворення ідентичності на мікрорівні, відповідно, лишався поза їхнім інтересом. Утім варто зазначити, що аналіз макроструктур нерідко оминає увагою нюанси, які могли б прояснити

механізми конструювання національної тожсамості та солідаризації спільнот, що її генерують і екстраполюють на ширші суспільні верстви [Шелухін, 2016]. Саме тому соціологи-сучасники, не через протиставлення, а через вивчення взаємного проникнення практик та інститутів деякою мірою переводили акцент із макрорівня на мікрорівень, зберігаючи при цьому логіку та послідовність переходу від домодерного до модерного суспільства, від станового до класового. Отже, відбувається культурна переорієнтація досліджень із соціального макрорівня на соціальний мікрорівень.

На думку Ернеста Гелнера, націоналізм як ідеологія, що створює та деякою мірою підтримує національні держави, займає особливе соціально-історичне місце. «Націоналізм – це перш за все політичний принцип, суть якого полягає в тому, що політична і національна одиниця повинні збігатися». Варто також підкреслити, що націоналізм, на думку автора, пов'язаний не лише зі створенням особливої ідентичності, а, по суті, є деякою сумішшю загального та унікального. Саме тому, що за концепцією Гелнера, націоналізм ледь не ототожнюється із національною державою, чи не будь-які політичні принципи вважаються природними. Автор також вважає, що кожен народ повинен мати свою національну державу [Gellner, 1983. P. 49].

Томас Шефф, у свою чергу зазначає, що почуття сорому пронизує всю риторичну націоналізму. «Всі використані приклади неявно містять в собі почуття сорому: якщо «ми» осоромимо минуле, якщо «ми» відречемося від нашої дорогоцінної національної сутності, то «нам» буде соромно; «Ми» більше не робитимемо речей, завдяки яким «Ми» колись були відомі; «Ми» відречемося від «нашої» тисячолітньої спадщини; «Ми» більше не будемо промінням світла для інших націй. Сором легко переростає в гнів проти тих, хто змушує «нас» відрікатися від «нашої» спадщини, «нашого» боргу, «нашої» долі» [Retzinger 1991; Scheff 1990]. Саме завдяки цьому, саме так і з'являються оті зовнішні та внутрішні вороги нації. Шефф також зауважує, що поряд із соромом та гнівом існує і своєрідне національне самосхвалення, яке

породжується зі стереотипів, що сприяють упізнаваності та черговому сприйнятті «себе», «нас» як окремої нації.

У статті «Етнічність у сучасному житті» Лариса Аза акцентує увагу на саморефлексії, реконструюючи етнічну ідентичність та її підтримку. «Присвоєння людиною для індивідуального «використання» символічно представленого колективного досвіду є найважливішою складовою її самоідентифікації. У традиційних культурах йдеться про вироблення засобів ідеалізації світу в формах, що можуть з легкістю бути впізнавані. Тоді як у нетрадиційних культурах акцент зміщується на самоідентифікацію, тобто на перетворення самого суб'єкта культурної життєдіяльності, який вже сам по собі стає проблемою, а культура у ставленні до традиції – такою, що рефлексується» [Аза, 2015]. Авторка зазначає, що у сучасному світі глобалізації, ідентифікація і презентація себе іншим стають все більше невизначеними. «Тенденція гомогенізації в сучасній культурі позначається певним чином і на символізмі, призводячи до однозначності смислів. Останній часто-густо зводиться до простого акту ідентифікації зі своєю етнічною спільністю, збіднюючи про цьому його значущість» [Аза, 2015]. Відповідно, криза ідентичності набуває нового соціокультурного смислу, суть якого полягає у відсутності природного образу самого себе, про що свідчить, скажімо, завзятий націоналізм.

У контексті сучасних підходів до вивчення концепту національної ідентичності та дебатів про підстави аналізу соціокультурних вимірів, доречно згадати Майкла Білліга та його концепт «банального націоналізму». Власне, «ідея банального націоналізму полягає в тому, що нація певною мірою лежить на поверхні сучасного життя. У цьому сенсі світ націй буде відтворюватися як конкретний світ, існуюче природне середовище. Банальний націоналізм оперує прозаїчними, буденними словами, завдяки яким нації починають здаватися самі собою зрозумілі» [Billig, 1995. P.93–127]. Банальний націоналізм відноситься до повсякденних уявлень народу, створює почуття

національної приналежності серед людей, водночас відокремлюючи одну націю, від іншої. Такі повсякденні уявлення народу конструюються через символи, що їх люди бачать скрізь і завжди. Багато з цих символів є найбільш ефективними саме через їхнє постійне, щоденне повторення. З цього випливає, що якщо націоналізм — це ідеологія, яка підтримує саме національні держави, то він являє собою найуспішнішу ідеологію в людській історії. Важливим є і те, що за М. Біллігом, націоналізм як деякий стан має властивість проектуватися, зорієнтовуватися на «інших», водночас «наш» націоналізм певним чином ігнорується, ба навіть заперечується. Виходячи з концепції М. Білліга, необхідно також зосередити увагу на поширених мовних звичках, а це, в свою чергу, вимагає уважного ставлення до слів, на кшталт «народу» чи «суспільства», які в своєму повсякденному вживанні неминуче пов'язуються з «націоналізмом». В основі концепції М. Білліга є думка, що існує «постійне нагадування про існування державності через щоденне відтворення «ідеологічних звичок» [Billig, 1995, P.108-110]. Автор стверджує, ніби «прихований» характер сучасного націоналізму робить його дуже потужною ідеологією, почасти тому, що вона залишається в значній мірі недослідженим і безроздільним явищем, але при цьому є, без перебільшень, основою для потужних політичних рухів, для політичного насильства в сучасному світі. Націоналізм, за автором, в широкому сенсі слова розуміється як поняття, що охоплює способи відтворення національних держав. За М. Біллігом, «термін “нація” має два взаємопов'язаних значення: “нація” як національна держава і “нація” як народ, що живе в цій державі. Поєднання цих двох значень відображає загальну ідеологію націоналізму» [Billig, 1995, P.72]. Важливо те, що автор стверджує, ніби щодня люди деякою мірою проявляють націоналізм неусвідомлено, без прагнення бути націоналістами, і лише в моменти соціального розладу, націоналізм стає явним, вираженим, перетворюючись на конфліктне питання, ба навіть може набувати екстремістського забарвлення.

1.2 Соціологія мови та мовна поведінка як соціальний конструкт.

Продовжуючи тематику національної ідентичності та її проявів, варто включити до розгляду та врахувати такий аспект цієї ідентичності як мовна поведінка. Важливим виміром ідентичності як такої є діяльнісний. У контексті ідентичності національної, одним із найбільш очевидно фіксованих її проявів є послуговування певною національною мовою, особливо в тих випадках, де нація має виразну етнічну основу. На думку класиків феноменологічної соціології Пітера та Бріджит Бергерів, мова є першим інститутом з яким індивід зустрічається біографічно, водночас вона наділена всіма тими властивостями, які значною мірою впливають на становлення ідентичності індивіда: легітимізує дійсність і формує рамку її інтерпретації, має спонукальну силу й моральний авторитет. Мова впорядковує потік досвіду індивіда в процесі соціалізації [Бергер, 1966]. Власне, саме мовна поведінка є важливою, визначальною та невід'ємною складовою національної ідентичності як такої. Мовна поведінка не лише очевидний та відносно простий для зчитування показник, а й такий, що видається універсальним та прикладним. Таким чином, я буду вивчати мовну поведінку, яка в даному дослідженні уособлює національну ідентичність, будучи її складовою. Разом із тим, одним із найсуттєвіших аспектів мови є те, що вона постійно та систематично відтворювана, а також нормалізована. Себто стабільне повторювання мовних практик за замовчуванням робить їх непомітними, а тому визначальними та ефективними у відтворенні ідентичності зокрема.

Варто підкреслити, що погляди дослідників на те, чи вагомим чинником та чи суттєвою складовою національної ідентичності є мова дещо різняться. Проте до певної міри синтезувати погляди на роль мови у бутті спробував Дж. Джозеф, на думку якого, національні мови й ідентичності знаходяться у складному діалектичному взаємозв'язку. По-перше, групи людей, які проживають на одній території і вважають, що мають спільні довготривалі інтереси, мають притаманні їм способи мовлення, що відрізняють їх від інших

подібних груп. Себто, мова забезпечує важливу рису для національного усвідомлення – окремішність від інших, та як наслідок – спільність зі своїми. По-друге, ідеологія національної єдності передбачає уявлення, що нації є реальними з тієї причини, що людям, які їх складають, притаманна глибока культурна єдність, що є результатом існування спільної мови. Отже, мова як складова культурної спадщини символічно єднає, створюючи спільний контекст. По-третє, конкретні концепти, які складають національну ідентичність, співвідносяться зі словами в національній мові й знаходять втілення в сакральних текстах нації, таких як конституція або ключові твори національної літератури, враховуючи національний гімн. Таким чином, символічність культурної спадщини знаходить свій прояв у певному вираженні, що його можна озвучити та відтворити, а не лишень усвідомлювати. Разом із тим, коли нація прагне контролювати тих, хто може перебувати в її складі, голосувати й користуватися перевагами, які надає держава, вона може використовувати мову як найбільш очевидний критерій для вирішення питання, чи належить конкретна особа до неї. Себто, відбувається своєрідний відбір, або ж фільтрування на своїх та не своїх, що за допомогою мови як очевидного та зчитуваного критерію здійснити доволі просто [Джозефс. 2006, 490–491].

Особливе значення цей ускладнений діалектичний зв'язок мови на національній ідентичності має в постколоніальних соціокультурних контекстах, зокрема, українському, де в силу тривалої інституціоналізованої соціокультурної нерівності, національна ідентичність моделюється за відмінними зразками, що їх дослідники-постколоніалісти назвали креольським проєктом національної ідентичності (на базі російської мови, «український» проєкт) та аборигенним, де пріоритет надається українській мові, «український» проєкт [Рябчук, 2000].

Таким чином, зважаючи на притаманні мові повноваження бути своєрідним представником такого широкого та суперечливого феномену

національної ідентичності, варто зауважити, що увагу я зосереджуватиму на соціальному прояві та впливі мови. Себто, саме соціальна складова та безпосередньо місце та роль мови у відтворенні соціальних процесів стануть основою уваги даного дослідження. Власне, тут варто звернутися до однієї із галузей соціології, а саме до соціології мови. Таким чином, соціологія мови - це міждисциплінарна, проміжна область соціологічних і мовних досліджень. Вона поєднує в собі соціологічні цілі, і методи дослідження деяких лінгвістичних матеріалів. Соціологія мови – це дисципліна, яка вивчає все різноманіття соціальних відносин і процесів. При цьому вона звертає увагу на всю сукупність і різноманітність мовних явищ, які відображені в процесах і досліджуваних явищах. Йдучи від суспільства, тобто від лінгвістичних характеристик деяких соціальних груп, соціолог мови визначає, якою мовою і його підсистемами користуються ті чи інші соціальні групи, і в рамках яких сфер спілкування вони найчастіше вживані. Також важливо те, які чисельні співвідношення осіб, які володіють різними комунікативними кодами і субкодами. Соціологія мови може ставити перед собою і завдання вивчення певних соціальних груп в якості таких сукупностей людей, які використовують специфічні мовні засоби в ролі символів приналежності індивіда до цієї групи. Отже, соціологія мови вивчає соціальні відносини і процеси, звертаючи увагу на мовні явища, які знаходять відображення в цих відносинах і процесах.

Про мову також говорив П'єр Бурдьє, в контексті її соціального значення та впливу на суспільство й на ідентичність його членів зокрема. Для Бурдьє джерелом смислу стають соціальні інституції, які диференціюють мовні практики, формуючи як самого мовця, так і середовище, в якому розгортається його мовна діяльність. Таким чином, мовлення завжди повинно розглядатись у певному і конкретному інституційному полі, навіть тоді, коли воно, на перший погляд, має винятково приватний характер - дружня розмова, сімейне спілкування тощо. Згідно з Бурдьє, саме соціальні інститути уможливають

функціонування мови та створюють умови виникнення смислу [Бурдє, 1994, с. 25]. Власне, для автора мова є соціальним феноменом, котрий певним чином вибудовує та підтримує соціальну ієрархію зокрема. Себто, науковець схиляється до думки, ніби мова є не лишень культурним надбанням певної нації та безпосередньо засобом комунікації мовців, а й таким соціальним конструктом, що структурує суспільство та, як не абсурдно для категорії мови, за замовчуванням визначає місце індивіда чи групи у соціальній структурі та як наслідок, що з цього випливає – у соціальній ієрархії – яка, по суті, визначає можливості та права, владні повноваження індивіда та його взаємодію із іншими. Озброєний головними концептами своєї теорії - габітусу, поля, ринку, символічного капіталу, практичного глузду тощо, - Бурдє по-новому ставить питання про мову та лінгвістичний вжиток. Навіть повсякденні лінгвістичні обміни він розглядає як зустріч суб'єктів дії, які є носіями соціальних компетенцій та соціальних можливостей, а не як вільне від суспільства спілкування приватних осіб. Отже, будь-яка лінгвістична взаємодія, якою б одиничною та незначною вона не здавалася, має на собі відбитки певних соціальних структур, які вона виражає та відтворенню яких сприяє [Бурдє, 1994, с.26]. Слова по-різному можуть виражати владні відносини, людина чутлива до варіацій акценту, інтонації та словника, які відбивають різні позиції мовців в соціальній ієрархії. Так, індивіди розмовляють з різним ступенем авторитетності, вага слів залежить від тих, хто їх промовляє, та від того, як вони були сформульовані. Певні слова, вимовлені за певних обставин, мають силу та переконливість, чого за інших обставин вони не мали б. Відомо також, що слова можуть бути інструментом примусу, зловживання та залякування, знаками ввічливості або зневаги. В цілому, мова є важливою складовою частиною соціального життя з усіма його турботами та негараздами, велика частина життя проходить у повсякденних обмінах лінгвістичними елементами.

Мова – це не тільки засіб комунікації, але й потужний соціальний механізм, який можна використати як каталізатор соціальної єдності, символічний капітал, що вказує наприналежність до відповідної соціальної страти. Отже, лише тоді, коли в зв'язку з формуванням нації - абстрактної групи, об'єднаній спільністю правових основ, - виникають нові функції, з'являється потреба в стандартній мові, безособовій і анонімній, як офіційні функції, які вона повинна виконувати, тоді виникає і потреба в нормалізації продуктів, породжених мовним габітусом [Бурдє, 1994, с.26]. Бурдє схиляється до думки, ніби мова має в більшій мірі соціально-фрагментовану природу, а не біологічну. Себто вона продукується суспільством, з метою впровадження тієї чи іншої політики або режиму, ідеологічних поглядів, що їх сповідує конкретна владна верхівка, та культури як такої. Власне, саме культура має властивість м'яко та приховано, повсякденно та систематично, впродовж тривалого часу – а тому ефективно та часто (майже) без спротиву тих, щодо кого застосовуються культурні надбання та досягнення, заперечувати цінність яких найчастіше є невіглаством, що засуджується суспільством, а рідше (хоча не суттєво, на жаль) – злочином, що вимагає карі за непокору та зраду своєї культури. Власне, автор також згадує, що мова пов'язана з габітусом і соціальним полем, які формують її «породжуючу» здатність, а також з символічним насильством. Таким чином, Бурдє говорив вже про те, що через мову зручно та цілком логічно здійснювати соціальний контроль, адже мовою соціуму, у якому живе індивід, неможливо не користуватися, її неможливо не знати та не вивчити (навіть на примітивному рівні), бо вона складає базу елементарної комунікації. Себто, наявність своєрідної безвиході, грубо кажучи, забезпечує універсальність та дієвість мови як інструмента здійснення влади.

Власне, сила впливу мови як суттєвої складової культури та елементарної грамотності на суспільство та її прихований й всепроникливий характер наділяє мову властивостями тотального вторгнення у суспільний

устрій та у мисленнєві патерни індивідів цього суспільства. Разом з тим, за традиційного підходу мовні варіації як від індивіда до індивіда, такі від групи до групи в межах мовної спільності просто виключалися. Оскільки ж обидві точки зору були суперечливими і однобічними, соціолінгвісти, а слідом за ними соціологи запропонували розглядати реальну, а не “ідеальну” дійсність, тобто саме мовні варіації як невід’ємну частину функціонування мови всуспільстві. Власне, враховуючи сфокусованість на українському суспільстві та, відповідно, мові саме в українському суспільстві, варто зосереджувати увагу саме на особливостях та специфічних аспектах мовної ситуації та поведінки на території України. Зважаючи на це, варто зазначити, що українському суспільству властиве існування декількох мов паралельно. Власне, історично склалося, що на території сучасної України так чи інакше панували різні народності та суспільства, а за часів радянщини політика русифікації кардинально та суттєво змінила мовну ситуацію українців.

Таким чином, на території сучасної України історично сформувалися та із плином часу досить впевнено зафіксувалися декілька мов. Після краху СРСР російська культура великою мірою зберегла свої домінуючі позиції в Україні завдяки не лише своїм внутрішнім ресурсам, а й цілому ряду чинників, утворених століттями колоніалізму. Власне, існує декілька причин такого впливу та його ефективності. По-перше, тривалі й систематичні утиски української мови й культури істотно ослабили їхні ресурси, їхні суспільну функціональність, а відтак і конкурентність стосовно панівних російських мови й культури, котрі подібних всебічних і радикальних утисків не зазнавали. По-друге, політика русифікації як елемент колоніалізму не лише зробила більшість українців двомовними, а й перетворила багатьох із них на російсько-одномовних – насамперед у середовищах більш урбанізованих, а отже, як правило, освіченіших, економічно заможніших та культурно розвиненіших. Усе це істотно розширює ринок для російськомовного культурного продукту і водночас звужує для україномовного [Рябчук, 2000,

с.161]. У цьому контексті, розкриваючи питання існування декількох мов у суспільстві, можна говорити саме про українську мову, яка все ж, як може і не дивно, залишається державною та обов'язковою, що може і тримало певний час її в стані живої мови, та російську – яку протягом тривалого історичного періоду явно та приховано, агресивно та більш лояльно впроваджували та нав'язували.

Разом із тим, характерною рисою українсько-російської двомовності на території України є ієрархічність цих мов. Тривале колоніальне домінування спричинило справді глибокі структурні деформації у суспільстві, що мають як кількісний, так і якісний вимір. Російськомовне населення зосереджене переважно у великих містах, що автоматично забезпечує йому кращий доступ до освіти, культурних благ, вищих заробітків, фахової кар'єри та інших соціальних переваг [Рябчук, 2000 с.164]. Себто, кількісно російськомовне населення значно переважає українськомовне – звісно, як результат історичної спадщини для України. Причому, переважає не просто кількісно, а й за певною територіальною ієрархією, маючи за собою серйозну перевагу, яка означає супутні можливості та перспективи. Проте ще важливішою виявилась якісна перевага російськомовної групи над україномовною, забезпечена не лише згаданими вище структурними чинниками, а й потужнішим символічним капіталом. Почасти він ґрунтується на згаданих соціальних перевагах, себто структурних деформаціях, проте ще більше – на традиційному культурному домінуванні, що його витворила і до певної міри підтримує й досі різноманітними дискурсивними засобами колишня імперія. Російськомовна меншина в Україні звикла почувати себе репрезентантом «великої», «світової», «універсальної» культури, апріорі вищої від провінційної і партикулярної культури країномовних (чи будь-яких інших) аборигенів [Рябчук, 2000, с.165]. Власне, така якісна перевага російськомовного населення підтримує наявні та продукує нові чинники диспропорційної ситуації в суспільстві.

Враховуючи вищезазначене, необхідно згадати науковця, котрий зосередив увагу саме на аспекті ієрархічності та своєрідної диспропорції, нерівнозначності наявних мов у суспільстві. Власне, саме Чарльз Фергюсон звернув увагу, що існування декількох мов (далі йтиметься швидше про дві мови) у суспільстві, ба навіть в лексиці конкретного індивіда не передбачає їхню рівноцінність та збалансованість. У своїй праці «Диглосія» Ч. Фергюсон показав, що в багатьох мовних спільнотах можна спостерігати, як люди використовують вдома один варіант мови, місцевий діалект тощо, а в публічних місцях – інший, так звану стандартну мову. За термінологією Ч. Фергюсона, той з компонентів диглосії, що має вищий престиж, називається мовою (H), а нижчий — мовою (L) (від слів англ. High — високий і англ. Low — низький). Мова (H) є більш формалізованою, вживається як письмова і виконує офіційні функції, саме її формально вивчають у школі (через що вона пов'язана із рівнем освіти та нерідко із соціальним статусом), а мова (L) — менш формалізованою і переважно розмовною, використовується у побутовому спілкуванні. Форми і лексика мови (H) можуть поступово «просочуватись» до мови (L), але часто в адаптованому вигляді [Вахтин, 2004,с.27]. Власне, диглосія – це явище при якому на певній території або в суспільстві співіснують дві мови або дві форми однієї мови, що застосовуються їх носіями в різних функціональних сферах. Для Диглосії характерна ситуація незбалансованої двомовності, коли одна з мов або варіантів виступає в якості високої а інша - низької. При цьому можливі ситуації, коли "низька" мова є рідною розмовною мовою для всього населення території або його частини, а «висока» мова - спорідненою по відношенню до рідної мови або надетнічною мовою територій з різноманітним етнічним складом населення.

Таким чином, спираючись на погляди та вчення Фергюсона можна стверджувати, що у випадку української двомовності, з урахуванням історичних перипетій та сучасних наслідків тогочасних подій політичного та

культурного характеру зокрема, наразі (до речі, протягом чи не усього періоду існування держави та її зв'язків із сусідами у тому числі) ми можемо говорити саме провище згадану диглосію. Цим терміном, вважає Л. Масенко, «позначають і одночасне існування в суспільстві двох мов, що вживаються в різних функціональних сферах. На відміну від білінгвізму диглосія передбачає обов'язкову свідому оцінку з боку мовців своїх мов за шкалою «високе — низьке» («урочисте — буденне», «літературне — розмовне»)» [Масенко, 2010, с. 101]. У сучасному українському суспільстві все ще наявні ознаки диглосії, успадкованої від часів СРСР — російська мова має у сприйнятті певних верств населення, соціальних і етнічних груп ознаки вищої мови, атрибуту влади та престижу. При цьому українська мова ними сприймається як нижча, непрестижна, маргінальна. Умови формування так званого советського народу як гомогенної лінгво-культурної спільноти на основі російської мови ставили українців перед необхідністю пристосовуватися до панівної нації. Глибинна деформованість ситуації, яка не могла не позначитись на психічному складі українців, полягала в тому, що змушувала переходити на іншу мову спілкування не приїжджих росіян (це було б цілком природно на території України), а потребувала пристосованої до новоприбульців зміни мовної поведінки від місцевих мешканців [Масенко, 2010, с. 102]. До речі, спираючись на ідеї Бурдьє можна стверджувати, що мовна диглосія є наслідком символічного насильства. Адже мова як елемент культури служить механізмом вибудовування соціальних ієрархій та соціального відтворення, тобто являє собою культурний капітал. Себто, мова як інструмент здійснює вплив на формування структури суспільства, а як культурна практика вона формує соціальні відмінності.

Висновки до першого розділу

Беручи до уваги феномен національної ідентичності, що за своєю природою є досить багатовимірним, варто зауважити, що впродовж тривалого періоду було сформовано безліч теорій та пояснень даного явища. Проте,

зважаючи на хронологічний підхід, слід зазначити, що підходи науковців можна певною мірою згрупувати за певним критерієм сфокусованості авторів на тих чи інших елементах соціальної структури. Таким чином, можна говорити, що соціологи-класики серйозний акцент робили на інституційних та довготривалих історичних факторах, навіть якщо зосереджувалися на соціально-психологічних підставах національної ідентичності, то здебільшого на їх більш загальних, ширших – культурних джерелах. При цьому, варто зазначити, що класичні теорії, пояснюючи феномен національної ідентичності, спираються на різні фактори, а науковці, що, власне, складають когорту класиків, беруть до уваги найрізноманітніші чинники творення та відтворення національної ідентичності. Дещо підсумовуючи класичні теорії, можна сказати, що дослідники так чи інакше прив'язували власні підходи до «соціального макрорівня». При цьому, рівень суспільства описувався соціологами зокрема. У той же час, відповідно, процес упізнавання та відтворення ідентичності на мікрорівні лишався поза їх інтересом.

Зосереджуючись на так званій когорті сучасних соціологів, варто наголосити, що їм характерні дещо інші риси, що суттєво відрізняють їхній підхід до вивчення феномену, від підходу попередників. Тут варто зазначити, що чи не найхарактернішою ознакою підходів соціологів-сучасників до цього питання є виражений акцент на мікрорівні соціального життя. Науковці так чи інакше підкреслювали важливість буденних, банальних та навіть певною мірою прихованих проявів національної ідентичності, пояснюючи простоту, деяку універсальність, а тому реальну дієвість та серйозний вплив саме таких, латентних, ознак. Саме завдяки цьому відбулася переорієнтація з соціального макрорівня на мікрорівень. У контексті поглядів сучасних дослідників варто звернути увагу на те, що національна ідентичність відтворюється у тому числі і завдяки щоденним й банальним нагадуванням про націю, національну єдність, систематичність та повторюваність яких забезпечує ефективність та дієвість насаджування ідентичності.

Зосереджуючись на питанні національної ідентичності та усвідомлюючи неоднозначність, деяку абстрактність та що найголовніше – різнобічність даного феномену, варто було визначити та обрати певний елемент, що конкретизує та емпірично продемонструє феномен національної ідентичності. Мова має тенденцію визначати соціальні риси, на яких базується національна приналежність, хоча це тільки тенденція, оскільки мовна спільність далеко не завжди передбачає національну єдність і навпаки мовні відмінності не обов'язково роз'єднують націю. Зважаючи на те, що мова є своєрідним видимим та універсальним проявом абстрактного та неоднозначного феномену національної ідентичності, а також на те, що вона не може не існувати та відтворюється систематично й постійно, а тому здійснює вплив непомітно, ненав'язливо та ефективно, я обрала саме мову для даного дослідження. Важливим аспектом вибору мови як своєрідного критерію чи показника національної ідентичності було і те, що для українського суспільства (власне, на якому я зосереджуватиму увагу у дослідженні) характерною є ситуація мовної диглосії, що склалася під впливом історичних чинників та має видимі й суттєві наслідки й у сучасному українському суспільстві.

РОЗДІЛ 2. ФЕМІНІСТИЧНІ ТЕОРІЇ В СОЦІОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ АНАЛІЗУ ГЕНДЕРНОГО ВИМІРУ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ

Зосередивши фокус уваги даного дослідження як на феномені національної, так і на феномені гендерної ідентичності, де обидві категорії виступають певною мірою ідентичними у сенсі неоднозначного сприйняття та широкого розмаїття трактувань, я долучаю і наступну – базову – складову даної роботи: гендерну ідентичність. Власне, гендерна ідентичність являє собою певне усвідомлення особистістю себе як представника чи представниці статі, гендеру, відчуття свого жіночого, чоловічого або андрогінного тіла, усвідомлення своєї приналежності до чоловічої, жіночої або якоїсь іншої статі у соціальному контексті. Гендерна ідентичність не є автоматичною надбудовою над біологічною статтю, вона поетапно формується в особистості у ході виховання та соціалізації [Шабурова, 2003, с.67]. Себто, ідентичність гендерна не передбачає приналежність до конкретної статі, а є лишень психо-емоційним ототожненням себе із конкретним (або відсутність такого ототожнення взагалі) гендером, а також соціально-поведінковим проявом та самовираженням. Гендерна ідентичність формується у процесі виховання і соціалізації. Враховуючи таке пояснення даного феномену, фокус цього дослідження швидше буде зосереджено саме на своєрідному соціальному прояві гендерної ідентичності. Таким чином, я зосереджуся саме на тому, як суспільство продукує, відтворює та підтримує, а також як воно контролює та застосовує санкції при невиконанні чи невідповідності соціальним очікуванням та нормам. Соціальний аспект відтворення гендерної ідентичності цікавий тим, що він здійснюється непомітно та систематично, протягом тривалого часу та на масштабному рівні, перетворюючи соціальний конструкт на (часто) псевдо-особистісний вибір.

Вивчаючи питання гендерної ідентичності та її соціального прояву зокрема, я звернула увагу на феміністичні теорії та підходи, що є вагомою за змістом та значенням складовою гендерних теорій як таких. Власне, феміністичні теорії як такі виникли з феміністичного руху, та досліджують

природу гендерної нерівності, вивчаючи соціальні ролі жінок і чоловіків та пережитий жінками досвід; їх відгалуження у різних галузях знань, від феміністичної філософії до теорії права, впливають на соціальне конструювання гендеру та соціум загалом. Отже, усвідомлюючи вплив саме феміністичних теорій та підходів на питання гендеру та його соціального втілення як такого, я зосередилася на них. Таким чином, фокус даного дослідження в контексті питання гендерної ідентичності ставитиметься, по-перше, на соціальному прояві, що включає соціальні очікування, норми та санкції, а по-друге, на феміністичних теоріях, що мають вагомий вплив та внесок у глобальне питання гендерного порядку та ідентичності зокрема.

2.1. Феміністичні теорії в контексті гендерного порядку.

Вітчизняна специфіка.

Зосередившись на феміністичному підході у контексті вивчення гендерного порядку варто, перш за все, окреслити той гендерний порядок та тим самим виділити у ньому феміністичний аспект. У цьому сенсі доречним буде привернути увагу до розподілу гендерних ролей та сфер, а відповідно і обов'язків та очікувань, що продукуються як наслідок такого розподілу. Про такі дещо усталені розподіли та сфери відповідальності говорила Ненсі Фрейзер. Гендер впорядковує статусну ієрархію, яка пронизує щоденні взаємодії, згідно з тим, що авторка називає «андроцентричними ціннісними установками». Ці установки виявляють невизнання (misrecognition) і є джерелом опозиційної боротьби за визнання (recognition). Себто, відбувається розподіл так званих повноважень між представниками різних гендерів на привілейовані та непривілейовані, на визнані суспільством та невизнані. Але гендер також структурує поділ між оплачуваною продуктивною і неоплачуваною домашньою роботою, а в рамках оплачуваної продуктивної роботи окреслює також поділ між високооплачуваними продуктивними професіями і низькооплачуваними професіями «рожевих комірців». Такий поділ продукує нерівність в економічній сфері [Fraser, 2013]. Таким чином, Фрайзер піднімає питання обмежень та несправедливостей, що продукуються

стереотипами та суспільним устроєм. Такий устрій являє собою соціальну систему, що передбачає наявність конкретних позицій для індивідів та соціальних груп, а позиції в системі вибудовуються, у свою чергу, в соціальну ієрархію. Саме позиція жінок в системі багато в чому визначає їхні повноваження, обов'язки, права та очікування від них зі сторони суспільства. Тут можна говорити про суспільні стереотипи, де жінка за замовчуванням сприймається як відповідальна за приватну сферу навіть якщо за фактом в зону її відповідальності входить публічна в тій же мірі (або більше). У цьому контексті, стереотипне уявлення про жіночі та чоловічі сфери має на увазі ієрархічний конструкт, який є схвалюваним та традиційним (для українського суспільства зокрема), а тому відтворюваним усіма учасниками (чоловіками і жінками). Себто, стереотипне й загальновизнане розподілення на приватну, що сприймається суспільством як незначуща, непрестижна, тіньова, та публічну – оплачувана, визнана суспільством, значима – сфери, закріплює першу за жінками, а другу – за чоловіками відповідно. Такий поділ фіксує як одних, так і інших за конкретними соціальними царинами та передбачає виконання приписаних обов'язків та повноважень. Зважаючи на те, що ці сфери не перетинаються, повноваження жінок не переходять у публічність (і навпаки), а тому жінки як група, по суті, не мають перспективи стати соціально визнаними та привілейованими. Адекватна феміністська теорія, пише Фрейзер, повинна дозволяти існувати двом незалежним аналітичним перспективам, щоб впоратися з проблемами перерозподілу і визнання (recognition) [Fraser, 2013]. Себто, феміністична теорія скоріше зможе надати можливості переформатування структури суспільного устрою, що потягне за собою скасування (чи стирання) розподілу на полярні сфери відповідальностей та компетенцій для чоловіків та жінок, перерозподіливши при цьому соціальні блага і можливості та, як наслідок, забезпечивши рівноцінне соціальне визнання.

Зважаючи на вищезазначений факт нерівноцінного розподілу царин відповідальності між чоловіками та жінками, та як наслідок – нерівнозначне

їхнє представлення у соціальній системі, варто наголосити й на тому, що разом із тим, жінки, у свою чергу, стикаються із додатковим аспектом несправедливості. Власне, таку ситуацію досліджує науковиця Чандра Моханті, розвиваючи явище постколоніального фемінізму. Постколоніальний фемінізм стверджує, що расизм і довгострокові політичні, економічні та культурні наслідки колоніалізму роблять сильний вплив на не-білих і не-західних жінок в постколоніальному світі, де жінки відчують подвійний гніт тиску: імперіалістичний і патріархальний, тобто, страждають від «подвійної колонізації». На відміну від постколоніалізму, який приділяє основну увагу політичним та економічним наслідкам колоніалізму, теоретики постколоніального фемінізму аналізують гендерні проблеми постколоніального світу. Крім того, постколоніальний фемінізм вказує на недоліки західної феміністської думки: ідея про те, що гендер існує поза рамками культурних відмінностей, виходить з уявлень, в основі яких лежить досвід тільки західних жінок середнього класу. Себто, науковиця говорить про те, що жінки як група страждають не лише від тиску патріархального суспільного устрою, про який говорила Фрейзер зокрема, а й від імперського, від якого страждають, по суті, усі представники постколоніальних суспільств відносно імперських. Феміністські і постколоніальні теорії стикаються, коли розглядають патріархат та імперіалізм (колоніалізм) як аналогічні за своїм впливом форми гноблення: досвід жінок в патріархаті і досвід колонізованих суб'єктів багато в чому схожі. Тому в багатьох (пост)колоніальних суспільствах актуальна феміністська дискусія на тему, що було для жінок більш політично значущим: пригнічення за ознакою статі чи колоніальне гноблення [Mohanty, 2003]. Отже, Моханті акцентує увагу на багатовимірній несправедливості, на кроссекційності гноблення, висвітлюючи різновекторний тиск на жінок, де приналежність до імперського світу та групи чоловіків (ці фактори можуть розглядатися окремо або разом – що іще суттєвіше посилює привілейоване становище індивіда) передбачає панівне

становище, що сприймається як нормалізоване. При цьому, приналежність до зворотної групи – пригноблене становище та відхилення від нормативного.

Беручи за основу погляди Моханті, ідею постколоніального фемінізму доречно застосувати не лишень щодо буквально формальних постколоніальних держав, а й щодо таких, до яких здійснювався імперський утиск та політика гноблення у тому чи іншому трактуванні. У даному контексті варто зазначити, що сучасна Україна (фокус на яку я робитиму надалі у дослідженні) за такою логікою є, у певному і достатньому сенсі саме такою державою, що у смисловому значенні цілком вписується у формат постколоніальної держави, про які говорила Моханті. Уточнити погляд Моханті із врахуванням української специфіки, можна ув'язавши стратегію мовної поведінки україномовної жінки в приватній сфері із більш загальним постколоніальним станом. Готовність гнучко змінювати мововжиток на угоду більш мовно стійкому партнеру-чоловіку, виглядає в межах такої рамки як гендерно зумовлена готовність приймати чоловіче домінування у його менш видимій формі, водночас нормалізуючи постколоніальний стан і подовжуючи його в часі, переносячи його із сфери публічної також у приватну, забезпечуючи приватне відтворення публічно представлених постколоніальних ієрархій. Рамка постколоніального фемінізму допомагає розглядіти за тактиками та стратегіями мовної поведінки, гендероване культурне домінування. Незважаючи на те, що буквально територія сучасної України не була колонією у тому розумінні, яке мала на увазі авторка, а жінки, які проживають на цій території не є так званими жінками третього світу (знову ж-таки, у розумінні Моханті), за своєю суттю історичний досвід українського суспільства та державності є колоніальним. На думку дослідників, ключовим аргументом на користь цього є травматична модернізація України впродовж XIX-XX ст., яка здійснювалася в інтересах і під контролем переважно не українців, що сконструювало культурний «поділ між українським і модерним» [Субтельний: 1991, с. 15]. Тож, фактично, ця модернізація відбувалася за колоніальною траєкторією, яка детермінувала

появу культурний ієрархій схожих до тих, які виникали у суспільствах «третього світу», зокрема, у нерівності престижу та можливостей місцевих і метрополійних мов.

Стосовно такої проекції ідей Моханті на українські реалії пише український науковець Микола Рябчук, котрий у своїх роботах описує та доводить «колоніальність» вітчизняної спадщини. Автор пише, що російське владарювання Україною було, безумовно, колоніальним, якщо тільки ми визнаємо колонією кожну етнічну/національну спільноту, позбавлену політичних, економічних та мовно-культурних прав чужоземною владою, і трактуємо колоніалізм як “тривале управління іншою расовою чи етнічною групою, поєднане з політикою економічного визиску та примусової акультурації. Україна була позбавлена своїх прав після скасування Гетьманщини у 1764-му, а згодом – у більш лицемірний і вигадливий спосіб – після перемоги російських більшовиків над УНР у 1920-му [Рябчук, 2021]. Власне, на думку автора, по-перше, тривалі й систематичні, прямі й непрямі утиски українських мови й культури істотно ослабили їхні ресурси, їхню суспільну функціональність, а відтак і конкурентність стосовно панівних російських мови й культури, котрі подібних всебічних і радикальних утисків не зазнавали [Рябчук, 2000, с. 161]. Себто, на рівні культури, вплив імперської російської призвів до ослаблення позицій колоніальної української культури. По-друге, політика русифікації як елемент колоніалізму не лише зробила більшість українців двомовними, а й перетворила багатьох із них на російсько-одномовних [Рябчук, 2000, с. 161]. Таким чином, мова (як виразний аспект національної ідентичності, про який ішлося в попередньому розділі) виступила своєрідним індикатором тотального та масштабного впливу імперії та її ідентичності на колоніальну територію зі своєю, притисненою та пригніченою ідентичністю (якщо така взагалі була). Наявна масова упередженість до української мови й культури є, власне, третьою і найголовнішою прикметою колоніальної спадщини. Себто, протягом декількох десятиліть пострадянського стану (читай постколоніалізму) в

українському суспільстві ситуація диглосії майже не зрушилася з місця: переважна більшість українців залишається російськомовними навіть коли імперія (начебто) вже не змушує, а пробивати свої невпевнені паросточки українська мова почала лишень протягом останніх років, і то, зважаючи на політичну ситуацію (але то вже інша історія). Як наслідок, українська культура за роки незалежності хоч і позбулася ідеологічного тиску та політичних репресій, проте так і не позбулася глибинних структурних деформацій, проникливо окреслених три десятиліття тому Іваном Дзюбою [Дзюба 1988: 313].

Отже, незважаючи на відсутність формального статусу колонії, в Україні історично сформувалась типово колоніальна ситуація, у якій автохтонам дісталася роль культурно принижених і економічно маргіналізованих жителів сільського «третього світу», тимчасом як росіянам – роль носіїв «вищої» цивілізації, представників «культурнішого», розвиненішого «першого світу» [Рябчук, 2021]. Тут мова про те, про що писала Моханті, лишень у перерахунок на вітчизняний формат й історичний контекст, а от суть залишається такою ж. Українці не зазнавали колоніального гноблення й дискримінації як такої – але тільки тою мірою, якою переставали бути українцями в будь-якому істотному значенні. Ніхто їх не колонізував, бо й не було такої потреби: вони самі були вже на боці колонізаторів, у ролі їхніх запопадливих помічників і виконавців [Рябчук, 2021]. Таким чином, постколоніальний фемінізм цілком доречний для українських жінок, адже гніт патріархату, що продукується та стабільно підживлюється культурними стереотипами та усталеним суспільним устроєм традиційного українського суспільства з одного боку, та гніт імперський (радянський), наслідки якого досі пронизують усі сфери суспільства, адже ідеться фактично про «банальний колоніалізм», котрий функціонує в Україні приблизно так само, як і «банальний націоналізм», описаний Майклом Білігом: непомітно. Він оперує у межах суспільних конвенцій, замаскованих під «нормальність», і тому залишається майже невидимим [Рябчук, 2021].

Повертаючись до тематики феміністичних підходів, що, уособлюючи теорії гендерні (у даному дослідженні), поряд із підходами до національної ідентичності формують теоретичне підґрунтя цієї роботи, я вважаю за необхідне згадати і Ніру Юваль-Девіс. Досліджуючи питання гендерних ролей, науковиця включає у своєрідний рольовий набір і аспект, що стосується національного питання. Власне, саме той факт, що Юваль-Девіс у своєму теоретичному підході певною мірою поєднала ті аспекти, поєднання яких у даному дослідженні є необхідною умовою, і став причиною того, що погляди дослідниці я включила у теоретичну базу даної роботи. Власне, Юваль-Девіс пише про те, що традиційно обов'язком чоловіків було вбивати чи помирати за власну країну, у той час як обов'язок жінок полягав радше у здатності народжувати для нації [Yuval-Davis 1997, с.89]. Тут важливо усвідомлювати, що мілітаризм тісно пов'язаний із поняттями нації та громадянства. Як зазначає дослідниця, у гендерованих національних проектах жінкам зазвичай відводиться роль біологічних та культурних відтворювачок націй. Таким чином, громадянство та нація є не гендерно нейтральними, а такими, що закладають ідеї про «правильну» чоловічність та жіночність [Yuval-Davis 1997, с.23]. Спираючись на цей засновок, можемо розглядати конформну мовну поведінку жінки в сім'ї та стосунках як інструмент згаданого культурного відтворення.

Таким чином, у контексті національного питання, питання гендерного порядку та ролей стосується не лише чоловіків, а разом із тим стереотипного та масового ставлення до них як до безпосередніх творців нації (мається на увазі як і фактичну владну верхівку, так і символічну постать воїна й борця), а й жінок – як неявних, неочевидних, але фактичних відтворювачок національної культури, а разом із тим – національної ідентичності. Власне, тут важливо згадати ідею Фрейзер, у якій йдеться про поділ на приватну та публічну сфери, де за чоловіками закріплена привілейована публічна, а за жінками – невизнана соціумом та другосортна – приватна сфера. Себто, орієнтуючись на бачення авторки можна стверджувати, що, залишаючись

фіксованою за жінками, приватна сфера включає у себе, окрім іншого, такий аспект як догляд за дітьми. Власне, включення кожної нової дитини в національну спільноту - це соціальний процес, який передбачає оволодіння національною мовою у тому числі (що при відсутності національної школи здійснюється вдома), культурою, національною історією, релігією, тощо [Yuval-Davis, 1997].

До речі, варто підкреслити, що важливим аспектом тут є мова, що виступає однією з ознак національної ідентичності. Себто, Юваль-Девіс також говорить про мову як зчитуваний та набутий (в контексті виховання) критерій національної ідентичності. Жінки відповідальні за збереження традиції: вони виготовляють традиційний одяг, готують національну їжу, співають колискові, розповідають казки і сімейні історії, приводять дітей до церкви [Yuval-Davis, 1997]. Таким чином, жінки, за словами авторки, значною мірою несуть своєрідний тягар національної репрезентації, а також, відповідно, представляють собою носіїв національної ідентичності та честі. Отже, питання гендерного порядку та гендерної ідентичності зокрема, як у своїй теорії доводить Юваль-Девіс, не лишається осторонь питання ідентичності національної. Жінки як окрема група, що обмежена фіксованою за собою приватною сферою, унаслідок такого розподілу – несуть на собі чи то тягар, чи то унікальну можливість відтворення та репрезентації національної ідентичності. При цьому, не варто забувати, що вони є більш об'єктами національної «турботи», ніж її вільними суб'єктами.

Повертаючись до розподілу сфер відповідальності на жіночі та чоловічі, варто підкреслити, що такий розподіл не є формально зафіксованим чи обов'язковим (принаймні, якщо говорити про сучасне українське суспільство), а у разі невідповідності йому, ніщо не передбачає якісь каральні заходи. Себто, таке уявлення представляє собою певною мірою «норму за замовчуванням», що протягом тривалого часу вкорінювалася у суспільний устрій та менталітет. Таким чином, можна говорити про наявну ситуацію як про стереотип. Існування стереотипних уявлень суттєво спрощує сприйняття, ставлення та, як

наслідок, взаємодії між індивідами та соціальними групами, певною мірою класифікуючи та упорядковуючи різноманітні процеси та явища. Разом із тим, варто наголосити, що стереотип, певною мірою, представляє собою знання.

Торкаючись такого багатовимірного та об'ємного поняття як «знання», слід долучити і підхід Мішеля Фуко, який у своїй теорії у тому числі торкається даного феномену. В першу чергу, доречно сфокусувати увагу на понятті влади, про яке пише Фуко та навколо якого, певною мірою, буде власні теоретичні підходи. Влада, за автором, не є владою уряду або будь-якого апарату, що гарантує порядок у державі. Влада не є і типом підпорядкування, на відміну від насильства. Влада не є, нарешті, і системою панування, однієї групи щодо іншої, що врешті, обумовлює поляризацію суспільства на два табори. Швидше, влада - це різноманіття відносин сил, що заповнюють і організовують певну сферу; це гра, в ході якої тенденції, що зіштовхуються одна з одною посилюють, змінюють і перевертають силові співвідношення [Хеффе, 2009, с. 154]. Таким чином, Фуко говорить про те, що влада чиниться постійно й скрізь, вона є обов'язковою та всеохоплюючою, влада пронизує усі сфери соціального життя та лишається анонімною [Фуко, 1975]. Влада є сильною там, де продукує позитивні ефекти на рівні потягу. Це відноситься і до рівня знання. Влада не перешкоджає знанню, а виробляє його. Знання не звільняє від влади, виробництво знання саме є складовою частиною поширення і здійснення влади, а значить - підпорядкування індивідів тій владі, яку вони самі породили [Хеффе, 2009, с. 155]. Зважаючи на це, знання є також владою, адже їхня наявність вибудовує явну чи приховану ієрархічну структуру, де є той, хто володіє знаннями, той і здійснює владу над тим, хто знаннями не володіє. Варто наголосити і на тому, що влада, за автором, може здійснюватися і за відсутності суб'єкта влади, проте лише у тому випадку, коли об'єкт та суб'єкт обізнані щодо своїх «ролей». Таким чином, навіть при відсутності гнобителя його влада все одно буде здійснюватися і впливати на пригнобленого [Фуко, 1975]. Про дане явище автор говорить як про мікрофізику влади. Трактуючи стереотип як знання, а знання як владу – за

Фуко – можна говорити про те, що стереотип є певною формою влади, що діє в суспільстві. Важливим аспектом, на якому наголошує автор є непомітність та систематичність здійснення влади. Тут ідея Фуко перегукується із ідеєю Майкла Білліга щодо концепту банального націоналізму. Себто, прихованість, ненав’язливість та буденність (банальність) відтворення явища забезпечує його дієвість та всеосяжність. Таким чином, враховуючи концепт влади як такої, мікрофізики влади зокрема, а також сприйняття стереотипу як знання можна говорити про те, що обізнаність про стереотип продукує його відтворення. Себто, наявність стереотипу щодо сфер відповідальності та ієрархічності жінок та чоловіків у суспільстві, забезпечує обізнаність про нього (стереотип). У свою чергу, обізнаність забезпечує відтворюваність, що здійснюється систематично й за замовчуванням, а часто й без участі суб’єкту, що відповідає мікрофізиці влади. Отже, стереотип як знання породжує відношення влади (між чоловіками та жінками), що може здійснюватися без участі суб’єкту (чоловіків), за замовчуванням, та бути прихованим і буденним. Тобто, лише сама наявність стереотипу (як знання – як влади) змушує об’єктів влади (жінок) відтворювати його. Враховуючи, що погляди Фуко та Білліга щодо ефективності повсякденних, систематичних та ненав’язливих повторювань співпадають, можна говорити як про банальність націоналізму, так і про своєрідну банальність влади – маючи на увазі тут знання, що набувають форму стереотипу. Таке перегукування національного й гендерного питання (зважаючи, що під стереотипом у даному випадку маються на увазі гендерні стереотипи) вкотре доводить смислову подібність цих феноменів.

2.2 Сучасне українське суспільство в контексті національної ідентичності та мовна поведінка українців.

Питання національної ідентичності для українського суспільства впродовж усієї його історії було хитким та неоднозначним, відповідь на яке могла видатись провокативною або ж небезпечною, невпевненою чи байдужою. Взагалі, концепт національної ідентичності для українців протягом

тривалого часу залишався дискурсивним та болючим, зважаючи на історичний контекст та досвід націєтворення як такого. Як пише канадський дослідник, «століття масових міжетнічних контактів та змішаних шлюбів у контрольованій росіянами державі спонукали багатьох українців і росіян вважати себе тісно спорідненими. Для них СРСР справді не був імперією, а радше – спільним підприємством, ліквідувати яке не було жодної потреби; їх обурювало саме припущення про «російське колоніальне домінування»» [Величенко, 2002, с.328]. Себто, протягом багатьох десятиліть українське суспільство русифікувалося найрізноманітнішими способами, а ідентичність українська прирівнювалася до ідентичності радянської. Окрім політичного та соціально-економічного домінування імперської Росії в обставинах радянщини, існував й інший, чи не більш значущий гніт, котрий настільки глибоко та суттєво вкоренився, що наслідки його і досі пронизують українськість. Мова йдеться про культурно-ідеологічний аспект, що своєю здатністю непомітно та «природньо» асимілюватися в повсякдення, не кидаючись в очі коригувати світогляд та ідентичність у тому числі. Окремішність української культури та мови, як аспекту ідентичності, стиралася, нормалізуючи приналежність до культури радянської та мови російської. Врешті-решт, Україна входить у незалежність як територія, заселена населенням з двома різними типами ідентичності. Одна частина населення прийняла проєкт націєтворення, витворений романтиками ще в ХІХ столітті, з усіма наративами від Шевченка і до Грушевського, цю мовно-культурну ідентичність. Інша частина населення має певний місцевий патріотизм – але, в принципі, це український радянський патріотизм. Це українська радянська ідентичність, яка не потребує якоїсь там незалежності та обмежується локальним патріотизмом [Рябчук, 2020]. Себто, ментально суспільство розщеплене на дві, у кращому випадку, когорти, ціннісно-культурні орієнтації та ідентичності яких за смыслом прямо протилежні та взаємовиключні, але по факту, вони у якомусь сенсі, гармонійно поєднані між собою, репрезентуючи наслідки історичного контексту.

Що ж стосується мови, то вона – як виразний та зчитуваний показник національної ідентичності – має нелегку долю, адже процес русифікації не просто торкнувся мови, він ледь не фізично знищив її, спрямовуючи найрадикальніші засоби утиску та пригнічення саме на феномен мови. У найзагальніших рисах українську мовно-культурну специфіку можна окреслити як постколоніальну. По-перше, тривалі й систематичні, прямі й непрямі утиски українських мови й культури істотно ослабили їхні ресурси, їхню суспільну функціональність, а відтак і конкурентність стосовно панівних російських мови й культури, котрі подібних всебічних і радикальних утисків не зазнавали [Рябчук, 2009]. Себто, політикою русифікації та систематичними утисками української культури та мови імперська влада ослабила «ворогів», знижуючи вірогідність їхнього реваншу та відродження (як, принаймні, планувалося). По-друге, політика русифікації, як елемент колоніалізму, не лише зробила більшість українців двомовними, а й перетворила багатьох із них на російсько-одномовних – насамперед у середовищах більш урбанізованих, а отже, як правило, освіченіших, економічно заможніших та культурно розвиненіших [Рябчук, 2009]. Тут йдеться про ієрархічність мовних груп та дисбаланс їхнього престижу у розрізі соціуму. Власне, внаслідок грамотної (та не дуже), систематичної та впевненої політики радянської влади, що спрямовувалася на культурне життя та буденність громадян, володіння та тим паче застосування непривілейованої української мови спочатку заборонялося на рівні законодавства та нерідко каралося, а потім завуальовано проникало у повсякденність та пронизувало усі сфери життя. Така масова упередженість є, власне, третьою і найголовнішою прикметою колоніальної спадщини в Україні. З одного боку, вона відбиває загальне, властиве усім колоністам-колонізаторам зневажливе ставлення до тубільців, до їхньої мови й культури, визнаних апріорі меншовартісними [Рябчук, 2009]. Себто, ставлення до національної ідентичності українців, окрім усього іншого, за замовчуванням характерно зневажливе, або ж зневажливо-поблажливе, та й таке, що виражається латентно й доволі м'яко, неначе природньо.

З іншого ж боку, масова упередженість відбиває так звану інтерналізацію, тобто прийняття і засвоєння колонізаторської точки зору самими колонізованими, – насамперед тими, котрі намагаються асимілюватися в мову й культуру колонізаторів. А також великою мірою й тими, котрі зберігають свою автохтонну мову, проте підсвідомо починають дивитись на себе очима колонізаторів [Рябчук, 2009]. Тут працюють складніші процеси, що видаються абсурдними, але якщо трапляються, то суттєво та глибинно змінюють свідомість колонізованих, себто українців. Таким чином, українська мова (у тому числі) для самих українців, враховуючи колоніальний досвід та непростий історичний контекст пригноблення, видається меншовартісною, непрестижною та «чужою», або ж такою, що «видає власну меншовартість носія», а тому небажаною та прихованою. Унаслідок цього, наразі в українському суспільстві дивним чином співіснують мова українська та мова російська, що уособлюють собою ту ситуацію амбівалентності та є наслідком постколоніалізму української державності.

Мовна ситуація в Україні упродовж останніх 30 років не була сталою, а поступово змінювалася в напрямку зміцнення позицій української мови. Більшість українців вважають рідною українську мову та підтримують її статус як єдиної державної, хоча в повсякденному житті їхня мовна поведінка має виразні ознаки диглосії. Для більшості опитаних рідною є українська мова (63%), російську вважають рідною третина респондентів (35%). Вдома та в родинному колі приблизно однакова частина респондентів зазвичай спілкуються російською та українською мовами (по 49%). Українська мова домінує у сфері формального спілкування (53%), тоді як російська переважає у неформальному спілкуванні (52%) та в Інтернеті (56%). Себто, не зважаючи на очевидне та суттєве підвищення усвідомленості української мови як рідної та ідеологічно власної, а також фіксації її у царині офіційного вжитку, все ж саме російська мова лишається основною для повсякденного та приватного мововжитку. Разом із тим, за останні п'ять років відбулося суттєве зростання

підтримки статусу української мови як єдиної державної і офіційної мови: якщо у травні 2014 року таку підтримку демонструють третина респондентів (34%), то у травні 2019 року – більшість опитаних (65%). Водночас значуще зменшилася частка тих, хто вважають, що і українська, і російська мови мають бути державними мовами в Україні (18%), та тих, хто позитивно ставляться до надання російській мові офіційного статусу у деяких регіонах України (15%). Про це свідчать дані травневої хвилі Kantar TNS Online Track 2019. Себто, усе менша частка українців ставляться до російської мови як до тієї, що претендує на офіційність, хоча приватна сфера переважно залишається за нею.

За даними ще одного дослідження, 72% українців вважають українську мову важливим атрибутом незалежності України, так само більшість українців погоджується, що всі громадяни повинні володіти державною мовою: згодні 79% опитаних, не згодні — 16%. Більшість українців (66%) погоджуються, що російська мова в Україні може вільно використовуватися у приватному житті, але єдиною державною мовою має бути українська. Це підсумки загальнонаціонального дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 19 серпня 2020 року. За результатами даного дослідження можна побачити, що українці визнають символічність мови в контексті національної ідентичності зокрема, а тому і важливість її використання на офіційному рівні, хоча у сфері приватній все ж вона розділяє панування із російською.

На додаток, за результатами іще одного дослідження виявлено, що українці підтримують закон про українську мову, але в інтернеті, медіа й найбільших містах домінує російська. 73% українців вважають українську мову рідною. Спілкуються вдома переважно українською 53%, російською – 29% громадян України. 66% українців вважають, що держава має сприяти подальшому втіленню закону про мову в усіх сферах. Про це свідчать дані аналітичного огляду «Становище української мови в Україні в 2020 році», оприлюдненого рухом «Простір свободи». Таким чином, можна стверджувати,

що і результати описаного вище дослідження демонструють прийняття та прихильність українців до української мови, а також усвідомлену необхідність її офіційності та унікальності на державному рівні.

Отже, підсумовуючи результати декількох нещодавніх соціологічних досліджень, що стосуються мовної поведінки українців та їхнього ставлення до української мови зокрема, можна дійти висновку, що усвідомленість важливості мови для творення ідентичності національної, а також підтримка впровадження української мови у рівень офіційних царин – для українців все більш характерні та актуальні. Разом із тим, дедалі більше українців не сприймають та не підтримують офіційність і державність російської мови, при тому, що вона так само впевнено та непохитно займає місце у повсякденному вжитку та приватній царині, не зважаючи на те, що вимушена іноді посуватися українській. Водночас практики вжитку української та російської у приватній царині лишаються ще відносно маловивченими. Отже, за результатами вищезгаданих досліджень видно, що радянський присмак, хоч і поступово пом'якшується, а позиція вітчизняності починає вкорінюватися, проте конформність та звичне, зручне життя, правила якого за замовчуванням відтворювалися впродовж поколінь – відтворюватись продовжують.

Висновки до другого розділу

Торкаючись питання ідентичності гендерної, необхідно зазначити, що вона, як і національна ідентичність являє собою дискусійний та багаторівневий феномен. Зважаючи на те, що в контексті питання гендерної ідентичності суттєву роль відіграють феміністичні теорії, адже саме проблематика, яку вони підіймають представляє собою значну та вагому частину гендерного питання як такого, я спиратимуся саме на деякі із феміністичних теорій. Разом із тим, саме такі теоретичні рамки даного дослідження встановлять фокус на конкретних питаннях та дадуть змогу більш детально та зосереджено вивчити проблематику. Варто також зазначити, що сфокусованість саме на феміністичних теоріях доречно також і

тому, що для українського суспільства зокрема (про що я писатиму далі) характерна гендерна проблематика саме у контексті гендерної нерівності за патріархальної соціальної структури, що, у свою чергу, яскраво та детально описується саме у феміністичних теоріях.

Перш за все, у контексті феміністичних теорій варто пригадати теорію яка, по суті, лежить в основі патріархальної соціальної структури як такої. Ідеться про підхід Ненсі Фрейзер, що описує такий аспект прояву патріархату як розділення на приватну та публічну сфери, що закріплені за жінками та чоловіками відповідно. Важливо те, що дане розподілення не є рівноцінним, адже приватна сфера сприймається соціумом як неprestижна, некваліфікована та другорядна, на противагу публічній – соціально значимій та такій, що викликає повагу. При цьому, перетинання даних сфер є неможливим, а закріпленість конкретних груп (чоловіків та жінок) за «своїми» ролями – обов'язковим фактом за замовчуванням. Себто, такий суспільний розподіл не просто розмежовує, розсортовує людей лишень за ознакою статі (тут саме статі, а не гендеру) на групи, а й продукує коло соціальної нерівності, де стать визначає соціальний статус та роль, що сприймається за замовчуванням та являє собою відносно стійку категорію, а соціальний статус, відповідаючи конкретній групі за ознакою статі, визначає можливості та права представників групи, що, у свою чергу, породжує суспільні настрої та відношення щодо них.

У контексті розділення суспільства на соціальні групи за замовчуванням і лише за ознакою статі варто також говорити про наявність стереотипів у такому суспільстві. Говорячи про стереотипи доречно звернутися до підходу Фуко, завдяки якому стереотип можна сприймати як знання. У свою чергу, знання представляє собою владні відносини, де той, хто володіє знанням – має перевагу та владу над тим, хто знанням не володіє. Цікаво те, що в ситуації, коли і об'єкт, і суб'єкт влади мають уявлення про власні ролі, то владні відносини між ними можуть здійснюватися і без участі суб'єкта, що в теорії

Фуко називається мікрофізикою влади. Себто, кажучи про гендерні стереотипи в суспільстві, варто розуміти, що за умов обізнаності про власні ролі (підпорядкована жінка та ведучий чоловік) їхнє відтворення буде здійснюватися і поза участі суб'єкта, тобто жінки відтворюватимуть стереотипні уявлення про них і без нагадувань, примушень та санкцій за невиконання, чим саме і замикатимуть коло влади. Варто зауважити також і те, що за Фуко, влада тим ефективна, що вона є постійною, прихованою та усеохоплюючою. Тут погляди автора збігаються із поглядами Білліга щодо націоналізму, який своєю банальністю вкорінюється та нормалізується. Даний аспект також певною мірою поєднує гендерне й національне, де нав'язування та вторгнення феноменів тим ефективні, що мають латентний і систематичний характер.

Продовжуючи проблематику рольового розподілу між чоловіками та жінками та торкаючись іншого, поряд із гендерною ідентичністю, аспекту даного дослідження – питання національної ідентичності – варто окреслити і погляди Юваль-Девіс. Авторка говорить про те, що саме зважаючи на гендерний розподіл суспільних обов'язків за жінками закріплена і роль берегинь й відтворювачок національної культури. Себто, за замовчуванням й часто несвідомо беручи на себе відповідальність за домашню сферу, виховання дітей та як наслідок – закладання ціннісних орієнтацій в майбутнє покоління, жінки тим самим беруть на себе так званий тягар національної репрезентації. Отже, за поглядами Юваль-Девіс, роль жінок дійсно є надважливою саме у питанні національної ідентичності, не просто не зважаючи на рольовий розподіл між статями, а саме завдяки цьому зокрема. Таким чином, два основні концепти даної роботи – гендерна та національна ідентичності – безпосередньо поєднані у теорії Юваль-Девіс. Отже, гендерування соціальних ролей у сім'ї чи партнерстві через конституювання готовності жінки приймати підкорену позицію, має спільність і з

постколоніальною настановою - готовністю приймати індивідом панівну культурну рамку.

Таке смислове поєднання двох феноменів, що відіграють провідну роль у даному дослідженні, характерне і для теорії постколоніального фемінізму Моханті. Власне, дослідниця говорить про так званий подвійний утиск жінок постколоніальних держав. Себто, із одного боку на них тисне патріархальна система, де вони займають пригнічене та другорядне становище, на противагу чоловікам, а з іншого боку – система ієрархічності відносин між колишніми імперіями та їхніми колоніями, де колонії у схожому підпорядкуванні, як жінки до чоловіків. Таким чином, жінки-громадянки постколоніальних держав відчують на собі тиск патріархату та імперіалізму, що продукує не лише відмінності в соціальному становищі між жінками та чоловіками, а й, у додаток до цього, між жінками-громадянками країн із різним історичним контекстом.

У контексті теорії постколоніального фемінізму Моханті варто наголосити на доречності її застосування щодо українських реалій. Про таку аналогію історії України та історії постколоніальних держав пише Микола Рябчук, доводячи їхню ідентичність за змістом. Власне, описуючи українські реалії радянських часів та їхні наслідки вже у часи сучасної незалежної держави, автор обґрунтовує колоніальність української спадщини. Таким чином, теорію постколоніального фемінізму цілком доречно застосовувати до жінок в Україні (на котрих я і зацентруватиму увагу в подальшому дослідженні), які перебувають під тиском патріархальної системи суспільного устрою, що характерне та традиційне для українського суспільства, та імперіалізму, наслідки якого відчутні в суспільстві й дотепер.

До речі, у даному контексті варто також наголосити, що Рябчук наголошує на значенні саме мови в сенсі проявів національної ідентичності – про це саме йшлося у попередньому розділі. Як пише автор, саме мова стала головним об'єктом стигматизації, найвиразнішим знаком приналежності до

«гіршого» світу, до нижчої раси сільських примітивів, найнижчої касты колгоспних рабів, маргіналізованої у своїх злиденних селах і осміюваної у міських анекдотах та панівній популярній культурі. Мова зробилась для українців їхньою “чорною шкірою”, проте в цій подібності була і суттєва відмінність: на відміну від африканців, українці могли досить легко тієї своєї “чорної шкіри” позбутися, скинути її разом із “ганебним” сільським походженням і зробитися “білими” – принаймні у другому поколінні. І мільйони українців саме так і робили. При цьому вони не тільки засвоювали мову колонізаторів, а й часто інтерналізували їхнє зверхнє, зневажливе ставлення [Рябчук, 2021]. Себто, доводячи колоніальність історичного контексту та минулого української держави, автор наголошує на мові як одному із ключових та чи не найбільш зчитуваних аспектів феномену національної ідентичності.

РОЗДІЛ 3. МОВНА ПОВЕДІНКА В ПОЛІЛІНГВІСТИЧНИХ СІМ'ЯХ ТА ПАРТНЕРСТВАХ.

У третьому, заключному розділі, йтиметься про наявну ситуацію в українському суспільстві у контексті національної ідентичності, а зокрема такого її суттєвого та зчитуваного аспекту як мова, а також в контексті ідентичності гендерної, що в результаті впливу патріархального устрою продукує гендерну нерівність. Описавши реальну ситуацію в Україні з точки зору вищеназваних двох аспектів, будуть представлені результати власного міні-дослідження, що стосуватиметься описаної проблематики.

3.1 Гендерний порядок сучасного українського суспільства.

Переходячи до питання ідентичності гендерної, а як зазначалося вище, до питань гендерного порядку та феміністичних теорій зокрема, у розрізі українських реалій варто описати певні характерні риси та особливості цієї тематики. Перш за все, слід зазначити, що українському суспільству характерний патріархальний устрій, що переважав (та й переважає) поміж переважної більшості суспільств протягом тривалого історичного періоду. Власне, сам по собі патріархат – це термін, що використовується в історичній та суспільно-політичній літературі для позначення домінуючого становища чоловіка в суспільстві та сім'ї. Термін широко використовується також у побутовій мові, що певною мірою девальвує його наукове значення. У новітніх гендерних студіях це – закономірний стан суспільних трансформацій, загальноісторичних чи регіональних, за яких виникають потреба та можливість умовно надмірного використання маскулінізованих відносин у суспільстві [Першиц, 1986]. Зважаючи на історичний досвід української державності, варто зауважити, що патріархальний устрій панував та, доволі, що абсолютно логічно та природньо, глибоко вкоренився в суспільну ментальність та спосіб буття. Не зважаючи на те, що протягом формування української державності періодично виднілися намагання витіснення жінок на позицію, що приближена до позиції чоловіків, перевернути систему або ж

просто (та, здавалось би, справедливо) вирівняти її не вдавалося. Феміністська ідея та практика передбачає рівні права і можливості. Без останнього — це буде лицемірство й фікція. Такими були практики Радянського Союзу. Тоді у законодавстві була задекларована ідея рівності чоловіків і жінок. Але на практиці жінок заохочували до дітонародження, щоб утримувати їх вдома і покладати на них сімейно--побутову функцію. Ця праця не оплачувалася, не мала жодного статусу, престижу, але жінки тягнули її на собі [Кісь, 2018]. Себто, формальні поступки, бо саме поступками видаються подібні явища, для жінок не просто не означали фактичної рівності із чоловіками у часи радянщини, а на противагу – додавали зверху нові й нові обов'язки, що в результаті знову ж-таки обмежували жінок, але тепер начебто під трошки іншим кутом й не так помітно. Становище жінок потрібно порівнювати зі становищем чоловіків у тій самій культурі. В Україні порівняно з іншими слов'янськими народами жінки справді мали дещо більше прав. Але це не означає, що вони були рівні з чоловіками [Кісь, 2018].

Таким чином, навіть досягаючи максимальних, як здавалося б, проявів подолання нерівностей та несправедливостей, жінки в українському суспільстві все одно залишалися підпорядкованими, а патріархальний стрій все одно мав пануючі позиції. Торкаючись навіть сучасних реалій, на яких буде зосереджена увага дослідження, говорити про цілковите урівняння прав та можливостей жінок та чоловіків досить некоректно. Не зважаючи та той факт, що на тлі інших пострадянських країн Україна виглядає пристойно: маємо прогресивний Сімейний кодекс і закон про запобігання сімейному насильству; у нас діє закон про протидію торгівлі людьми і ключовий Закон України "Про забезпечення рівних прав та можливостей для жінок і чоловіків в Україні", який підписав Віктор Ющенко, набув чинності з січня 2006 року [Кісь, 2018] – наявність формальних поступок та намагань здаватися більш цивілізованими, ми усе одно далекі до стану, до якого прагнемо. Саме в сучасній Україні ми маємо ситуацію, де найбільшим кричущим порушенням

прав жінок в Україні залишається домашнє насильство. Щороку від рук кривдників гине близько 600 українок, такими є дані МВС. У 2017 році до поліції надійшло понад 110 тисяч заяв від жертв домашнього насильства. Показовим є те, що 68% українок не вважають проявом насильства приниження. Лише для 49% жінок насильство – це побої, а для 56% – зґвалтування. Такі результати опитування Українського інституту соціологічних досліджень. Себто, у побутовій сфері, за яку «традиційно» відповідають жінки та про яку писала Фрейзер, жінки зазнають пригнічення та перебувають у більш підпорядкованому становищі, порівняно із чоловіками. Важливо, що форма насильства не має особливого значення, адже для факту підпорядкування важлива наявність насильства як такого.

Продовжуючи тему ситуації у сучасній Україні стосовно становища жінок варто додати, що жінки в Україні зароблять у середньому на 28% менше, ніж чоловіки. Такими є дані Державної статистики [<http://surl.li/thuj>]. За інформацією рекрутингових агенцій, ця різниця ще вища. Окрім того, заробляти більше заважає «скляна стеля» – умовна кар’єрна планка, вище якої жінка «не стрибне», зауважує координатор проєктів «Українського жіночого фонду» Мілена Горячковська. Таким чином, у сфері публічній жінкам хоч і надаються можливості та права, що навіть офіційно зафіксовані, проте реальна ситуація демонструє ієрархічність і у рівноправній, як зазначається, сфері. Відповідно до аналітичного звіту комісії Ради Європи з питань гендерної рівності за 2017 рік, Україна перебуває в групі країн із найнижчим представництвом жінок у владі. Себто, владні структури, що так чи інакше відповідають за впровадження рівностей зокрема, у своєму складі здебільшого не налічують групу тих, чий інтереси представляє. За результатами останніх національних виборів, 46% жінок потрапило у селищні і сільські ради. В обласні – вже 28%. В ради великих міст, обласних центрів – 15%. І в парламент ще менше – 12%. Тільки 6% жінок в Україні посідають посади міністрів та заміністрів», – наводить статистику аналітичного звіту Ради Європи Мілена

Горячківська. Попри те, що цей показник є рекордним за всі попередні скликання, він досі залишається низьким, порівняно з практикою демократичних країн. Проте тут, у сфері державного управління, можна наважитися говорити про поступову спрямованість до цивілізації: у Верховній Раді України IX скликання 20,56% депутатів — жінки (87 з 423). 7 березня 2020 року на посаду генерального прокурора обрано Ірину Венедіктову. Вона стала першою жінкою на цій посаді в історії України. І наостанок — стереотипне сприйняття жінок. «Жінка-берегиня», «господарка», «для «жіночого щастя» потрібні «кохання» і «родина» — такі стереотипи про жінку закріпилися у свідомості українців. Експерти констатують: сексизм в Україні поширений скрізь — в рекламі, ток-шоу, політиці і в побуті [Трегубова, 2018]. Враховуючи, що стереотипи вкорінюються глибоко, а спектр їхнього впливу надто широкий, вони по своїй суті, утворюють певне коло соціальних уявлень, провокуючи та примушуючи конкретних індивідів відтворювати стереотипні щодо них аспекти, тим самим підтверджуючи та підживлюючи існування цих стереотипів. Власне, стереотипне уявлення збоку українського, про яке йдеться в даному дослідженні, суспільства щодо жінок та їхньої соціальної ролі й становища закріплює це становище та ці ролі за жінками, дещо непомітним та нормованим чином — патріархальним устроєм.

Підсумовуючи гендерний аспект, а саме питання гендерного порядку та й загалом підхід до питання фемінізму у контексті становища, прав та можливостей жінок в українському суспільстві слід наголосити на патріархальності устрою цього суспільства. Ба більше — на ментальному та історичному аспекті патріархальності, що забезпечує суспільство закостенілими, нормалізованими та постійно повторюваними уявленнями щодо місця жінки в його структурі. Оце й маємо купу наслідків, що поволі розчищаються західними підходами та глобалізацією, а також тими, хто нарешті засумнівався в непохитності та нормальності стереотипних уявлень і наважився озвучувати, робити та іноді й відстоювати.

3.2 Мовна поведінка в контексті соціальних ієрархій.

Спираючись на базові для безпосередньо даного дослідження концепти, про які йшлося вище – а саме національну та гендерну ідентичність, а також зосередившись на українському суспільстві, зважаючи на конкретні та обґрунтовані причини й фактори, аби дослідити взаємодію даних аспектів слід обрати коректний емпіричний об'єкт. Таким чином, усі важливі для дослідження чинники виявилися зосередженими в такій соціальній одиниці як українська пара. Тут важливо зазначити, що увагу я зосередила саме на гетеросексуальній парі чоловіка та жінки, що не лише є традиційним та масовим для сучасного українського суспільства, а й надасть можливість виділити один із провідних аспектів – ідентичність гендерну – в контексті гендерних відносин. Власне, самі по собі взаємовідносини в парі представляють собою стійкі та близькі контакти, в результаті яких відбувається взаємовплив тих чи інших характеристик особистостей. Себто, саме сімейні, що їх можна так назвати, стосунки є чи не найбільш тісною та «повторюваною», статичною формою взаємодії, а тому так звані учасники даної взаємодії певною мірою коригують один одного та підлаштовуються один під одного.

Разом із тим, з метою врахування іншого провідного аспекту дослідження – ідентичність національну – а саме мовну поведінку як важливий аспект та прояв ідентичності, емпіричний об'єкт звужився до тих пар, де чоловік та жінка до початку стосунків спілкувалися різними мовами, а згодом перейшли на одну. Орієнтуючись на вищезгаданий контекст радянщини, мова українська та мова російська якнайвдаліше демонструватимуть той емпіричний прояв історично-ідеологічного фону. Беручи до уваги чинник патріархального устрою та постколоніальної спадщини українського суспільства, **ключова гіпотеза** полягає в тому, що гендерна нерівність є чинником відтворення постколоніальних ієрархій, котрі проявляються у царині мововжитку в приватній сфері. У подальшому процесі дослідження

розглядатимуться українські полілінійні сім'ї та партнерства, адже саме гендерування соціальних ролей у сім'ї чи партнерстві через конституювання готовності жінки приймати підкорену позицію, має спільність і з постколоніальною настановою - готовністю приймати індивідом панівну культурну рамку. Власне, такими у даному дослідженні є одружені чи неодружені пари, у яких жінки після початку стосунків змінили звичну мову спілкування на ту, котрою спілкується партнер.

З огляду на вищеназвані аспекти та умовиводи, найбільш вдалим методом збору інформації, на мою думку, є глибинне інтерв'ю. Даний метод дозволить вивчити мотиви тих чи інших відповідей респондентів та причинно-наслідкові зв'язки. Разом із тим, цілком ефективно та змістовно надасть можливість вивчити ставлення респондентів до проблематики дослідження та врахувати їх особистий досвід, який зумовлює конкретне відношення. В даному дослідженні знання, погляди, розуміння, інтерпретації, досвід і взаємодія людей є значущими властивостями соціальної реальності. При цьому, знання і свідчення є контекстними, ситуативними і інтерактивними, і саме глибинне інтерв'ю максимально контекстно в тому сенсі, що воно спирається на соціальний досвід або процеси [Mason, 2018]. Враховуючи сенситивність тематики дослідження, що спричинена не лише питанням національної ідентичності та зміни мови зокрема, а й сферою міжособистісних стосунків та статево-рольових обов'язків у приватній царині, а також необхідність його ґрунтовного вивчення саме можливості методу глибинного інтерв'ю дозволяють найбільш вдало досягти бажаного результату. Важливо також зазначити, що був обраний онлайн формат проведення інтерв'ю. Дане рішення перш за все пов'язано з карантинними заходами та загальною ситуацією обмежених контактів між людьми віч-на-віч. Себто, вища вірогідність згоди респондентів взяти участь у дослідженні була забезпечена заходами безпеки зокрема. Разом з тим, онлайн-інтерв'ю дозволило не обмежуватися територіальними рамками місця проживання респондента

відносно інтерв'юера, що означає можливість ширшого поля дослідження, а тому і вищу репрезентативність. При цьому, онлайн-інтерв'ю також є відносно простим в реалізації і менш економічно витратним методом, що в обставинах написання даної роботи також є перевагою.

Що стосується вибірки для даного дослідження, то враховуючи обмежені ресурси, наприклад відсутність бази респондентів, а також специфіку тематики було обрано декілька основних методів пошуку потенційних респондентів. Перш за все, було використано так званий метод «снігової кулі». Варто підкреслити, що даний метод відбору респондентів є найбільш доступним і реалізованим в умовах даного дослідження. Разом із цим, було створено онлайн-анкету (на сайті Survio) із базовим скринінговими запитаннями, що включали: стать, вік, факт зміни мови після початку стосунків, а також спосіб зв'язку із потенційним респондентом. Власне, посилання на анкету було розміщене в соціальних мережах дослідника та згодом поширене іншими підписниками. Таким чином, пошук потенційних респондентів відбувався завдяки двом шляхам паралельно, що спрацювало досить ефективно. Щодо визначеної кількості респондентів, то було вирішено зупинитися на десятиох, адже в обставинах даної дослідницької роботи та можливостей, така кількість респондентів дозволяє надати відповідь на дослідницьке питання та опрацювати гіпотезу. Разом з тим, процес проведення самих глибинних інтерв'ю відбувався паралельно із пошуком наступних потенційних респондентів. Варто зазначити, що процес пошуку респондентів зазнавав труднощів та тривав довше, ніж планувалося першочергово. Це може бути пов'язано із тим, що критерії відбору респондентів були досить специфічними, а тематика мала доволі сенситивний характер, що й обмежувало кількість потенційних інформантів.

Власне, щодо самого проведення глибинних інтерв'ю, то тут варто зазначити, що усі за виключенням респонденти були попереджені про те, що розмова фіксуватиметься на аудіо-запис, а що надзвичайно важливо, були

згодні із такою умовою. Конфіденційність респондентів була гарантована, а її умови дотримані: жоден контактний номер, пошта, тощо не були розголошені, а респондентам надавалася можливість змінити ім'я (а також імена тих, про кого йтиметься в інтерв'ю) за бажанням. Безпосередньо глибокі інтерв'ю були організовані завдяки онлайн-конференціям на платформі Zoom, що дало змогу автоматично і зафіксувати аудіо-записи. Тривалість інтерв'ю, в середньому, складала близько однієї години. Незважаючи на те, що обраний метод дає можливість респондентам вдаватися в додаткові коментарі та за бажанням уточнювати сказане, проте спрямованість інтерв'ю лишається важливим аспектом, адже лише врахування конкретних питань дає можливість досліднику відповісти на, що цілком очевидно, дослідницьке запитання. Себто, наявність та обов'язковість конкретних запитань виводить діалог на потрібний дослідницький вектор. Отже, хоча інтерв'ю мало легкий та невимушений характер розмови за заданою темою, наявність гайду із конкретними запитаннями структурувала та актуалізувала його. Власне, нечисельні запитання були розбиті на своєрідні розділи, що стосувалися різних аспектів, врахування яких забезпечувало найбільш глибоке та ґрунтовне дослідження проблематики: розділ: профіль респондента, що включав інформацію щодо найбазовіших характеристик респондента, його самовизначення та ціннісних орієнтацій; розділ: стосунки респондента, що відображав специфіку міжособистісних відносин із партнером та побутові практики; розділ: мовні практики, що зосереджував увагу на аспекті переходу з однієї мови на мову партнера після початку стосунків, а також характерні особливості та мотиви такого переходу. Безпосередньо сам гайд можна побачити у додатках, наприкінці даної роботи.

Зважаючи на те, що усі інтерв'ю фіксувалися в аудіо-форматі, а задля подальшого аналізу необхідно було оперативно та, іноді, одночасно переглянути відповіді конкретних респондентів, важливо було розшифрувати усі інтерв'ю. Таким чином, були написані транскрипти по кожному із десяти

інтерв'ю, що дало змогу певною мірою «оновлювати» специфіку кожного респондента та не заплутатися в показниках під час написання фінальної аналітичної частини. Транскрипти усіх десяти інтерв'ю також можна побачити наприкінці роботи у додатках. Якщо говорити про характеристики інформантів, то в результаті було проведено інтерв'ю із дев'ятьма жінками та одним чоловіком – партнером однієї з респонденток. Наявність інтерв'ю лише із одним чоловіком спричинена, по-перше, тим, що дана респондентка проініціювала залучення чоловіка до дослідження, який потім особисто виявив цікавість та готовність взяти участь, а по-друге, тим, що партнери інших респонденток (за версією самих респонденток) не мали можливостей, часу або натхнення стати інформантами. Власне, така ситуація свідчить про те, що чоловіки швидше уникають спілкування на тему, що стосується не лише взаємовідносин із партнеркою та побутово-рольових питань, а й факту «підлаштованості» жінки в контексті мовної поведінки. Зважаючи на те, що першочергово було проведене інтерв'ю із жінкою, лише після завершення якого було поставлене питання щодо потенційної участі чоловіка у дослідженні, можна говорити й про небажання самих жінок залучати чоловіка до питань, що підіймалися в інтерв'ю: стосунки, побутові обов'язки та економічна ситуація, мовна поведінка та інші. У будь-якому випадку, дослідження було спрямоване на жінок, а спроба залучити чоловіків було лише експериментальною, тому дана ситуація лише додала інформативності та розширила спектр дослідницьких результатів.

3.3 Вплив гендерного фактору на механізми зміни мови жінками у приватній царині.

В результаті проведення інтерв'ю та аналізу отриманих даних виявляємо, що більшість респонденток (а саме п'ять із дев'яти, не враховуючи інтерв'ю чоловіка) після початку стосунків змінили мову спілкування із російської на українську. Середній вік цих респонденток складав 23 роки (від 18 до 24). При цьому, три інформантки, мають протилежну ситуацію,

змінивши мову із української на російську, а одна – змінивши мову спілкування на російську у першому шлюбі, залишилася україномовною у другому, не прийнявши мову чоловіка. Варто зазначити, що найстаршій респондентці було 78 років, а вік російськомовних респонденток (що перейшли на російську мову) складав 37-42 роки. Важливим є той факт, що чотири респондентки є чи були зареєстрованими в офіційному шлюбі, а дві - проживають разом із партнером. Географія дослідження включала такі території як Північ України (Київ, Конотоп), Захід (Чернівці), Південь (АР Крим) та Схід (Кривий Ріг). Варто зауважити, що критерій зміни мови після початку стосунків для жінок був однією з умов відбору інформанток, а тому не змінювати мову взагалі вони не могли. Основне питання було у тому, із якої мови на яку вони перейшли, адже даний аспект не був заданим. зважаючи на це, можна стверджувати, що зацікавленість у даному дослідженні та, відповідно, бажання розповісти свою історію переважно проявляли саме ті жінки, котрі перейшли на українську мову спілкування. Тут можна говорити про певне сприйняття респондентками власної ситуації зміни мовної поведінки як соціально бажаної, а тому і активнішу долученість та інтерес до дослідження. Себто, вірогідно, що самі інформантки оцінюють вибір української мови як такий, про який хочеться розповісти, котрий видається «престижним» та гідним поваги у сучасному українському суспільстві.

Власне, можна говорити про дві умовні групи респонденток: про тих, хто змінив мову спілкування повністю, або у переважній більшості ситуацій та побуті зокрема, із російської на українську, та тих, хто демонструє зворотню ситуацію. Аналізуючи кожну із отриманих груп спочатку окремо, а згодом і у порівнянні з умовною протилежною, можна дійти певних висновків щодо характерних для кожної із них рис та особливостей, а також щодо основних та найсуттєвіших відмінностей між даними групами. Беручи до уваги описані у попередніх розділах концепти, аналіз та інтерпретація отриманих результатів спиратиметься саме на них. Зважаючи на те, що базовою ідеєю, від котрої

відштовхувалася концепція дослідження як такого була ідея про те, що українське суспільство – патріархальне за своїм устроєм та ціннісними орієнтаціями, висхідною умовою була така, що демонструє умовний прояв даного устрою. Таким чином, ідея підпорядкованості жінки чоловіку у структурі суспільної системи, а тому і у сфері приватного життя, була прийнята як базовий та найбільш загальний вияв патріархальності суспільства. Зважаючи на те, що сфокусованість дослідження була спрямована саме на вимірі національної ідентичності та мови зокрема, саме ситуація «підлаштування» в контексті мововжитку стала своєрідною зчитуваною зачіпкою для вивчення. Ієрархізація мовної поведінки вивчалася також у рольовому та соціально-економічному контекстах. Вивчався розподіл обов'язків у парі, а також економічний внесок членів сім'ї чи пари. Отже, відштовхуючись від цієї ідеї підпорядкованості, основною умовою дослідження був факт зміни мови спілкування жінками після початку стосунків – як своєрідний емпіричний прояв підпорядкованості чоловіку, що, у свою чергу, є зчитуваним аспектом патріархального строю.

Вважаючи даний прояв патріархального устрою та, власне, сам патріархальний устрій своєрідною базовою умовою, виділені в результаті дослідження дві групи респонденток, хоч і відповідають заданій умові підпорядкованості, проте чинники наслідків цієї підпорядкованості у них різні. Власне, група інформанток, котрі із української мови перейшли на мову російську, окрім нижчої залученості безпосередньо до дослідження, про що йшлося вище, об'єднана між собою критерієм віку, та, у порівнянні із іншою групою (про яку йтиметься далі), є жінками більш старшими, котрим більше 35-40 років. Змінна віку являє собою певну сукупність цінностей та принципів, що характерні для представників конкретної вікової когорти. Тобто, тут можна говорити про риси та особливості суспільства, у якому були виховані ці жінки та ідеологію якого вони увібрали, відтворюючи у приватній царині зокрема. Отже, загальним для усіх жінок названої групи та таким, що їх вирізняє від

групи іншої, є аспект соціально-економічного та схвального суспільством підпорядкування жінки чоловіку: *«Ну наверное я отвечаю за быт, за уют семейный. Прежде всего это дети, уход, уроки, здоровье детей, это гармония, спокойствие в семье. Помощь по дому – за мужем. Где-то что-то починить, где-то что-то отремонтировать, есть приготовить иногда, детей иногда в школу отвозит и забирает.»-I,37,інтерв'ю7; «Мені і подобається готувати їсти, ну скажем так якийсь побут організовувати. Він мені звичайно допомагає в цьому в виборі якоїсь там техніки це повністю його компетенція, бо йому так зручніше, він в цьому більше розбирається.»-M,40,інтерв'ю9; «Він більше заробляє він і більше тратить. Якщо це великі покупки, то в основному все-таки він.»-M,40,інтерв'ю9; «Заробітна плата у нас була однакова, 72 рубля 5,0 копійок. Тільки він міг працювати на 1,5 ставки, а я на ставку.»-78,інтерв'ю10. Зі слів респонденток можна зробити висновок, що в родині вони відповідали за приватну й домашню сферу, а їхні партнери – за економічну та деяку представницьку, зовнішню. Власне, такий стан справ був характерним для усього тодішнього соціуму, про що свідчать дослідження у тому числі.*

Переходячи до іншої групи респонденток, котрі змінили основну мову спілкування із російської на українську, аспект, що був актуальним для попередньої групи, не є таким для цієї. Себто, якщо соціально-економічний фактор, котрий визначав аспект підпорядкованості, що проявлялося у зміні мовної поведінки, був характерним для попередньої групи, то для даної є важливим інший. Власне, фактор зміни мовної поведінки у даному випадку став усвідомлений культурно-ідеологічний аспект: *«Причина, здебільшого, якась така ціннісна і, я б сказала, навіть політична. Якби не агресія з Росією, то я би собі далі розмовляла російською. Ну, тобто, політичне питання, через війну з Росією. І, власне, те, що мене ще більше змотивувало, це якась така патріотична свідомість.»-C,18,інтерв'ю5; «Я вважаю, що класно спілкуватися українською живучи в Україні, мені це дуже імponує. Мені*

подобається, що ми маємо з ним мовну єдність. Я вважаю це позитивною зміною в тому, що я роблю.»-М,23,інтерв'ю3; «Ну, взагалі я змінила мову до цього, це було в 13-му році. Просто я раділа, що більше людей стало спілкуватись українською, тому що я могла спілкуватися тільки з хлопцем, але небагато друзів спілкувалось українською тоді. А потім вже хлопець став стимулом і приводом перейти повністю на українську.»-Л,24,інтерв'ю1.

Себто, для тих жінок, котрі перейшли з російської мови на українську став актуальним інший соціальний контекст. Таким чином, політичні події спричинили ідеологічний сплеск, а тому статус української мови почав змінюватись, що характерно переважно для більш молодого покоління. Зважаючи на те, що дорослішання цієї групи респонденток випало на інший, стосовно попередньої групи, ідеологічний та культурний базис, мотиви та причини зміни мовної поведінки, а також значення цього фактору для самих респонденток, різняться.

Таким чином, беручи до уваги лише патріархальний вимір, сам факт того, що жінки підлаштовуються під чоловіків, змінюючи, у даному розрізі, мову спілкування після початку стосунків на таку, що нею спілкується чоловік, є його проявом. Себто, безвідносно того, якою є мова жінки, якщо вона займає нижчу соціально-економічну позицію по відношенню до чоловіка, що є одним із найбільш виразних показників гендерної ієрархії та патріархату зокрема, вона підлаштовуватиметься під нього й у питанні зміни мововжитку у тому числі. Проте важливим є той факт, що додаючи вимір постколоніальний, можна побачити суттєві відмінності в механізмах зміни мови жінками, відносно того, із якої на яку мову вони переходять. Якщо порівнювати два типи переходів за нашими даними, бачимо прикметну особливість у випадках жінок, які перейшли з української на російську мову й навпаки. У першому випадку жінки справді здійснювали, або менший монетарний внесок у спільне домогосподарство, або були більш економічно залежні від партнера (хоча нерідко в інтерв'ю цю обставину намагалися

завуалювати). У другому випадку, це часто стосувалося пар, які або були приблизно в еквівалентній соціально-економічній позиції, або взагалі не вели спільного домогосподарства й не проживали разом. Тобто, для тих жінок, які перейшли з російської на українську соціально-економічні чинники виразно поступалися за значенням світоглядним, де зміна мовної поведінки була результатом суб'єктивного вольового вибору, а не пасивного прийняття актуальних гендерних та економічних ієрархій. Отже, якщо мотивами й причинами переходу на російську мову була ситуація загальної престижності, необхідності та привілейованості – що означає і наявність ширших можливостей для російськомовних у суспільстві, а також вищий статус російськомовного партнера, то мотивами обрання української мови мововжитку стала ситуація принципової особистісної позиції та ідеологічно-політична свідомість. Себто, такий стан речей свідчить про те, що у вимірі як гендерного порядку, так і постколоніалізму відбуваються зміни. Змінюючи мову на українську, жінки швидше виявляли особистісний вибір та принципову власну позицію, надаючи партнерам роль каталізатора й так бажаних змін, у випадку переходу на російську мову, партнери скоріше ставали підтвердженням та причиною таких змін (уособлюючи російськомовну привілейовану групу). Іншими словами, якщо україномовні жінки, не маючи принципової позиції щодо мови, підлаштовувалися під вигідніші та більш прийнятні наявні соціальні умови, то російськомовні – керуючись усвідомленим вольовим вибором, обирали українську мову з огляду на культурний контекст та політичну ситуацію. Таким чином, розглядаючи гендерний аспект мовної поведінки в українському суспільстві, важливо враховувати чинник постколоніальний, адже статусні та ідеологічні позиції російської та української мов суттєво різняться.

Висновки до третього розділу

У заключному розділі мова йшла про сучасне українське суспільство, в контексті національного та гендерного вимірів. Що стосується національного

аспекту, то постколоніальна спадщина української державності, що тягнеться із радянських часів й дотепер, несе за собою статус підкореності та другорядності українського на фоні панівного й привілейованого російського. Тобто, за умов сучасності не лишень політично-економічне, а й ментальне надбання українців досі продукує наслідки бувалого підкорення. Ідентичність національна не оминула долю важливих для національної самосвідомості характеристик, а тому й придушених. Мова ж, як один із найбільш зчитуваних та показових, про що йшлося раніше, проявів національної ідентичності, зазнала не лише явних та задекларованих обмежень, а й, що значно важливіше, прихованих та вбудованих у ментальність. Себто, звільнившись від радянськості по факту, українське суспільство не звільнилося від неї по своїй суті, надалі продукуючи ієрархічність мов й здебільшого не усвідомлюючи цього, ієрархічність, де українська не на позиції вище.

Що стосується питання ідентичності гендерної та гендерного порядку, українське суспільство за своєю природою патріархально влаштоване, а тому соціальні позиції, можливості та права жінок й чоловіків мають природу багаторівневості. Сила традиційних цінностей, релігійність та згадане вже радянське минуле - усе це сприяло та підживлювало патріархальність устрою. Підживлювало настільки, що вкорінило дискримінаційність щодо жінок у різноманітних сферах суспільного життя. Сучасне українське суспільство хоч і прагне до гендерної рівності, що здебільшого керується Заходом та актуальністю заради актуальності, проте реальний стан речей демонструє не те, щоб відсутність, проте повільний та надто вже не впевнений рух до рівності як мети. Себто, ієрархічність гендерного порядку є традиційною, а тому нормованою та соціально прийнятною, хоч і не нав'язаною та не регламентованою.

Задля безпосереднього емпіричного вивчення поєднання двох феноменів та їхнього взаємовпливу й специфіки, було проведено дослідження. Сфокусувавшись на жінках як емпіричному об'єкті, увага була зосереджена на

аспекті патріархального устрою, а врахувавши факт зміни ними мови спілкування після початку стосунків - на прояві даного аспекту. Переплітаючи систему патріархальну та постколоніальну теорію, були виявлені різні механізми переходу між різними мовами. Таким чином, причинами й мотивами переходу із української мови на російську стали соціально-економічні чинники, що привілейовували російську мову, нормуючи її носіїв та надаючи їм вищі соціально-статусні позиції. Що ж стосується переходу із російської на мову українську, то тут роль відігравали культурно-ідеологічні чинники, що являли собою особистісний вольовий вибір жінки. Разом з тим, ставлення самих жінок до факту зміни мови спілкування суттєво різниться, і якщо змінюючи українську, жінки підлаштовувались під вигідніші та соціально привабливіші умови, то змінюючи російську - орієнтувалися на принципову позицію. Себто, статус жінки, враховуючи аспект патріархального устрою, зазнає змін так само, як і вплив постколоніального. Проте, якщо статус жінки поступово вирівнюється (хоч і повільно, але вже впевнено) із чоловічим у соціально-ієрархічній структурі та, відповідно, міцнішає, то постколоніальна спадщина має зворотню природу, втрачаючи важелі впливу та поступаючись національній ідеології. Врахування постколоніальної теорії, таким чином, є необхідною умовою дослідження зокрема гендерного аспекту мови.

ВИСНОВКИ

Проблематика національної ідентичності впродовж тривалого часу, відколи усвідомлення даного поняття впровадилося у мововжиток та свідомість, викликало питання й провокувало конфлікти своєю неоднозначністю та сенситивністю. Інтерпретувати феномен національної ідентичності намагалися як свого часу соціологи-класики, так і їхні наступники - сучасні науковці. Проте соціологи-класики акцент робили на інституційних та довготривалих історичних факторах, на більш загальних, ширших – культурних джерелах. Їхні послідовники, у власних поглядах та дослідженнях увагу акцентували на інших, відмінних чинниках. Таким чином, чи не найхарактернішою ознакою підходів соціологів-сучасників до цього питання є виражений акцент на мікрорівні соціального життя. Проте, якщо феномен національної ідентичності представляє собою дещо абстрактну форму, що являє собою багаторівневий та складний механізм, то такий його прояв як мова - є емпіричним, зчитуваним елементом та проявом ідентичності водночас. В Україні своєрідний «расизм» довгий час стосувався не шкіри, а мови, тож довести його юридично доволі складно. Логіка супрематиста по своєму переконлива: «Я розмовляю “білою” мовою не щоб образити клієнта-аборигена, а просто тому, що я “білий” і мені так зручніше. Тим більше, що всі аборигени чудово розуміють білу мову, тож хай не випендрюються», - метафорично описує цю особливість мовної ситуації автори-постколоніалісти [Рябчук, 2020]. Власне, мова є своєрідним видимим та універсальним проявом абстрактного та неоднозначного феномену національної ідентичності, а також вона не може не існувати та відтворюється систематично й постійно, а тому здійснює вплив непомітно, ненав’язливо та ефективно. Важливо також і те, що самій мовній ситуації у розглянутому дослідженні характерна диглосія, що склалася під впливом історичних чинників та має видимі й суттєві наслідки й у сучасному українському суспільстві. В силу цих же чинників російська мова стала не просто мовою окремою етнічної меншини в Україні, але й мовою

повсякдення частини власне українського населення. В українських реаліях мова як маркер національної ідентичності, відсилає до двох її конкурентних моделей: «креольської» (на базі російської мови) та «аборигенної» (на базі української). Саме тому, що мова є повсякденним та емпірично доступним аспектом національної ідентичності, а також тому, що в українському суспільстві вона мала нижчі статусно-ієрархічні позиції, у порівнянні із російською, що спричинене тривалим явним та прихованим, систематичним пригніченням з боку російськомовної радянської влади. Себто, тут ми можемо говорити про наявність культурної ієрархізації, яку доцільно пояснювати з погляду постколоніальної теорії, яка включає того, хто пригнічує на політичному, культурному та соціально-економічному рівнях, та тих, кого пригнічують. Хоча офіційно українськість не була у статусі колоніальному, а радянськість не присвоювала статус імперії, проте по факту, імперсько-колоніальні відносини вкорінилася, наслідки чого помітні й дотепер.

Що ж стосується питання гендерного порядку, то його сенситивність та неоднозначність так само, як і у випадку національного, викликає дискусії та неоднозначне ставлення, що в обставинах підвищеного інтересу та актуальності проблематики загострює й без того дискурсивну тему. Зважаючи на те, що гендерний порядок включає в себе проблематику статево-рольової ієрархії, яка деконструюється з позицій феміністичних теорій. Питання місця жінки у структурі суспільства та її ролі, а також безпосередньо гендерної нерівності підіймало чимало науковців, котрі зосереджували увагу на причинах та особливостях гендерної ситуації, наслідках та її динамічних вимірах. Враховуючи суперечливість, багаторівневість та дискурсивність питань фемінізму, а також актуальність та нагальність цієї тематики, важко не зважити на ситуацію в українському суспільстві щодо цих питань. Історичний контекст, традиційні звичаї та релігійність, у дивовижному поєднанні із радянською ідеологією та місця жінки у ній - усе це продукувало та закріпило патріархальний устрій на теренах сучасної України. Різноманітні дані, як

державної стастики, так й емпіричних соціологічних досліджень доводять, що тривале домінування чоловіків та підпорядкування жінок у результаті призвели до наявних і у нинішньому суспільстві диспропорцій в контексті прав, соціально-економічних можливостей та обов'язків. Найпростішими проявами цього слугують в середньому нижчі доходи жінок і додаткові кар'єрні перепони на їхньому шляху, а в культурному – норма на субординацію щодо чоловіка в приватній царині.

Зважаючи на те, що гендерний порядок в сучасному українському суспільстві все ще багато в чому патріархальний, з метою дослідження гендерної нерівності як чиннику відтворення постколоніальних ієрархій, що поєднує у собі теоретичний базис двох провідних для даного дослідження аспектів - національного та гендерного - увага була зосереджена на жінках як емпіричному об'єкті, котрі змінили мову спілкування після початку стосунків на ту, котрою спілкується чоловік. Себто, аспект патріархальної системи враховано станом підпорядкованості жінки, котра змінила мову, підлаштувавшись під чоловіка, а от аспект постколоніального питання - фактом зміни мовної поведінки як такої. Постколоніальна логіка вимагає фокусу зміни мови з української на російську, але при відборі інформанток не формулювалося додаткових вимог, зважаючи, що гіпотетично можлива ситуація протилежна – зміни мови з російської на українську. Було проведено десять глибинних інтерв'ю із жінками, котрі змінили мову спілкування на мову партнера у полілінгвістичних парах. За результатами проведеного дослідження виявилось, що зміна мовної поведінки з української на російську та з російської на українську в полілінгвістичних сім'ях і партнерствах диктується не однаковими чинниками. Тут важливо зауважити, що перехід із української мови характерний для інформанток старшого віку (старше 35 років), що передбачає конкретний відповідний соціальний контекст та статус української мови як нижчої та підпорядкованої, що характерне для постколоніалізму. Також для цих жінок було властивою ситуація більшої

економічної уразливості щодо чоловіка: такі жінки, або менше заробляли, або взагалі перебували на його утриманні. Що стосується жінок, котрі змінили мову спілкування у приватній сфері на українську, то соціальний контекст уже був дещо іншим (зважаючи на більш молодий вік інформанток, що складав у середньому 24 роки), адже політичні події в Україні активували національну свідомість молоді у тому числі, а тому вибір української мови для спілкування став одним із проявів та наслідків культурних змін. Інакше кажучи, характерною особливістю переходу із української мови на російську стали соціально-економічні чинники та статус російської мови (та російськомовних відповідно) у пізньорадянські часи, а у ситуації переходу із російської на мову українську, провідними стали культурно-ідеологічні чинники, та ідейна характеристика української мови після політичних подій у тому числі. Також у випадку цих жінок йшлося про відносно більш егалітарні стосунки, або випадки, коли партнери не вели спільного домогосподарства. Вибір української мови жінками для приватного мововжитку характерний також тим, що він вмотивований особистісною принциповою позицією та свідомим вольовим вибором, тоді як вибір російської мови - зовнішніми соціально-економічними обставинами, конформною настановою та соціальною нормалізацією пріоритетності російської мови загалом. Отже, можемо говорити про те, що **ключова гіпотеза була підтверджена**, а тому гендерна нерівність є чинником відтворення постколоніальних ієрархій, котрі проявляються у царині мововжитку в приватній сфері. Проте механізми зміни мовної поведінки, судячи з усього, не є однаковими для різних мов, про що йшлося вище. Це ключовий дискусійний аспект дослідження, що слідує з наших висновків і може слугувати підставою для подальших досліджень. Упровадження постколоніальних контекстів у дослідження гендерної ситуації в українському суспільстві може бути евристичним і допомагати глибше зрозуміти не лише соціально-економічні ієрархії гендерного порядку, але й культурні, зокрема, в аспекті мововжитку. Адже виникає закономірне питання: чи зниження гостроти гендерної нерівності в українському

суспільстві сприятиме послабленню постколоніальних культурних ієрархій у ньому? На наших даних бачимо перетин гендерної та постколоніальної ієрархій у випадку жінок, що змінили мову з української на російську, але не виявляємо цього перетину щодо жінок, які змінили мову в протилежному ключі – ця відмінність мала би слугувати підґрунтям для майбутніх досліджень.

Список використаних джерел:

1. 72% українців вважають українську мову важливим атрибутом незалежності України — дослідження [Електронний ресурс] // Детектор медіа. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zz.detector.media/infospace/texts/180536/2020-09-11-72-ukrainsiv-vvazhayut-ukrainsku-movu-vazhlyvym-atrybutom-nezalezhnosti-ukrainy-doslidzhennya/>.
2. Бурдьє П. О производстве и воспроизводстве легитимного языка [Електронний ресурс] / Пьер Бурдьє // «Отечественные записки» № 2. – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://bourdieu.name/content/burde-o-proizvodstve-i-vosproizvodstve-legitimnogo-jazyka>.
3. Бурдьє, П. (1994) Почала. Choses dites / пер. зфр. Н. А. Шматко. М.: SocioLogos.
4. Вахтин Н.В. Социолінгвістика и социология языка / Н.В. Вахтин, Е.В. Головка. – СПб., 2004. – 336 с
5. Гаврилова М. В. Методи і методики дослідження політичної комунікації // Політична лінгвістика. - Єкатеринбург: УрГПУ, 2008. - № 24. - С. 22-28.
6. Гідденс, Е. (2003) Улаштування суспільства: Нарис теорії структурації. М.: Академічний проект.
7. Денисенко В. Н., Чеботарьова Е. Ю. Сучасні психолінгвістическіє методи аналізу мовної комунікації: Навчальний посібник. - М.: РУДН, 2008.-258 с.
8. Дослідження: мовна ситуація в Україні [Електронний ресурс] // Kantar TNS Online Track. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://tns-ua.com/news/doslidzhennya-movna-situatsiya-v-ukrayini>.
9. Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. / Л. Масенко. — К.: Вид. Дім«Києво-Могилянська академія», 2010. — 243 с.
10. Мельник Х. В Україні все ще поширена патріархальна модель, коли тато працює, а мама – красива [Електронний ресурс] / Христина Мельник // Хмарочос. – 2017. – Режим доступу до ресурсу:

<https://hmarochos.kiev.ua/2017/08/09/olga-kotrus-v-ukrayini-vse-shhe-poshirena-patriarhalna-model-koli-tato-pratsyuye-a-mama-krasiva/>.

- 11.Оприлюднені результати дослідження про становище української мови в Україні в 2020 році [Електронний ресурс] // Портал мовної політики. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://language-policy.info/2020/11/oprylyudneni-rezultaty-doslidzhennya-pro-stanovysche-ukrajinskoji-movy-v-ukrajini-v-2020-rotsi/>.
- 12.Першиц А.И. Патриархат. В кн.: Свод этнографических понятий и терминов: Социально-экономические отношения и соционормативная культура, вып.1. М., 1986
- 13.Позичайло А. Україна нехтує інтелектуальними, творчими, лідерськими ресурсами половини населення [Електронний ресурс] / Анастасія Позичайло // ГазетаЮА. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_ukrayina-nehtuye-intelektualnimi-tvorchimi-liderskimi-resursami-polovini-naselennya/840660.
- 14.Рябчук М. Від Малоросії [Електронний ресурс] / Микола Рябчук // Збруч. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/100091>.
- 15.Рябчук М. Сором'язливий колоніалізм [Електронний ресурс] / Микола Рябчук // Збруч. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://zbruc.eu/node/102782>.
- 16.Рябчук М. Яка двомовність нам потрібна? [Електронний ресурс] / Микола Рябчук // Українська правда. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: https://www.pravda.com.ua/articles/2009/01/15/3674067/view_print/.
- 17.Современная западная философия. Энциклопедический словарь / Под. ред. О. Хеффе, В.С. Малахова, В.П. Филатова, при участии Т.А. Дмитриева. М., 2009, с. 154-155.
- 18.Трегубова Я. Гендерна нерівність: п'ять порушень прав жінок в Україні [Електронний ресурс] / Ярослава Трегубова // Радіо Свобода. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/29085513.html>.
- 19.Фуко, М. Наглядати і карати: Народження в'язниці / М. Фуко. 1975. - 416 с.

20. Шабурова О. В. Гендер // Социальная философия: Словарь. — М., 2003. — С. 67-71.
21. Ali, Suki. "Feminism and Postcolonial: Knowledge/Politics" (англ.). *Ethnic and Racial Studies*. 30 (2): 191–212.
22. Babbie, E. (1989). *The Practice of Social Research*. Belmont CA: Wadsworth.
23. Bulmer, M. (2001). The ethics of social research. Gilbert N. (Ed.). In: *Researching Social Life*. (Pp. 45-57). London: Sage.
24. Ferguson Ch., *Diglossia*, «Word», 1959, v. 15, № 4.
25. Fraizer N., (2013) *Fortunes of feminism: from State-Managed Capitalism to neoliberal crisis* / New York: Verso
26. Helbrig, Adriana; Buranbaeva, Oksana; Mladineo, Vanja (2009). *Culture and Customs of Ukraine*
27. Joseph J. E. Identity and Language / J. E. Joseph // *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd ed., ed. By Keith Brown. – Vol. 5. Oxford : Elsevier, 2006. – P. 486–492.
28. Mohanty C., (2003) *Feminism without borders. Decolonizing theory, practicing solidarity* / Duke University Press
29. Myles, John F. *Bourdieu, Language and the Media*. - Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010. - P. 15, 22, 123, 147
30. Riabchuk M., “Ukrainian Culture after Communism: Between Post-Colonial Liberation and Neo-Colonial Subjugation,” in *Postcolonial East-Central Europe: Essays on Literature and Culture*, ed. Dobrota Pucherova and Robert Gafrik (Amsterdam: Rodopi, 2015), 337-355.
31. Sieber, JE (1982). *Ethical Dilemmas in Social Research*. In: Sieber JE (Ed.) *The Ethics of Social Research*. Springer Series in Social Psychology. New York, NY: Springer
32. Swartz, David. *Culture & Power: The Sociology of Pierre Bourdieu*. - Chicago: University of Chicago Press, 1998. - 333 p.
33. Velychenko S., “The Issue of Russian Colonialism in Ukrainian Thought. Dependency, Identity and Development,” *Ab Imperio* 1 (2002), 328.

34. Yuval-Davis N., (2003) *Nationalist projects and gender relations* / University of Greenwich, London
35. Yuval-Davis, Nira, *Gender and Nation*, Sage Publications, 1997

Додатки:

Додаток 1. Скринінгова анкета для рекрутингу

Посилання на анкету для потенційних респонденток:

<https://www.surveio.com/survey/d/O4K4W1S6C8V0L6T1N>

Питання скринінгової анкети:

1. Як до Вас звертатися?
2. Вкажіть Ваш вік?
3. Ваш сімейний стан?
4. Як я можу з Вами зв'язатися (номер телефону, лінк, пошта, тощо)?

Додаток 2. Гайд інтерв'ю

Профіль

1. Розкажіть трішки про себе. Що найбільше заповнює Ваш час у цей період життя?
2. Що для Вас є найбільш цінним в житті? А чому Ви не надаєте особливого значення?
3. Яким Ви бачите власне місце у сім'ї (стосунках)? Чи є якась царина за яку Ви відповідаєте насамперед? *(А ваш партнер? Чи погодилися б Ви з твердженням, що основний економічний внесок в життя Вашої сім'ї робить Ваш партнер? Чи така модель є прийнятною для Вас?)*

Родина

4. Опишіть декількома словами Вашого партнера (партнерку)? (якості, що цінуєте)
5. Як давно Ви разом? (Яке ставлення до нього/ неї з боку Ваших батьків, друзів?)
6. Хто, на Вашу думку, у Вашій парі «ведучий/голова»? Як Ви до цього ставитесь?

7. Чи розділяєте ви обов'язки в родині? Як саме? *(Хто з Вас зазвичай перший починає розмову із незнайомою людиною, якщо Ви разом (консультанти/офіціанти/продавці, тощо)? Це усталене розподілення?)*

Мовні практики

8. Якою мовою ви переважно спілкуєтеся з партнером/ партнеркою? *(Якщо є діти, то з дітьми? Якщо інформанта працює – то на робочому місці? Чи просив Ваш партнер спілкуватися саме цією мовою чи це сталося спонтанно? Хто складає ядро Вашого середовища спілкування зараз – люди, яких Ви знали до одруження/ початку спільного життя чи після одруження/ початку спільного життя? Якою мовою Ви спілкуєтеся переважно в цьому середовищі зараз?)*
9. Якою мовою Ви спілкувалися переважно до одруження в сімейному оточенні, серед однолітків? *(Чому?)*
10. Яка мова Ваша рідна? *(Яка рідна мова партнера? Яка основна мова партнера?)*
11. Чи змінював Ваш партнер мову спілкування після одруження? *(Якщо так - Якою мовою спілкувався ваш партнер (ка) до одруження? (Чому? Чи використовуєте Ви (партнер) мову, якою спілкувалися до одруження? В яких ситуаціях?)*
12. Чи знають Ваші діти Вашу мову, якою Ви переважно спілкувалися до одруження? *(якщо є діти)*

Додаток 3. Транскрипти інтерв'ю

Інтерв'ю 1: 09.04 (24 роки)

- м Взагалі, Валеріє. Як, до речі, тебе називати, Валерія?
- р Мені зручніше Лера, якщо тобі так буде зручно.
- м Добре. Тоді почнемо. Взагалі розкажи трішки про себе, чим займаєшся, чим цікавишся зараз, чим живеш.
- р Я програмістка, працюю, вже студентське життя закінчилось, на жаль, 2 роки тому. Сама я з Конотопа, це Сумська область. Цікавлюсь, не знаю, творчістю: малюю, граю, ходимо в гори з друзями.
- м Тобто ти така ІТ-шниця, але творча.
- р Так. Розробка теж по-своєму творчість.

- м Так так, по-своєму все творчість в принципі. А ти працюєш зараз за спеціальністю?
- р Так, так, я закінчила університет, робота сама мене знайшла і по спеціальності так розвиваюся.
- м Прикольно, а це все хобі, так, я розумію?
- р Так, має ж бути ще життя окрім роботи. Добре що зараз віддалена робота, так якось легше все... жити
- м А ти займаєшся якось для себе чи це якісь курси, чи професійно вже більш?
- р Ні, ні, ні, ні. Це чисто для себе тому що я не можу тільки працювати. Не знаю, в мене просто в голові купа ідей, треба це якось кудись реалізувати, але сама. Можливо хотіла б кудись піти, але якось сама.
- м Ну, це можливо в майбутньому. Це дуже класно. Розкажи, що для тебе найцінніше в житті наразі, саме наразі. На цьому етапі що є найціннішим.
- р Гармонія - внутрішня, душевна. Тому що зазвичай все було зав'язане на подорожах тому що це мій головний сенс, мабуть, типу отримувати якісь враження, цікавість в житті, а потім коли це забрали то почав якось, вибудовуватись щось, що б могло бути головним. котик мій там буянить.
- м Пускай до нас. Тобто подорожі - ти маєш на увазі, що це якісь подорожі типу походи чи...
- р Все що завгодно, просто от сенс в тому, щоб не жити рутинною, щоб... От коли по офісу то дуже багато людей, які приходять на роботу сидять, приходять найраніше, йдуть найпізніше і більше нічим не цікавляться і для мене це якось так дико, не знаю, має бути щось цікаве в житті, будь-що. А так як зараз ми замкнені то я почала шукати якусь гармонію тому що немає вражень, але я ж маю бути в порядку. Тому почалось типу якась дослідження, якісь, ну, йога, щось таке.
- м А от малюванням ти почала зараз займатися більше чи це вже давно? Чи саме з карантину?
- р Взагалі ні, взагалі з дитинства, але потім мені попалась... я потрапила до вчительки, яка дуже відбила в мене це бажання. Але потім, у мого чоловіка є сестра, їй 12 років, і я бачу як вона постійно малює, як вона розвивається, тобто з 6-річного віку, з оцих маленьких карлючок вона росте росте і я така: "Вау, я ж теж так.." ну, сам процес, насолоджуватись процесом. Тому я вирішила продовжувати малювати.
- м Це все дуже правильно, зараз період карантину. Взагалі треба рятуватись якимось хобі і тим що наповнює тебе так. А взагалі от розкажи про те, що для тебе зараз найменш важливе. Щось, чому ти не надаєш якогось особливого значення.
- р Навіть не знаю. Якщо я не надаю цьому значення, то може я про це навіть не думаю.
- м Якісь аспекти, які все таки для тебе не настільки, не знаю, впливові, важливі.
- р Мабуть я зараз менше слідкую за новинами, за політичними ситуаціями, тому що дуже багато дисбалансу а так в житті і я не хочу витратити на це свою енергію. Тому я перестала якось гортати стрічку новин. Ну, раніше я слідкувала, а зараз так, зовсім мало тому що це мене засмучує, не хочу зараз цього.
- м О, я розумію дуже, я мабуть так само зараз ставлюся тому що це все дуже гнітить.
- р Та, та, та, саме так і є.
- м А якщо говорити про взагалі ваші... Я так розумію що ти одружена, правильно? Якщо говорити про вашу родину, як би ти описала своє місце у цій родині, своє місце у цій сім'ї? Ти почула питання?
- р Так, але я не знаю як відповісти, тому що, ну в нас родина тільки нас двоє і наш котик і ми якось більше... Ну є різні архетипи, мабуть, того, як я бачу себе в цій родині. Тобто ми як друзі, ми як пара, тобто якийсь мабуть жіночий архетип. Я сама особистість, я якось не можу навіть знати якихось слів як би описати свою роль і місце. Просто в нас немає традиційного цього хто там.. якісь жіночі обов'язки та чоловічі. Якось все дуже..
- м А от, до речі, якщо немає традиційного, то як у вас все відбувається? Тобто якщо нетрадиційне, то по вашому це... от як ти бачиш? Можливо якась там царина, за яку відповідаєш ти, а за яку він. Чи якось, не знаю, як воно умовно у вас розподіляється і взагалі який, не знаю, як ви це ділите? Чи за критеріями чи за..
- р Не знаю, це несвідомо, просто якщо ти людину любиш то ти намагаєшся піклуватися. Кожен з нас піклується по-своєму. Тобто якщо в мене є час готувати їжу - я готую, якщо я більш втомлена то я навіть не переживаю, тому що я знаю, що і Міші там легший день, що він прийде приготує. Навіть не задумуєшся, просто коли в тебе є сили - ти щось намагаєшся дати, підтримати, зрозуміти. Це, мабуть, просто любов, взаєморозуміння і якусь, ну, не визначали таких пунктиків. Воно само відбувається.

м Немає якогось фіксованого, там, обов'язку чийогось. А от, до речі, щодо побутових питань і щодо питань економічних, якось розподіляється чи те ж саме?

р Мабуть ми занадто незалежні. Прото якщо є якась робота - то кожен сам якось розуміє. Ну от, наприклад, якщо зламалася полицка - то Міша сам це все бачить і я ніколи не говорю. Але якщо нікого немає вдома то я сама це якось роблю, не знаю як це так все відбувається. Навіть не задумуємось як.

м А от щодо якогось зовнішнього життя, в сенсі якогось економічного, фінансового внеску, чи якось розподіляється ця частка, чи просто також хто скільки захоче чи зможе?

р Ми зараз живемо в сімейному гуртожитку тому оплата за квартиру дуже мінімальна тому ми якось, ну теж, не дуже напружаємось цим питанням, але думаю що от ми з'їдемо на квартиру то будемо просто порівну вкладати кожен свою частку. Але взагалі в нас окремі бюджети, в нас немає якогось сімейного бюджету. У кожного свій і якщо хтось бачить, що треба щось купити - то я не рахую скільки я витрачаю, чи скільки він витрачає.

м Це все якось на довірі, на якомусь природньому...

р Взагалі, серед друзів ми дуже дивацька пара, тому що в нас була така ситуація, що я поїхала на навчання за кордон на півроку, Міша лишився тут, в Україні, і наші друзі, в яких традиційні пари, сімейні, то вони "о боже, як воно". А потім, коли я повернулася, я побачила програму, яка під його спеціальність, і він теж поїхав на півроку, а я лишилася в Україні. Ну, типу це крейзі з боку, але, насправді, це був дуже цікавий досвід. Тому що, мабуть, це в нас і виховало таку повагу до роботи іншого, тому що коли він поїхав я почала помічати дуже багато речей, які він робив, а я не помічала. Наприклад, принести воду з бювету, кілограмові баклажку, заплатити за електроенергію, якісь такі от, а, те що він приводив мене на роботу. Це здавалось таким природним, а ти коли йдеш сам і це все робиш, ти такий: "вау, це треба цінувати". Я думаю, що в нього так само, коли я поїхала.

м До речі, ти зараз перерахувала якісь моменти, які він робив і ти не помічала. Можливо щось ще таке згадаєш, що скоріше за ним, а скоріше за тобою. Можливо якісь дрібниці

р Що я роблю і не помічаю?

м Ну, не те що не помічаєш, просто якісь дрібниці можливо, але які закріпилися за ним, і які закріпилися за тобою. Є таку, все таки?

р Так, мабуть. Я більше піклуюся про порядок в будинку, тому що для мене це важливіше і, ну, так от, я беру на себе цю ініціативу. прибирання, щось таке. і, що ще, навіть не знаю. Може ще щось прийде в голову, але це...

м Прибирання - це в сенсі там щось розкласти, помити, попрати.

р Це в сенсі... так, якщо там, ти ж приходиш з роботи, поскидав ці речі в кучку і от просто порозвішувати там, пилочку протерти. Оце прасування, миття посуду - це якось ділиться теж підсвідомо. І ще більше як затишок, в мене тут квіти, якісь перестановки щоб все було гармонійно.

м Картини, да, розумію. А, до речі, щодо приготування їжі. От ти говориш, що в принципі він спокійно ставиться, якщо ти втомлена, чи щось в цьому дусі. Тобто ви обидва, так, готуєте?

р Так, так, так. Просто намагаємось щоб щось було, але, якщо от, наприклад, немає нічого, а ми прийшло додому - то ми разом готуємо. Якимось воно все природно відбувається, спокійно.

м А за ним які такі дрібнички закріплені?

р Він частіше миє посуд, ьлму що, не знаю, якось так склалося. Ну, і ще мабуть з часів, що я більше готувала... Ні, у нас мабуть так що один приготував - тоді інший миє посуд. Якийсь баланс. Ну, і воду ми приносимо з бювету в баклажках. І, так як Міша вдома то він це робить. Я майже не хожу. Ну, тобто я хожу за компанію, але не несу її.

м Я зрозуміла. А взагалі такий розподіл, який ти в принципі описувала, як тобі він, тобі в цьому комфортно? Він тебе влаштовує, чи щось би якось змінила?

р Ні, насправді це все дуже класно і комфортно. Серйозно.

м Якимось невимушено воно.

р Так, так, так. Ніякого тиску. І в нас якихось побутових конфліктів навіть... ну от я слухаю там як інші пари розмовляють, там "ось твої носочки тут валяються", в нас такого немає. Наші правила - якщо тобі щось не подобається - то ти про це прямо говориш. Це, якби, правило, яке створила я і я взагалі завжди так роблю з людьми і це дуже круто, тому що людина може навіть не розуміти, що щось іде не так, вона несвідомо зробила щось, що тобі не сподобалось. Але сказати, що от типу "слухай, ти поклав свої носочки посеред кімнати" - мені це не дуже подобається. Він такий - а, ну окей, я їх покладу десь там в пакетик, в куточку. І ти наступний раз не страждатимеш від якоїсь такої ситуації, і для партнера це добре.

м Це взагалі супер, мені здається, правило, тому що воно рятує взвгвлі людей.

- р Ти ж то будеш ходити ображатися, а він навіть не знає чому, він не спеціально щось таке зробив.
- м Ти кажеш, що ви не сваритесь з приводу якихось побутових штук, тому що у вас є це правило, ви озвучуєте, чи ви стараетесь не помічати чи не давати якогось значення?
- р Ні, ні, ні, тому що ми озвучуємо. Якщо щось іде не так - то ми зразу обговорюємо, кожен каже свою думку, приходимо до якогось, як ми будемо, ну, робити далі і все. Тобто це зразу у формі діалогу. Все вирішується і все.
- м А ви домовились про якийсь такий формат одразу, ще коли зустрічалися чи якось згодом це все вийшло?
- р Я просто дуже чутлива людина, я коли ображаюсь, чи коли на мене ображаються - це такі пекельні страждання. Тому в мене така звичка, що зразу все говорити, проговорювати, казати і Міші вона теж сподобалась, тому ми це взяли як частину свого сімейного життя. Взагалі це моя така, не знаю, ідея, чи поведінка.
- м Ну круто, це дуже правильно. І класно, що він пішов назустріч в цьому сенсі і у вас вийшло домовлятися.
- р Це дійсно має сенс, це має результати, що ти не тиждень ходиш ображаєшся.
- м Ну да, це дуже правильно. А взагалі, опиши декількома словами свого чоловіка. От він який, так, от який він?
- р Він дуже багато жартує, він душа компанії, він.. от я ніколи не боялася представляти його будь-яким своїм друзям, тому що він якось дуже швидко знаходить мову з усіма людьми, він завжди якесь влучне слово може сказати, от якось його всі... ну, він дуже багато допомагає людям, от навіть там де я.. ну наприклад другу принести передачку в 6 ранку, я так дума "боже, оце б я вставала в 6 ранку", ну і тому в нього дуже багато хороших друзів. Це прям круто.
- м Клас. А які якості ти цінуєш у ньому? От окрім того, що він, там, піде на зустріч і допоможе.
- р Те, що він дуже щирий, він не бреше, але стоїть завжди на своєму. Не те що він стоїть на своєму, він має якусь власну думку, він слухає інших, але в нього є якась своя позиція і він не змінюється під простір. От яким світ очікує що він мав би бути - ні, він є сам собою і він цього не змінює. І це от дуже добре.
- м Зрозуміло. Можливо щось, не знаю, коли ви почали бути разом, можливо щось ти побачила у ньому і для себе взяла для своєї особистості. Чи є якісь такі моменти?
- р Оце про гумор, тому що коли ти засмучуєшся, коли щось погане трапилось, якось так дивишся з якогось позитивного боку, щось почне зразу в голову приходити. Розряджаєш атмосферу. Не концентруватись на поганому, а якось ці всі жарти вже увійшли в наше життя.
- м Прикольно. І так веселіше і легше.
- р І так для себе більше взяла йти на зустріч іншим людям, теж допомагати, бути більш відкритою до людей, тому що в моїй родині ми більш закриті були, а тут я побачила, що може бути інакше і якби це прикольно.
- м Класно. А взагалі, як давно ви разом, як давно ви одружені чи зустрічаєтесь.
- р Це вже 5-та річниця як ми одружені, а зустрічались ми 2 роки. А чом ми взагалі одружилися, це була дуже дивна, але цікава історія. Просто в КПІ є сімейні гуртожитки і ми допомагали нашим друзям переїжджати в цей сімейний гуртожиток, а раніше ми жили в різних гуртожитках - 4 людини в одній кімнаті у кожного ф ми в різних просторах. І ми так приїхали, а тут якби окрема квартира, своя кухня, своя ванна, ми такі: "слухай, а це ідея". Якщо щось не так... Ми якось добре співіснували, вирішили переїхати сюди, але я ще так смішно сказала: "якщо не зійдемося то поживемо - розійдемося".
- м А це твій одногрупник, правильно, був?
- р Ні, ні, ні. Він з іншого зовсім факультету.
- м А, так можна. Я просто не знаю як це працює в гуртожитках.
- р Сімейний - просто ви одружуєтесь і якщо.. ми студенти одного університету.
- м Тобто неважливо хто де навчається, головне - щоб це був один університет.
- р Один університет і переселяємось, але треба свідоцтво про шлюб. Ми планували просто розписатись, але там набігло стільки друзів, тому в нас була доволі велика церемонія з усім, все як треба.
- м Неочікувано для вас. Зрозуміло. А от розкажи взагалі чи змінилося щось якось після цього офіційного, чи це лише, по суті, якась така авантюра була заради гуртожитку.
- р Перші півроку - ми якось не сприймали, що ми родина, але вже потім з часом.. Так, це якась відповідальність більше, навіть не знаю як описати. Дійсно по іншому трохи все сприймаєш. Мінус

в тому, що люди мого кола, коли дізнаються, ну, я навіть нікому не говорила, що я одружена, я говорила всім що у мене є хлопець, тому що всі такі зразу:”ага, о боже, одружена - це там, тіпі, троє дітей, не беремо її на тусовки чи ще кудось”, і ти такий сидиш саменький. От в цьому мінус, звісно, був.

м А почала говорити не так давно, чи коли ви почали говорити?

р А, ні, залежить від людей просто. Якщо ти в компанії просто студентів - то я скажу що в мене є хлопець, тому що вони ще не так зрозуміють. Якщо я на роботі - то я кажу, тому що там вже більш дорослі люди, в них свої родини і отак от.

м Прикольно. А от, до речі, яке ставлення до нього з боку твого оточення - рідні, друзі, знайомі.

р Хороше, не знаю. Тому що він дуже позитивний, подобається всім людям, більшості принаймні.

м Тобто батьки прийняли позитивно, добре.

р Та, та, та.

м Вони познайомились коли ви ще зустрічалися чи вже після.

р Коли зустрічалися і зразу після одруження. Ми не вживаємо навіть таких термінів, як там теща, свекруха, я його маму називаю мамою, він мою. Яюсь так все дуже круто.

м А часто до батьків чи твоїх чи його приїжджаєте? Як це виходить?

р Десь раз на місяць, але як карантин то рідше.

м А звідки він, до речі?

р В нього дуже велика географія переселень. Його тато з Івано-Франківщини, мама з Вінниччини, але живуть вони зараз на Полтавщині. Але його батьки розлучені, тому він тільки з мамою живе.

м Зрозуміла. До речі, з боку його рідних яке ставлення, яке ти помічала?

р Ну, на Полтавщині добре, а на Франківщині, чомусь я не дуже ладжу з людьми, в мене через тиждень були істерики, дуже погано. І ми туди не приїжджаємо. Тому що ми коли приїхали - йому відкрито говорили “а чому ти не знайшов дівчину з Івано-Франківщини”.

м Типу не наша якась там.

р Та, та, та, а я тут збоку стою.

м Ого, це дивно дуже.

р Яюсь все так не склалося.

м Там можливо якісь свої традиції і все таке.

р Так, так, так. У них традиції взагалі. По їхнім міркам - нам вже треба в церкву ходити щонеділі, тому що ми вже 5 років живемо і дітей не має - диво. Ми говоримо, що ми не плануємо, ще рано і ми не хочемо кодне свято.. ну короче.

м Я зрозуміла. Бувають тв=акі труднощі.

р Просто інші якісь погляди на родину.

м Так, звичайно, звичайно. А взагалі, ти вже говорила про те, що у вас розподілення обов’язків таке, ваше, тобто нестандартне трошечки, ну, як це вважається, але все таки, чи є якісь ситуації, чи просто за замовчуванням, хтось, хто начебто ведучий. Там, я не знаю, чи більш ініціативний, чи більш активний в плані якихось сімейних історій, заходів і взагалі активностей, чи просто хто приймає більш серйозні рішення, які б впливали на долю вашої родини. Тобто хто ведучий скоріше, чи як це взагалі відбувається?

р Мені здається, що я більш ініціатор, тому що в мене дуже багато ідей, я постійно їх озвучую, озвучую. В мене постійно якась мотивація щось робити, щось пробувати нове, але я намагаюся.. щоб у нього теж був відгук, тобто я розповідаю ці всі ідеї і ми робимо потім те, що подобається нам двом, а не так, що мені мені подобається ось це і ми робимо ось це. Але більше ініціатив я випромінюю.

м А щодо рішень якихось серйозних, там або щось купити таке, дороге, важливе, або поїхати.

р Це все обговорення, тому що, ну, приймаємо разом рішення. А покупки - кому що треба, той ініціює, розказує і так, ну, теж обговорюємо чи потрібно чи не потрібно. Але як окремі трохи бюджети, тому якщо мені щось потрібне, навіть дороге, то я плачу за це сама і я яюсь обговорюю там, просто з цікавості почути думку, але я не переживаю за те, що це дорого, я сама приймаю рішення. І +-він так само.

м Суть в тому, що бюджет окремий.

р Так, так, так. Тому що сама заробила - сама купила. І в нього так само.

м а немає такого стереотипного погляду на те, що чоловік повинен утримувати родину, або більший внесок якийсь робити, або ще щось.

р Ну, йому не комфортно те, що.. ну як, я ІТ-шник, Міша працює інженером, тобто в нас різний рівень зарплати. На початку йому було дуже некомфортно, я це бачила і тому він старався якось теж отримувати більше коштів. І коли ми тім йдемо в кафе.. в нас були трошки сварки через те, що він ще був студентом, а я пішла працювати. І мені хочеться ці всі кафешки, поїздочки, в мене не проблема заплатити, але для нього це було проблемою. Те, що як це, дівчина платить за мене. Типу йому це було окей. Я кажу, що я не можу сидіти дома чисто тому що тобі не комфортно платити. Мені це не проблема. Ну, якось так от. Зараз з цим краще, ну тому що він якось досяг якогось вищого рівня, але це було таке от питаннячко.

м Цікаво, до речі, дуже. Тобто зараз не так вже, зараз там в нього якась ситуація інша і в принципі це +- якось однаково.

р Та, та, та. Врівноважено, але, мабуть, для нього це не дуже комфортно, оце, що, я отримую якісь більші кошти ніж він. Але ми це не обговорюємо.

м Це некомфортно, він якось таке озвучує, чи ти якось сама помічаш? Чи як ти це зрозуміла?

р Ні, ні, ні, я сама помічаю, просто іноді, коли я хочу піти в якесь місце, де більш дорого, там або ще щось, то я бачу що він якось так “добре, давай підемо”, але я просто помічаю це.

м Я зрозуміла. А якщо говорити про ситуації, наприклад в тих самих кафе, або магазини, або якісь інші заклади, ну коли можна було ходити, взагалі хто найчастіше брав на себе цю відповідальність та активність спілкуватись з консультантами, офіціантами, продавцем.

р Ой, це Міша. Ну, він в принципі дуже комунікабельний і зазвичай він так дуже спілкується з офіціантами.

м Тобто незважаючи на те, що ти в родині така більш активна і думаєш чим вам займатися, все таки поза родиною, якщо ви кудись удвох йдете, то це він.

р Та, та, та. Але от в нас є своя компанія, з якою ми ходимо в гори, одного разу він не зміг поїхати, ми поїхали в гори і до нас доєдналися ще люди і ми сиділи, всі так мовчали і була якась оце типу... Ніхто нічого не знає і я зрозуміла, що я транслюю його роль, оцю роль, цього об'єднувача, я починаю якось говорити. Мені потім моя сестра Іра сказала що “ти поводилась, по суті як він”, тобто дуже схоже. Тому що я якось бачила як це все робиться, це все об'єднання компанії.

м Це, до речі, щось, що для себе взяла. Прикольнo. А от, до речі, з приводу мови, нарешті. До стосунків або до одруження, ви спілкувались якими мовами?

р Міша завжди українською, в нього і мама, і вся його родина так спілкується. Я спілкувалась російською, але це російська більш українізована. Тобто якщо.. в нас в мвств, в Конотопі, майже всі спілкувались російською, зараз трошки це змінилося. Але якщо ти спілкуєшся чистою російською з акцентом, таким от, правильним, то це вважалось як ти щось строїш. Не знаю як пояснити.

м Тобто ти наче виділуєшся.

р Так, так, так. Так і є. І так сприймалося. Але в мене були друзі з Москви, з якими я говорила вже більш правильно, а в Конотопі - це українська з літерою “ге”. Потім в університеті ми почали зустрічатися. Я вийшла до нього на першу нашу прогулянку і вирішила, що спробую спілкуватись українською.

м Тобто ти почала буквально з перших днів зустрічань спілкуватися. Не через якийсь довгий час.

р Взагалі, в 10 класі в мене з'явилася вчителька, яка почала... зайшла в клас і зрозуміла, що я не вчу українську мову. Мені здавалось, навіть мені вчити, я ж чую і все. Просто на цьому знанні, почутті мови я виїжджала. І вона “так, ти не знаєш правил” і вона почала мене якось контролювати, але в той же час вона дуже класна людина і вона привела якусь любов. Але практикувати укр. мову було ніде. Ми навіть з подружкою спілкувались в маршрутці українською, на нас люди озирались в нашому місті. І це була хороша нагода для мене і я вирішила спробувати. І з першого побачення вирішила говорити і втянулася потім.

м Тобто тобі подобалось і хотілось розмовляти українською. І коли ти побачила, що твій хлопець розмовляє українською - то тобі натхнення прийшло і якийсь привід з'явився.

р Так, просто практика, можливість спілкуватися так.

м А от зараз, зі своїм оточенням, з друзями, чи з колегами по роботі, чи з батьками, ти спілкуєшся якою мовою переважно?

р Я переключаюсь. Якою мовою питають в мене - такою я відповідаю.

м А в яких ситуаціях на яку переключаєшся? От наприклад на роботі або з друзями. Як відбувається?

р Якою до мене звертаються - такою я відповідаю. Більшість колег спілкуються російською - я відповідаю російською. Але там тестувальники, які чисто українською - я перехожу спокійно. От спочатку, коли ми тільки зустрічались - це було для мене важко - я губилася. Коли в мене питають російською - я зразу переключалась, оскільки вона для мене була рідніша га той момент. А назад - в мене був якийсь збій, якась мішанина фраз, мені це дуже не подобалось. А зараз це настільки невимушено, що навіть в нашій туристичній компанії всі дуже дивуються, що ми обговорюємо, обговорюємо, всі спілкуються українською, і одна дівчина, яка спілкується російською, задає питання і я відповідаю їй російською і далі продовжую українською -це в мене... я навіть не помічаю. Настільки це автоматично і всі такі "ого".

м Прикольно. З друзями так само, да, відбувається?

р Так, так. Залежно від того, якою мовою спілкується людина, яка до мене звертається.

м А от переважно в оточенні все ж більше російськомовних чи україномовних людей?

р Мабуть 50 на 50 тому що на роботі - це в основному російська, англійська теж, але в основному російська насправді, всі мітинги там, але друзі - більшість все ж таки українською, мабуть. Тому це українська.

м А батьки? Чи родина, родичі?

р Вони зараз стали більше українською спілкуватися, але все одно це трохи суржик. Але більш вже українізований. Якщо раніше це була майже чиста російська - то зараз це майже чиста українська. Але все одно, якщо вон в магазині або десь до людей спілкуються інших - то це російська, тому що їм там зручніше.

м Зрозуміло. А взагалі, мені цікаво наскільки це... спочатку відбулося спонтанно. Коли ти почала розуміти, що ти перейшла на українську прямо? Чи все таки був якийсь період, коли ти і так спілкувалася з там... коли почала зустрічатись з хлопцем своїм? Чи наскільки це швидко і наскільки спонтанно відбулося?

р Знаєш, в мене була така цікава ситуація, що я перейшла на українську, я почала говорити з батьками і тоді, ми якраз почали зустрічатися в 13-му, а потім був 14 рік і в нас почало місто більше спілкуватися українською, мої батьки перейшли на українську і в мене був такий дисонанс, що я втратила якусь, хоч це і мова агресора, на той час вважалось, але все одно я спілкувалася так все дитинство, і я дзвоню батькам, спілкуюсь українською і в мене не лишилось з ким спілкуватися російською і в мене було відчуття, як наче я щось втратила, мені було навіть трошечки сумно. І потім я навіть якщо зустрічалася з людиною, яка спілкується російською, я оо типу, трошечки щоб не забути, але якесь таке відчуття було. Тобто я вже усвідомлювала, що я спілкуюся повністю українською, але була якась така ностальгія за цими, ну...

м А не було такої думки, просто спілкуватися російською і тебе зрозуміють? Не було такої думки?

р Ні, ні, не знаю, це якось природньо. Мене дуже дивують ті пари, коли спілкуються різними мовами. В мене доволі багато таких в оточенні, я не знаю, це так дивно чомусь для мене. Я ж можу спілкуватися українською, я ж можу спілкуватися російською. Тому чому я маю обирати одну. Це ну...

м А не було такого, чи такої розмови чи ідеї, щоб він навпаки перейшов на російську? Чи все таки ти не розглядала, не хотіла такого?

р Ні, я питала, ділилася такими враженнями, що іноді мені складно, що мені нема з ким поговорити російською, але в цьому плані в нас не було толком вибору, тому що він не може, не вмє він розуміє коли читає книги, але говорити йому складно, чомусь він говорить з дуже сильним акцентом, йому незвично. Зараз це вже трохи змінилося, тому що, ну, на роботі багато людей російськомовних, тому він якось якісь фрази може, якісь речення. Але йому це дуже неприродньо для нього і отак от.

м На роботі він спілкується російською іноді, чи ні? Чи просто він чує російську?

р Ні, ні, ні. Він з тих людей, кому от говорять російською, а він буде відповідати українською, а якщо вже людина геть геть не розуміє - то він буде якісь фрази говорити російською, якісь фрази. Але основна його мова - це українська.

м Все, зрозуміла. Тобто ти хотіла, це був привід, але все таки були якісь моменти ностальгії, в даному випадку.

р Так, так, так. Але все одно не було такого... так є ностальгія, але я не хотіла відмовлятися від української, не хотіла, що от, все, не буду нею спілкуватися, мені просто не вистачало спілкування російською, але від української... Я була рада, що я нею можу говорити вільно.

м А зараз тобі, в принципі, достатньо і тієї і іншої, чи зараз ти все таки спокійно спілкуєшся українською і тобі добре?

р Мабуть, так як в мене 50 на 50, мені достатньо.

м Тобто є цей бланс і тобі якраз комфортно.

р Так, так. Але з найкращою подругою, вона почала до мене говорити... якось так склалося, що ми почали говорити російською, хоча вдома кожен з нас спілкується українською. І я їй говорю, що насправді я вдома спілкуюсь українською. Вона так "так, я теж, але мені нема з ким говорити російською", і я така добре, продовжуємо. Але потім, через там декілька років ми дуже сильно посварилися, але потім знову помирилися і після примирення ми почали говорити... ми змінили мову, ми почали говорити українською, тому що це було як лишити щось погане позаду, і от це була якась така точка, що ми починаємо спілкуватися знову, з якоїсь чистої сторінки. Отак якось сталося цікаво.

м А зараз, яку мову ти б назвала своєю рідною мовою?

р Українську.

м Українську все таки.

р Да, да.

м А от, якщо говорити от про 8 років тому, це була російська чи хотілось щоб це стала українська?

р Мабуть хо.. навіть не знаю. Хотілося щоб це стала українська. Просто була якась... мене так надихнула ця вчителька, що любила дуже сильно українську мову, але я бачила, що в класі в нас діти так якось зневажливо ставились і в мене була якась така трохи образа чи чому, це ж дуже гарно. Ну і хотілося щоб це.. щоб більше стало української мови в моєму житті.

м Все, зрозуміла. А от говориш, що твій чоловік не змінював, він спілкувався вдома українською, чи це був якийсь діалект, українська така?

р Ні, ні. В них якась звична, хороша, чиста. Єдине коли ми їдемо на захід то трохи змінюємо нашу мову, підлаштовуємось. Але в них отак от як я зараз говорю, ну отак дуже чиста мова у них доволі.

м Цікаво. А не знаю, як тобі ця ситуація, що ти змінила мову? Тобі комфортно чи тобі сумно через те, що ти змінила, він не хотів, не зміг змінювати? Чи ти навіть про це не думала тому що це був такий привід для тебе чи якась причина?

р Я мабуть не думала про це, але я рада, що я знаю дуже добре дві мови та дуже вільно їх використовую. Я просто рада, що так трапилося, але якось не задумувалась, ну, як це вплинуло наприклад на моє життя.

м А до речі, думає чи вплинуло, чи ні? Як ти думаєш?

р Безумовно це якось розширює кругозір, тому що в кожній мові є якісь звороти, якісь особливі слова, які виражають почуття, там щось, чого немає в іншій мові. Я зараз не можу навести конкретні приклади, але... І коли там ти читаєш книгу написану, ну, на рідній мові і я розумію, що я можу розуміти так як писав автор і відчувати те, що він писав і ну це дуже круто. Чим більше мов тим краще.

м Прикольно. Все, зрозуміло. А, до речі, скажи цей момент, ти говорила що це був десь 13-й 14-й рік, чи повпливала ця ситуація росія-україна, політична ситуація на твій вибір чи скоріше ні, чи скоріше це були просто твої якісь бажання і, не знаю, мета?

р Ну, взагалі я змінила мову до цього, це було в 13-му році. Просто я раділа, що більше людей стало спілкуватися українською, тому що я могла спілкуватися тільки з Мішою, але небагато друзів спілкувалось українською. Просто я раділа що теж люди почали змінювати... почали більш якось бачити теж красу, тому що я це відкрила для себе раніше, до цієї ситуації і те, що українська мова гарна, спілкуватися ну мені подобається це круто, от і я просто раділа, що інші люди теж намагаються це побачити і намагаються використовувати українську більше.

м Щодо тих друзів, які спілкувалися російською та батьків, які спілкувалися, я так розумію, російською. Як вони поставились до того, що ти тепер частіше українською, що українська для тебе рідна мова?

р Ну, друзі деякі, їм було незвично, тому що вони говорили, що незвично чути, голос змінюється. І я в принципі сама чую. І вони те що не дуже звично, але якогось негативу не було. Батьки, вони насправді, мабуть, раділи, тому що, ну їм було цікаво мене слухати, вони якось так от з якимсь... просто цікавістю і зараз їм мабуть просто... вони мабуть просто пишаються, що я можу вільно говорити.

м Прикольно, я зрозуміла. А от якщо говорити буквально пару слів про якість твоє ставлення до не знаю, до України, до чогось національного, наскільки ти вважаєш себе патріотом чи взагалі наскільки ти відчуваєш свою приналежність до нації к такої? Ось ці всі моменти, як ти їх відчуваєш?

р Я зрозуміла. Ну дивись, До... десь в школі в мене була тотальне відторгнення всього, мені все не подобалось ну і от Україна і так далі. Потім я почала дуже багато подорожувати і дуже багато їздити на, ну Еразмус там зустрічі з різних країн і насправді коли ти бачиш як у інших то ти починаєш більше цінувати своє і коли, наприклад, на національному вечорі ти або хтось включає українську музику, вдягається в національний одяг і це якось.. таке от відчуття, дуже тепло, приємно, дуже хотілось ділитися якимось колоритом нашої країни, якимись своїми... культурною складовою нашої країни от. Виникло таке відчуття пошани, дійсно от що я українка, так, мені хочеться це транслювати, те, що в нас є в культурі. Але це мабуть після подорожей і, ну, я думаю, що політична ситуація вплинула на це теж.

м Ага, тобто ти маєш на увазі ця вся ситуація з Росією, так?

р Так, так, так.

м А як вплинуло, ти відчула себе, не знаю, чи частиною цієї держави чи якісь, не знаю, чи якась така з'явилася злість, можливо, чи як воно проявлялося?

р Так, мабуть частиною України, захотілося просто відділитися. якщо в школі в мене було багато друзів, я спілкувалася з друзями з Москви, з Уфи, з російських міст і у нас було о така як колаборація, я відчувала, що от ми братні народи, що ми просто як слов'яни. Ну, я не виділяла, що я конкретно українка, що от це моє, якось не було такого почуття. А от як почалась ця вся ситуація, то захотілося як наче встати "так, я українка", якось отак от. Просто захотілось відділити своє з оєї мішанини культур, яка була в мене в голові.

м Цікаво. Зрозуміло. Ну, насправді, мені здається, це часто так саме...

м Наче нормально поки. Мені здається що це саме оцей момент, що почало розділяти цей один народ начебто пострадянський після цієї ситуації, це дуже цікаво. Я зрозуміла. А до речі мова, яку роль для тебе відіграє мова в ідентичності, контексті цієї національності. Чи це визначає, чи це все таки...

р Як казала Ліна Костенко "Мова - душа народу", дійсно. І коли я була на Еразмусі, я зустріла дівчину з Білорусії і ми між собою, нас було троє дівчат з України, ми спілкувалися Українською. І так дивно ми між собою Українською, коли вона до нас приєднується, ми намагались якось щоб вона теж розуміла - то російською. І у нас була така гордість, що ми нашу мову зберегли, наскільки це можливо, і вона теж говорила, що от ну вона душе шкодувала, що в Білорусії майже не використовується білоруська і ну от в мене виникло почуття, що дуже дуже круто, що ми її зберегли, що ми її використовуємо. Це дуже важливо дійсно.

м Тобто це саме аспект мови, він по-твоєму визначає саме. А як от щодо тих людей, які спілкуються іншою мовою, але вважають себе душею і взагалі ідентичністю якоїсь іншої національності. Чи може бути така ситуація, чи ти вважаєш, що мова - один з найважливіших аспектів все таки?

р Це, тобто, якщо людина, яка спілкується російською відчуває себе... Мені здається, що такі люди намагаються хоча б вивчити. Мені здається це дуже, ні, це мабуть визначає частково. Просто в своїх подорожах, ми були в Латвії і там багато російськомовних людей, які дуже негативно ставляться до того, що латвійці виставити свою мову на передній план. Для мене це природньо. Якщо я буду переїжджати в іншу країну - я буду вчити мову їхню з перших днів. Тому що я приїхала, я намагаюсь інтегруватися, і для мене дуже дивно люди, які намагаються... не намагаються навпаки якось використовувати навіть... для мене це дуже дивно. Для мене це таке дуже важливе.

м Іноді цим пишаються, навіть, вони спілкуються своєю.

р Це дуже дивно все одно. Мені здається що такі люди все одно вважають себе... відносять себе не до країни, а до якоїсь певної... виокремлюють себе трохи. Але все дуже залежить від людини. Наприклад бабуся, ну в них була російська школа, і в мами теж. Тобто в них не завжди виходить спілкуватись українською, але вони раді, що я спілкуюсь, вони теж намагаються якось і коли от були оці мовні закони то вони теж негативно ставилися, що "ну от, навіщо, ми хочемо щоб наші діти знали українську", але вони більше російською спілкувалися, тому що вони все життя нею спілкувались і їм було важче просто так.

Інтерв'ю 2: 10.04 (27 років)

Анастасія: Михайле, розкажіть, будь ласка, взагалі пару слів про себе. Що любите, чим займаєтесь, найцікавіше, найосновніше.

Михайло: Займаюся наукою, науковець. Закінчив. Зараз все ніяк не захищу свою роботу до кінця, то довга історія теж. Ну, але, в цілому, науковець.

Анастасія: Я перепрошую, яка сфера? В мене якраз завис інтернет.

Михайло: Науковець, матеріалознавець.

Анастасія: Ага, матеріалознавець. Все, зрозуміло.

Михайло: Так, закінчив навчання в аспірантурі і роботу закінчив. Ну і так, займаюсь далі наукою, трошки викладаю, насправді. Але більше науковець, чим викладач.

Анастасія: Тобто Ви вивчаєте, досліджуєте щось, відкриваєте, пишете?

Михайло: Створюю нове.

Анастасія: А викладаєте де? Розкажіть, будь ласка.

Михайло: КПШ.

Анастасія: Ага, тобто де навчались.

Михайло: Так, там, де навчався, де зустрів свою дружину. Так, все там.

Анастасія: Прекрасно (*посміхається*). Цікаво! Тобто це, в принципі, Ваша основна така, і хобі, і робота, і взагалі велика частина життя.

Михайло: На рахунок хобі, я книги читаю художні, якщо це можна хобі назвати...

Анастасія: Звичайно.

Михайло: ...бо моя дружина вважає хобі, що вона подорожувати любить, я в свою чергу не дуже фанатію, але в будь-якому випадку підтримую. Теж подобається, але це не хобі. А ось книги читати - так, це хобі.

Анастасія: Прекрасне хобі! Я Вас розумію! Добре, скажіть ще будь ласка, зараз, на даному етапі у Вашому житті, що для Вас створює цінність? Що найцінніше наразі? Що Ви можете назвати, виділити щось?

Михайло: Це мають бути якісь високі матерії? Чи можна просто своїми словами просто?

Анастасія: Звичайно своїми словами! Як воно є так і кажіть. Це щось особисте Ваше.

Михайло: Чесність і підтримка.

Анастасія: Я зрозуміла Вас, тобто це як у ставленні до себе і Ваше ставлення до інших, воно так по життю.

Михайло: Абсолютно, так. По життю, так - як до мене, так і я в свою сторону.

Анастасія: Я зрозуміла. А якщо говорити про те, що має, навпаки, меншу цінність? Те, на що Ви не звертаєте увагу по життю в принципі, якісь такі дрібниці для Вас? Якщо їх описати разом, що це може бути?

Михайло: Дуже цікаве питання Ви поставили насправді. Дуже цікаво сформульоване. Зараз, секундочку, я подумаю трошки... На думку оточуючих, які мене не цікавлять. Тобто хто мене не цікавить конкретно, хто не має в моїх очах якоїсь поваги, тобто на кого я не хотів би рівнятися. Щоб він про мене не думав, мені завжди байдуже буде про це.

Анастасія: Це правильно! (*посміхається*). Зрозуміло. Так, скажіть взагалі, будь ласка, як би Ви себе описали? От Ви яка людина?

Михайло: (*сміється*) Я завжди всім говорив, що я завжди дуже балакучий і можу себе, знаєте, "хвали мене моя губонько"...це про мене! І я завжди говорив всім, що я скромний, хоча насправді так, я частково скромний, але так...балакучий, скромний і, напевне, товаристський.

Анастасія: Все, клас!

Михайло: Дуже легко знаходжу контакт з людьми.

Анастасія: Супер! (*посміхається*). Для інтерв'ю нам все це і треба! Супер! Зрозуміло! А якщо говорити взагалі про родину, про Ваші стосунки вже, то в принципі, яке місце Ви бачите за собою в цих стосунках? Тобто за яку царину Ви відповідаєте? За що несете якусь особисту відповідальність? Що за Вами, грубо кажучи? Якби Ви це описали? Чисто суб'єктивно, чисто Ваше бачення.

Михайло: Ви говорите конкретно про мою родину, там де я і моя дружина, так?

Анастасія: Так, так! Я саме про Вашу.

Михайло: Не знаю, благополуччя! В першу чергу все, що пов'язано з грубою чоловічою силою, так.

Анастасія: А що це, до речі? Наприклад?

Михайло: Я не сексист, говорю відразу. Але ось там повісити полицку, якісь важкі речі перенести в будь-якому випадку. Щоб дружина, не дай Боже, не пошкодила нічого собі. Тобто ось такі речі, чисто сьогодні чоловічої роботи. В плані, щось покрутити, зробити, змайструвати, перенести,

перетягнути - це абсолютно, цим апріорі має займатися чоловік. В той же час я не сказав би, що в моєму розумінні є якийсь чіткий поділ на чоловіче та жіноче. Тобто те саме питання приготувати, помити посуд - я не вважаю, що це такий подвиг, якщо чоловік це зробив, ні. Якщо говорити ось так конкретно, за що я конкретно відповідаю чи через що я відчуваю відповідальність на собі як чоловік, то це в першу чергу, за благополуччя своєї родини.

Анастасія: Благополуччя в сенсі якогось такого...ось що Ви маєте, до речі, на увазі під благополуччям? Що це таке для Вас?

Михайло: Коли двом комфортно. І морально, і духовно, і фізично, напевне.

Анастасія: Тобто Ви вважаєте, що у Ваших стосунках за цей аспект саме Ви несете відповідальність?

Михайло: Ну, нести відповідальність, це Ви дуже...

Анастасія: Ось як Ви це розумієте? Мені просто важливо саме зрозуміти, що Ви маєте на увазі, щоб нічого не наплутати потім.

Михайло: Добре, зараз, секунду...

Анастасія: Тобто з приводу благополуччя я зрозуміла, а ось саме як Ви ставитеся, яка роль Ваша в цьому сенсі?

Михайло: В сім'ї?

Анастасія: Саме в цьому аспекті благополуччя, якщо Ви кажете, що це важливий момент і Ви вважаєте, що Ваша роль така суттєва, що вона саме стосується цього благополуччя. От яка роль, що саме?

Михайло: Знаєте, дивіться, якщо розділити...от є люди, які...для одних важливі такі емоції, не знаю як пояснити. Трошки, можливо, якісь такі плани аж за майбутнє. Тобто не плануєш аж на рік вперед, ти там плануєш, що ти хотів через десять років, ось так і так. То я, напевне, чесно, відповідаю за більш логічну сторону розвитку нашої родини. Тобто чисто логічно дивлюсь, трошки вношу логічності та реальності.

Анастасія: Типу стабільності? Щось в цьому дусі? Логічності Ви маєте на увазі?

Михайло: Наприклад, ми живемо на орендованій квартирі. Логічно, що через певний час нам треба вже думати або про переїзд далі, або про продовження договору на цій. Питання "За що відповідаю конкретно в родині?", п'ять років ми одружені і я ніколи не думав про це питання. Бо, напевне, це зараз треба подумати трішки. Взяти декілька слів і охарактеризувати - це для мене дуже важко.

Анастасія: Так, я розумію, що це дуже складно. Але ось цікаво дійсно, як Ви сприймаєте цю зону Вашої відповідальності в родині? Це цікаво, ось подумайте! Все таки, що скоріше за Вами? Ну і навпаки, звичайно. Якщо згадаєте, то що скоріше за дружиною?

Михайло: За дружиною організація відпочинку та дозвілля, це сто відсотків Тому що для мене це досить принципово, відпочинок може бути просто після роботи прийти і подивитися щось по ноутбуку - це так. А ось коли поїхати, сходити на якийсь майстер-клас, це від дружини завжди! Вона в мене творча людина, звідти воно приходиться все. Я максимально це підтримую. А від мене...за що я відповідаю, ось так конкретно, це допомога батькам. Ось допомога батькам, чисто фізична допомога. Що в мене вдома, що в неї вдома. Ось так, не знаю чи це задовільнить Вас.

Анастасія: Так, супер! Головне, щоб це було саме в Вашому розумінні. Зрозуміло! А якщо говорити про якісь побутові моменти. Ви вже говорили, що прибити, принести, то це за Вами скоріше. Взагалі, якщо згадувати такі побутові дрібниці або просто те, що часто доводиться робити, тут швидше хто що робить? Може у відсотках, типу переважно вона, переважно Ви.

Михайло: Це Вам треба було скласти міні-таблицю...

Анастасія: (сміється). Ну перше, що згадаєте!

Михайло: Наприклад, приготування їжі, елементарно, побутова річ, найпоширеніша побутова річ. Тут п'ятдесят на п'ятдесят. Тільки в плані того, що у нас з дружиною різні раціони харчування - я їм м'ясо, вона не вживає м'ясо. Тобто тут на рівному місці, я маю враховувати. Я максимально комфортно почуваюся, що я готую для себе, вона готує частково для себе. Або якщо я готую, то готую без м'яса. Тут п'ятдесят на п'ятдесят. В плані прибирання, абсолютно п'ятдесят на п'ятдесят. Тому що, мені простіше помити посуд, я не люблю часто пилососити. Ні, я людина взагалі, яка прибирає, але мені ОК. Можливо через те, що в мене поганий зір трошки, я не бачу. Тобто я подивився на підлогу і не бачу. Це дуже зручна штука по життю (посміхається). Лера, вона любить чистоту. Кожні вихідні ми маємо прибирати квартиру. Це таке правило, яке вона ввела, воно просто прижилося в нас, це як звичка. Чесно, я не прибирав би кожні вихідні. Я під це правило підлаштувався. Я так кліпнув очима, знаєте, і я вже в цьому правилі (посміхається). А ось помити посуд, в моєму розумінні має бути кожен день, на вечір не має залишитися ніякого брудного посуду.

Як мінімум, це через те, що таракани - любителі. Тобто в плані прибирання, миття посуду в нас абсолютно п'ятдесят на п'ятдесят. Які ще там побутові речі, наприклад? Покупки...

Анастасія: Наприклад, так.

Михайло: Ну ось дивлячись чого це стосується. Якщо овочі, фрукти, там сімдесят на тридцять у бік Валерії. Вона купує більше овочів та фруктів. Якщо це хліб, крупи, м'ясо інколи, то сімдесят на тридцять в мою сторону.

Анастасія: Тобто у Вас навіть так, типу які продукти та хто купує також є розподіл такий?

Михайло: Так.

Анастасія: Прикольо.

Михайло: Так. Тому що я, по-перше, не розбираюся у фруктах так, щоб цей горошок, цей добрий...Яблука, банани, апельсини я ще можу вибрати. Все, що далі, якісь високі матерії як ананас, манго...Чесно, я не займався. Зате я можу вибрати м'ясо. Тобто я розуміюся яке м'ясо зіпсоване, яке ні. Так що, так і живемо.

Анастасія: Зрозуміло.

Михайло: Чесно, максимально рівномірний розподіл, чесно. Я не відчуваю, що є такі речі...якщо навіть я в чомусь не дороблюю, я намагаюсь компенсувати це в якійсь іншій сфері. Навіть як, наприклад, прибиранням, я розказав.

Анастасія: Ви, до речі, домовилися якось про це чи це просто вийшло так само собою?

Михайло: Ні, воно само собою підійшло. Чесно.

Анастасія: Ось цей розподіл, так? Плюс мінус, п'ятдесят на п'ятдесят?

Михайло: Так, я думаю, мабуть з часом. Раніше по одному, потім по іншому. А потім, Ви ж знаєте, що будь-яка річ, яку Ви робите двадцять один день, вона вже входить в звичку. Саме тут, абсолютно нормально підійшли. Я не прихильник такого, що жінка має мити посуд кожен день, ні. По-перше, я трошки розбираюся елементарно в хімії і розумію, що це таке миючі засоби. І розумію, що якби там не розказували, що миючий засіб не псує руки...ні, це не так, на жаль, це не так. Плюс, якщо дружина робить манікюр та усі ці речі, навіщо Ви робите його три години, щоб потім за допомогою миючого засобу він за два дні зліз. Не логічно, не логічно. Але, зате, коли прибирається в кімнаті, використовуючи той самий пилосос, там руки ніяк не постраждають, там о'кей.

Анастасія: Все чесно (сміється). Зрозуміло! Тобто воно так природно все і вийшло з плином часу, цікаво!

Михайло: Дивіться, в перший рік, коли ми тільки одружилися, переїхали та почали разом жити, то логічно, що ми дивилися трошки в якісь звички один одного, вивчали і тому подібне. Плюс, дуже великий внесок внесло те, що в нас були періоди, коли Лера була на навчанні за кордоном півроку, я був тут сам. Потім я їздив на рік, на стажування за кордон і вона була тут сама. Це теж, насправді, вносить свої корективи. Але поміж тим, життя воно така штука, ви потихоньку один до одного трошки притираються і бачите в кого які звички, що кому комфортно, що кому некомфортно. І в будь-якому випадку, подружнє життя і доросле життя - це не тільки думати про своє благополуччя, це в першу чергу думати про благополуччя партнера.

Анастасія: Я зрозуміла. До речі, про цей момент, що вона їхала на навчання, потім Ви їхали на навчання. Як це вплинуло також? Я так розумію, що Ви до цього вже були одружені і разом проживали, так?

Михайло: Десь так, два роки, так.

Анастасія: Все, зрозуміло. І потім Ви поїхали так по черзі і от як це вплинуло? Все таки вже був якийсь досвід і як це змінилося після? Тобто які такі основні, можливо, моменти, які Вам кинулися в очі?

Михайло: Напевне, починаєш цінувати. Перше, що кидається в очі, це пустота в квартирі, чесно. Якби не кіт, який в нас є, вона була ініціатором, щоб ми взяли kota. Я з котом ОК, без kota теж ОК. Я за себе відповідаю, мені вистачає і цієї відповідальності. Але реально, якби не кіт, я не уявляю...я думав, я взагалі людина, яка "є компанія - є компанія", я дуже в неї легко вливаюсь, бо знову ж таки, балакучий, без питань. Немає компанії, в мене по життю є друзі на відстані, ми онлайн в щось там граємо, це так, але коли твоя близька людина десь їде за кордон, це як знаєте, ти відчуваєш себе деякий час просто не повноцінним. Ну просто ти приходиш і пусто, але потім так, перші пару місяців важко, а потім приходиться розуміння цьому, що це нормально. Тобто, що там твоя людинка також не відпочиває та нічого не робить, а працює, навчається. Але дійсно починаєш, елементарно, сумувати, цінувати те, що тут як повсякденне - є та є. А потім ти починаєш дійсно розуміти та цінувати трошки по іншому. Будь-яка відстань, вона відкриває очі на реальний стан речей насправді. І реально, як ви одне до одного, хто ви одне для одного, і все.

Анастасія: Ви там починали говорити, що коли Ви поїхали і я Вас перебила, перепрошую.

Михайло: Та ні, ні, без питань. Чесно, дружина дуже любить подорожувати. Якби не дружина, я би не поїхав за кордон. Вона якось мотивувала, підказала, що ось там конкурс відкритий, спробуй документи подати. І, чесно, я їхав, з одного боку, круто, за кордон, можливості, мені як науковцю буде цікаво, зовсім інше обладнання, зовсім інший experience (з англ. досвід). Але з іншого боку, відразу приходиться це почуття пустоти. Якість продуктів інша, все так комфортно, а з іншого боку ти приходиш в гуртожиток чи хостел і ця пустота, дуже важко насправді.

Анастасія: Це Ви рік там були?

Михайло: Я був семестр, потім приїхав на кілька місяців і знову поїхав на семестр. Сумарно я був місяців 10. Найважче на відстані це не тобі погано, а коли твоєї людині. По телефону поспівчувати, послухати, а тактильність стосунків ніхто не відміняв і це дуже важко, тому що ти розумієш, що твоя дружина стомилась і їй важко із-за цієї пустоти вона давить не тільки на тебе, а ти просто кажеш їй “тримайся, скоро приїду”.

Анастасія: Щоб не сказав, воно все одно не обійняти.

Михайло: Не обійняти. В мене знайомі хлопці “Ви сімейна пара, все окей”. В моїх друзів був досвід поганих: зустрічалися, було комфортно, але відстань все одно грала не позитивну сторону, але це життя.

Анастасія: Бувають різні ситуації, але круто, щоб у вас було саме так і тому також перевірили в якомусь сенсі. Розкажіть, в принципі, вже почали трошки про Леру розповідати, а опишіть трошечки її. Ви говорили про себе, який Ви, а тепер розкажіть яка вона як людина.

Марія: Знаєте, в цьому світі все має, я, як науковець завжди говорю студентам, я перший рік викладаю, але вже рік говорю їм, що будь-яке тіло прагне до термодинамічної рівноваги. Це такий дійсно правдивий науковий термін, можете погуглити. Так само в нашому світі прагне до рівноваги, але от чесно я думаю, що я людина віруюча, але не фанатично і знаєте в цьому світі мені судилося, що зустрінеться людина, яка компенсує оцей мій вплив на світ своєю присутністю, так сталося і я зустрів Леру. Яка вона? Перше, що в моїх знайомих, моє враження, я знаю її, 6 років ми разом. Вона дуже відкрита до світу, максимально відкрита і ця відкритість і сприйняття, допомогти і пережити емоцію грати не хорошу службу. Я така людина, що на якусь ситуацію на яку Лера відреагує щиро і вона близько до серця візьме, я навіть не зупинив би погляд на цю ситуацію. Відкрита, сонячна, посміхається, хоча жарти це моя парафія і за жарти відповідаю я.

Анастасія: А вона посміхається з ваших жартів.

Михайло: А мені дуже приємно, тому що це максимальна нагорода за те, що “шалість удалась”, без питань. Щира, відкрита, вона якась унікальна, але в плані своїх поглядів на життя. В мене багато є знайомих і дівчат, і з студентами спілкуюся і бачу, що в плані сприйняття цього світу таких людей мало. Інколи таким людям і важче в житті, тому що саме таких людей з поглядами на життя мало в світі. Скільки я маю знайомих і ні в кого немає таких поглядів. Із дівчат знайомих тільки Лерка і її подруга, поки я не зустрів її подругу, я не знав що є ще такі люди, з таким подібним поглядом на життя, подібним сприйняттям. Дуже любить тварин, я ще не бачив таких знайомих, які ставляться до тварин, з такою повагою, з таким відношенням до тварин. Щоб ви розуміли ми з 8 поверху зносили сонечко, воно залетіло нам в кімнату і з 8 поверху ми на пальчику зносили сонечко. Не в обід, я не живодер, але я б поклав на балконі і лети собі, а тут ні, ми його винесли.

Анастасія: Клас, це дуже показова історія, мені здається.

Михайло: Дуже показова, без питань.

Анастасія: Ви кажете, що ви 5 років одружені, правильно?

Михайло: Так.

А: А скільки ви разом?

Михайло: Сім.

Анастасія: Зрозуміло. А зараз Вам скільки, до речі?

Михайло: Буквально декілька днів назад 27 виповнилося. Повних 26, вже почалося 27.

Анастасія: Я хотіла ще спитати з приводу ставлення вашої родини до неї і навпаки її родини та друзів до вас. Спочатку ваших друзів та родини до неї. Буквально декілька слів.

Михайло: Моїх друзів і моєї родини?

Анастасія: Так. Можливо змінювалося це ставлення, можливо завжди було однакове.

М: Ні, ставлення змінилося, не зовсім кардинально. Знаєте, коли людина в нашому світі, на жаль так у нас в світі, якщо у людини змінюється в житті погляди, не дай Бог гендерні вподобання. В Європі - змінилося так змінилося, а наше суспільство - я кажу про старе покоління, про наших мам

і бабуся, вони ще там, відголосок союзу дається і от один раз я помітив, що ставлення змінилося, це не те що кардинально змінилося, але моя мама почала по іншому організовувати їжу, коли Лера перейшла на вегетеріанство, а потім на веганство. Але знову ж таки, якщо твоїй людині добре, в плані харчування це чудово, вона прекрасно себе почуває, це не те що вона стала алкоголіком, а просто викинула м'ясо і змінилися погляди на шкіряни вироби, на хуто, стала більш еко-френдлі і це норм, моїй мамі було важко сприйняти, чисто зрозуміти. Це просто різниця в поколінні, тим не менш, якщо я їду з Лерою додому...

Анастасія: Мама ховає шуби?

Марія: Ні, ні, ні. В нас в сім'ї те, що є м'ясо на столі це показник достатку. Вона нормально ставиться. А враження у мамі відразу були позитивні, потім здружилися, її син не дай Бог не ходив в подертому одязі, я не похував, було таке, що я схуд.

Анастасія: Для мамі це серйозна проблема.

М: Для мамі худа дитина це кошмар. Я і так маю такий метаболізм, що не худаю і не поправляюся різко. Один момент був, що як тільки Лера приїхала з-за кордону, а мама мене давно не бачила, то була реакція: "О Боже, ти похував. У вас що, немає вдома чого їсти?" В мамі свої погляди. Це один момент, а так в мамі було позитивне відношення: не п'є, не курить, здоровий спосіб життя веде. Лера ставиться до моєї мамі як до своєї мамі, максимально відкрито, лояльно. Про що ще моя мама могла мріяти? Мої друзі характеризуються всі тим, що б ти не вибрав, з ким би тебе життя не звело вони розуміють, що це вибір твого друга і вибір потрібно поважати. Якщо не дай Бог щось стається в нашій компанії, що людина має негативні риси, ми скажемо, ми не будемо мовчати. Всі мої друзі ставляться до Лери нормально, з повагою. В мене не так багато - п'ятеро, їх не може бути багато. А так максимально позитивно ставляться.

Анастасія: Вони поважають Ваш вибір?

Михайло: Абсолютно. Більшість моїх друзів або знали мене ще до стосунків з Лерою, або вже познайомилися м коли були одружені і саме основне, коли ми йдемо в ресторан, погуляти, в кафе - сам вибір того, що мої друзі враховують те, що в мене має бути щось веганське це вже абсолютно вірно говорить про те, що вони поважають вибір моєї дружини. На рахунок ставлення її батьків до мене - я всім своїм знайомим хлопцям бажаю, щоб ставлення їх тещі було таким же, як ставлення Лериної мамі до мене. Я не відчуваю, що я прийшов у гості, я себе максимально комфортно відчуваю, я дійсно відчуваю, що я вдома. Те що я кажу на неї "мама" мені абсолютно нормально і їй абсолютно комфортно, я всім бажаю, щоб було таке ставлення. І я само собою не давав якихось приводів, щоб до мене було погане ставлення і по спілкуванню я бачу, що все ок. На рахунок її друзів: напевне є в нас такий характеристик, що мені набагато більше друзів, а в неї друзів менше, але тим не менш їх компанія унікальна по своєму. Я думаю нормально сприймають в принципі. Я думаю, що позитивно ставляться.

Анастасія: Тобто немає таких ситуацій, що нетерпимість, ворожнеча? Бувають такі штуки бувають у стосунках між друзями, партнерами?

Михайло: З свого досвіду я не скажу таке. В мене є друзі в яких бувають такі спірні моменти, я просто був учасником цих моментів в плані того, що ми всередині компанії домовляємося максимально відкрито говорити і були спірні моменти певні і потім ми просто побачили, що закоханість людей, захоплення і вон по іншому дивляться на людину і деяких елементарних людей можуть не бачити. Ми вказувала на це декілька разів другу на недолік і він образився, дувся, а потім, на жаль, так сталося як ми і казали, що станеться і потім він розумів, що він був не правий, але це був один момент. В мене в житті такого не було.

Анастасія: Але це ж ви не нав'язували? Просто це була дружня порада?

Михайло: Ми просто казали, навіть він був ініціатором того і розмов про те, що ми заздримо. Ми сказали, ми не вказали, потім він сам признав, що ми були праві. Йому на це також потрібен був час, тому що будь якій людині признавати свої думки не так і легко.

Анастасія: Добре. Це також позитивна ситуація, що так склалося. Якщо говорити в принципі про так звану назву "головний і головна" або "ведучий і ведуча". Чи є у вас в родині такий розподіл? Тобто є хтось хто більш ведучий чи можливо це ситуативно? Можливо є такі ситуації, коли один проявляє ініціативу або більш активний, або ситуації де хтось інший. Як у вас це відбувається?

Михайло: Знаєте, це трохи щепетильна тема. Але в плані подорожей, то Лера 100% лідер, я той ким управляють, я йду за нею. Тут 90 на 10. 90% організація, вибір.

Анастасія: Ви хоч знаєте куди їдете?

Михайло: Іноді це постфактум вже. Але в будь якого випадку локдаун вдарив по подорожам, вона така людина що любить подорожувати, любить щось нове, якісь нові враження. Тут вона лідер. В плані тому, що навіть цікава організація дозвілля, я не скажу, що в мене проблема з фантазією, але якщо це вихідний і в моєму розумінні відпочити - це прогулятися, піти в кафе, театр, кіно. Це стеля. В Лери може прокинутися подивитися чи не проходить екскурсій, гончарство. Я людина-матеріалознавець, який працює з матеріалами, я 10 років працюю з матеріалами, створюю матеріали, мені б ніколи не прийшло в голову піти на гончарство, тобто творчий підхід це знову ж таки Лера. А в побутовому сенсі, якщо це стосується приготування їжі, основний нюанс, в якому можуть не збігатися погляди - це просто на організації їжі. Я людина максимальна, я не балуваний до їжі, якщо є гречка, то я буду її 5 днів їсти, а в плані фантазії, що приготувати, то класичні блюда це мої - борщ, суп, гречка, рагу - будь що. В плані щось оригінальне - борщ, але з грушами, я б ніколи не здогадався на це подивитися. В плані оригінального чогось це Лера. Все що стосується творчості, експериментів це вона, в цьому випадку я довіряю максимально їй. А в плані класних речей тут я.

Анастасія: Зрозуміла, прикольно. У вас немає якихось уставлених...

Михайло: Чітких - нема.

Анастасія: А до речі як вам такий розподіл? Вам комфортно чи ви б хотіли щось трошки змінити?

Михайло: Чесно, я хотів би сам розвиватися в цьому напрямку, я хотів би бути більш творчий, я не зовсім бездушний і мужлан, ні. Просто в моєму вихованні так було, я колись, наприклад, гарно перемальював, потім просто закинув. Більш творчо підходити організації відпочинку, тобто вийти за рамки хотів би, чесно.

Анастасія: Що заважає? Можливо технічне спрямування в роботі? Що може заважати? Можливо є компенсація від Лери?

Михайло: Що конкретно мені заважає розвиватися в цьому напрямку? По-перше - лінь, і боязнь вийти за рамки. Мені ок, мені комфортно, Лері комфортно, коту комфортно в чому проблема? Так, можна дійсно напружитися, пошукати, але може це моє. Далеко не ходи. Щоб приготувати щось оригінальне потрібно купити оригінальне, щось купити оригінальне це не тому, що шкода грошей, просто вибрати щось якісне в мене елементарно немає досвіду. Купити манго дорожче, а потім побачити що воно згнивши, то для мене буде найбільший удар. І не за гроші, а за те що я планував одні враження, а ут інші. Тупо не фортануло, тут може бути.

Анастасія: Але якщо це якась проблемна точка чи це лише ваше бажання експериментувати?

Михайло: В плані бажання?

Анастасія: Трошки змінитися в більш творчому сенсі.

Михайло: Бажання є, дійсно, але якщо це розглядати як проблемну точку... Над цим потрібно працювати, так. Я не буду відхилятися від цього.

Анастасія: Якщо говорити про мову, я так розумію, що ви спілкуєтесь українською в родині?

Михайло: Так.

Анастасія: Мені Лера трошки розповідала, але зараз не будемо брати до уваги те, що я в принципі знаю трошки вашу історію. Розкажіть, як ви це бачите? Як це було? Я знаю, що Лера змінила мову спілкування і як це було з вашого боку? Як це ви бачили зі сторони? Це було як швидко?

Михайло: Я не помітив, чесно. Немає такого, що вчора була російська, а тут зранку перезавантажили систему і вже на українській. Для мене це була комфортна зміна. Я ніколи про це не думав, навіть коли Лера питала. Я звернув на це увагу, що Лера почала говорити українською, це приємно. Після того, як ви запитали в неї, я ввечері думав і подивився на це не так наче має бути так, а подивився як на роботу над собою. І частково це було для мого комфорту. Не думав, що це дійсно робилося

Анастасія: Не помічали до того як про це пішла мова?

Михайло: Я дуже швидко звик насправді. Щоб хтось мені нагадав, що були часи коли Лера говорила російською, але так би не згадав. Я пам'ятаю наше спілкування і якимось плавно перейшло.

Анастасія: Я тільки про ваше зараз. Взагалі згадайте, коли ви починали спілкування вона розмовляла російською і в стосунках також?

Михайло: В більшості так.

Анастасія: І приблизно через який час ваших стосунків вона перейшла повністю на українську.

Михайло: Це мені важко буде зафіксувати, в мене таке враження, що через декілька місяців.

Анастасія: Це цікаво. Взагалі розкажіть ви не помітили цього переходу тому що не задумувались? Їй було комфортно? Ви про це говорили? Чи це якось за замовчуванням відбувалось?

Михайло: Честно, на жаль, я про це не говорив. Тільки коли було ваше інтерв'ю і після того я сам думав на цим питанням, тому що я згадав свого знайомого в якого дівчина і дружина до весілля говорила російською і надалі продовжує.

Анастасія: Коли я шукала людей на інтерв'ю, я дуже багато стикалася з ситуацією, коли партнери залишили свою мову і вони в парі спілкуються різними мовами. Якби Лера надалі спілкувалася російською мовою ви помічали б це?

Михайло: Так, я помічав би, я не акцентував би на цьому увагу, але чесно я не знаю. В мене є російськомовні, мені спілкування не ріже вухо. Чи повпливало б це на наші стосунки кардинально? Я думаю не повпливало б, але б був певний дискомфорт. Одне діло, коли друзі, а інше коли особисте.

Анастасія: А в чому різниця? Ви розумієте російську мову, спокійно сприймаєте коли говорять вам, спокійно розумієте, але в чому тоді цей дискомфорт? Чому жінка саме у відношенні до неї це дискомфортно?

Михайло: Навіть елементарно у вимовлянні і промовлянні почуттів, у моєму розумінні російською не можна передати. Якщо б говорили слова російською мовою я б їх не відчув.

Анастасія: Цікаво.

Михайло: Ви запитували про друзів і особисте. З друзями ви не бачитесь 24/7, а в особистому побуті - не знаю. Особисте це особисте. Насправді це дуже цікава тема для обговорення. Поки не бачив сторінку з інформацією про вашу магістерську і з колегою обговорювали питання, він російськомовний, він з Києва, проте спілкується українською, дружина в нього російськомовна, але вдома вони спілкуються російською, коли приходять друзі вони перемикаються на українську. В мене є ситуація навпаки: друг україномовний, дівчина російськомовна, вона може спілкуватися українською, але їй так комфортніше, вона нічого не змінювала в житті, він спілкується в побуті з нею російською. А потім коли вони одружилися і я зрозумів, що комфорт в середині пари не те, що він хоче показати що розумний, комфорт від того не залежить.

Анастасія: В принципі був би дискомфорт, якщо б вона говорила російською?

Михайло: Якщо брати у відсотках, то 20% було б дискомфортом.

Анастасія: Тобто тому що ви сприймаєте українську і розумієте сенс увесь який вона заклала? Чи це якесь питання поваги, прихвального вашої мови, позиції? В чому саме цей дискомфорт я хочу зрозуміти.

Михайло: Дивіться, я не вважав себе ніколи ультраправим, радикалом, проте саме мовне питання для мене особисто воно трішки складне. Я розумію Радянський Союз, але незалежно від цього я трішки вивчав історію, цікавився цими питаннями, становленням мовного питання. Я поважаю російську мову лиш з однієї точки зору це те що такі мови, як старослов'янська вони максимально схожі по звучанню не до української, а до російської. Це дійсно церковна мова. В плані того, що ми живемо в Україні і тут потрібно говорити українською мовою - так, я вважаю це абсолютно вірно. Країни, які втратили свою мову і говорять англійською, або Бельгія - в них немає своєї мови, вони говорять нідерландською, в них немає конкретно бельгійської мови, це якось дивно, чесно. Живуть вони круче, ніж ми. Це не показник, що якщо буде своя мова, то життя в країні відразу налагодиться. Я максимально з розумінням відношуся до того, що люди з тих етнічних регіонів де говорять російською мовою, чесно. Ви сказали, а я зараз не згадаю момент переходу мови. Я пам'ятаю чітко, коли були моменти що Лера з одногрупниками, колегами говорить російською, мені це не ріже слух. Я розумію, що люди життя прожили і з максимальною повагою ставлюся і не потрібно із-за мене одного перелаштовуватися.

Анастасія: Мені просто цікаво по-перше як би ви себе почували і наскільки повпливало б на вас, якщо б вона не перейшла на українську і взагалі наскільки для вас це суттєво? Ви кажете, що важливо, це має значення, але на стосунки це б не повпливало. Має значення в чому? Це якась позиція чи повага до Вас?

Михайло: В першу чергу повага до мене, по-друге: проте якби не змінила мову, чесно коли ти зустрічаєш людину і ти відчуваєш що це твоє, то мовні питання можна не враховувати, якщо тобі доля також послала людину. Я Відчув, що це моя людина, я відчуваю, що мене підтримують, розуміють і якщо б далі спілкувалася російською мовою моя дружина, то я думаю, що це не вплинуло на наші стосунки. Дякуючи вашому інтерв'ю я дійсно тепер по іншому буду ставитись до цього, чесно.

Анастасія: Що вона підійшла Вас.

Михайло: Так, так.

Анастасія: А чи була така ситуація, що Ви перейшли на російську мову?

Михайло: Якщо це треба було б зробити чи як?

Анастасія: Не в сенсі ви зі студентами говорите і студент не розуміє українську. А в побуті, в родині. От як Лера перейшла у Вашій ситуації чи була б можливою ситуація навпаки?

Михайло: Ми зараз говоримо про родину?

Анастасія: Так, про родину.

Михайло: Можливо й так, 60% - так. 40% чому ні? Тому що я не вивчав російську мову. В школі у ці моменти я перескочив четвертий рік, програму змінили, російську мову зібрали, потім повернули і взагалі я не вивчав російську мову. Читаю російською мовою без питань, дуже багато інформації перечитав і художньої літератури - просто море. Весь підлітковий період, всю юнацьку і пригодницьку літературу я читав російською мовою, проте я все життя працював в соціумі де спілкуються лише українською мовою. Чисто за того, що мені не комфортно за те, що я спілкуюся російською, деякі моменти можу російською. Мій друг дуже добре спілкується російською і в деяких моментах я допускаю помилки, тому що я просто українські слова російською говорю і потім вже розумію, що це не таке слово, але я вже його сказав. І мене смішно і мене починають "тролити". Чисто це ключове.

Анастасія: Чисто те що не звично?

Михайло: Незвично і боязнь того, що ти можеш говорити якісь серйозні речі, скажеш не правильно слово, воно все тобі змінить і буде зовсім не те. Це найбільша боязнь.

Анастасія: Не знаю, можливо вивчити?

Михайло: Вивчити? Заради чого?

Анастасія: От я ж і питаю.

Михайло: Заради партнера?

Анастасія: Так.

Михайло: Заради партнера вивчив би без питань.

Анастасія: А чому так не зробили? Чи воно вийшло природно? Чому у вас так не сталося?

Михайло: Чесно, не пам'ятаю чому.

Анастасія: Грубо кажучи Ви побачили, що вона переходить на українську і ви побачили що їй комфортно?

Михайло: Так, так.

Анастасія: Зрозуміло. В принципі Ви були б готові, але так вийшло і всім наче добре, наскільки я зрозуміла.

Михайло: Дивіться, Ви ж спілкувалися з Лерою, так. Передивитесь її інтерв'ю, співставите потім.

Анастасія: Ні, в цьому ж і сенс, щоб читати різні точки зору.

Михайло: З моєї точки зору, якби егоїстично не прозвучало зараз, я вважаю, що так воно і сталося, що рівномірно перейшло і чесно, це було 7 років тому і я б не згадав як воно було. Точно пам'ятаю, що переписувалися українською мовою. Будь яке спілкування починається не відразу з того, що одне одному телефонують, все почалося з "контакту" і це певно окреме інтерв'ю, коли я стану відомим мужчиною в науці, науковцем і буду говорити про причину і секрет свого успіху і загадаю. Пам'ятаєте історію про жінку Барака Обами? Як до неї "клеївся" губернатор, а Барак Обама згадував, що ти була б жінкою губернатора, а не жінкою президента. А Вона йому у відповідь сказала, що якби не я, то ти був би губернатором, а він президентом."

Так само і тут, в моєму житті дружина відіграє велику роль, абсолютно велику. Момент того, що я того не говорив, я скупий на емоції в цьому плані, я не просто закритий мужлан, є мінус, ніхто не святий і цей мінус заключається в тому, що дійсно інколи я хотів би бути більш відкритим.

Інтерв'ю 3: 11.04 (23 роки)

Анастасія: Розкажи, будь ласка, грошечки про себе. Чим ти займаєшся? Що взагалі заповнює цей час у цей період в твоєму житті?

Марія: Робота.

Анастасія: А де працюєш? Ким працюєш?

Марія: Працюю в ІТ-компанії, в продажах.

Анастасія: Ага, прикольно. Ти взагалі зараз вже не навчаєшся? Вже закінчила?

Марія: Так, закінчила.

Анастасія: Скажи, будь ласка, до речі скільки тобі років? Бо в мене є декілька анкет, щоб я не наплутала.

Марія: Мені 23 роки.

Анастасія: Тобто, робота. Можливо якісь хобі чи якась справа для душі. Є таке?

Марія: Робота.

Анастасія: Просто багато роботи - навантаження чи в сенсі що вона тобі дуже подобається і тебе поглинає?

Марія: Скажімо багато задач у роботі, багато треба вивчати паралельно, щоб розвиватися у роботі.

Анастасія: А ти навчалася де? Зараз по спеціальності працюєш чи ні?

Марія: Ні, не по спеціальності.

Анастасія: А що взагалі зараз на даному етапі в твоєму житті є найціннішим? І як би ти це описала?

Марія: Скажімо розвиток.

Анастасія: Розвиток? Що ти маєш на увазі під цим?

Марія: Саморозвиток, професійний розвиток.

Анастасія: Як це проявляється у твоїй ситуації? Що ти для цього робиш? Як ти заповнюєш цей момент?

Марія: Я читаю багато додаткових матеріалів.

Анастасія: Це що пов'язано з роботою, так?

Марія: Так. Книги, беру участь у різних семінарах. В основному так.

Анастасія: Саморозвиток в тебе це зараз основний фокус саме на це. Правильно розумію?

Марія: Ага.

Анастасія: Скажи, будь ласка, якщо говорити про те, що є для тебе найменш цінним у житті. Про щось, на що ти звертаєш найменшу увагу зараз? Чому не надаєш особливого значення. Це що було б?

Марія: Важко подумати. Ну я не знаю.

Анастасія: Чому надаєш найменшого значення зараз?

Марія: Це трохи важке питання, тому що легше відповісти чому надаю, а чому надаю найменшого - я ніколи так не думаю, все в різний час, що цікавить тим і займаюсь, а виділити щось чому надаю найменше, то це бігу. Я зараз не бігаю. Підійде така відповідь?

Анастасія: Я мала на увазі не так: якісь заняття, як просто якісь сфери, а якісь аспекти життя взагалі, наприклад, про що найменше всього хвилюєшся чи що для тебе зараз здається якоюсь дрібницею чи щось таке?

Марія: Не знаю як сказати. Мені здається, що це апріорі важке питання. Людина знає про що вона хвилюється, але про що найменше хвилюється... Ти тоді починаєш думати про що ти хвилюєшся, намагаєшся виділити про що найбільше. Мені здається це не дуже об'єктивне питання. Можливо найменше хвилююсь про те, як доїжджати на роботу, тому що зараз я туди не доїду.

Анастасія: А якщо говорити про твої стосунки з партнером? Чи є якась сторона за яку ти відповідаєш? Щось, що знаходиться за тобою? Щось, що включає твої повноваження і обов'язки?

Марія: Я більше займаюсь влаштуванням досугу, вільного часу.

Анастасія: Наприклад? Кудись піти?

Марія: Організація планів на вихідні, наприклад, якісь цікаві івенти знаходжу. Цього стало трохи менше.

Анастасія: А до речі як зараз відбувається, так само? Ти щось вигадуєш, чим зайнятись на вихідних, наприклад? Чи зараз змінилося?

Марія: Я б сказала, що змінилося, тому що івентів стало менше, які я шукала. В цілому все зводиться до простих прогулянок на свіжому повітрі. Особливо нічого вигадувати.

Анастасія: Так, я розумію. На жаль. Ти говориш, що відповідаєш за дозвілля, за його організацію. Можливо щось ще за тобою?

Марія: Що за мною? Можливо я більше по домашніх питаннях: готуванню, це переважає в мене більше. А трохи по анкеті, можливо, не зовсім я відповідаю тому критерію, що ми живемо разом, тому що ми десь 3 роки зустрічаємося, але живемо окремо.

Анастасія: Це в принципі не так важливо. В мене був інший критерій - щодо мови. Те що ви не разом живете - це не є основним критерієм, це не так важливо.

Марія: Коли ми десь їдемо, то я все ж таки більше відповідаю за харчування.

Анастасія: За що?

Марія: Можливо, частіше продумую, що готувати, він в мене ще більше працює, тому я беру на себе ці штуки. В цілому мені це комфортно робити.

Анастасія: Зараз враховуючи те, що разом не живете, то такого побуту в звичному розумінні його немає, так я розумію?

Марія: Ну да, да.

Анастасія: Це проявляється ситуативно, якщо ви десь разом залишаєтесь?

Марія: Так, правильно. Якщо десь їдемо. Зараз в нас є пару зустрічей на тиждень і спілкування по телефону.

Анастасія: Якщо зважати на ситуацію, що про побут говорити складно, тому що немає чіткого розподілення. Якщо говорити про обов'язки, які вже зараз зафіксували один за одним, то які - за тобою, а які - за ним? За дозвілля зрозуміла - за тобою, що можливо за ним?

Марія: Важко виділити якісь ще додаткові, тому що спільного побуту немає, навіть не знаю, як сказати. Коли живемо, то намагаємося поділяти.

Анастасія: Коли ви разом знаходитесь, то як вони розділяються? Навпіл чи щось суцільно ти, а суцільно він? Якщо про побут говорити.

Марія: Намагаємося плюс мінус порівну, хоча в основному готую я, але часом ми ці обов'язки розділяємо, що кожен собі може готувати. Мені подобається харчування без м'яса, тому я готую інші страви, ніж він і виходить, що він собі смажить м'ясо, але якісь прийоми страв у нас окремі через різний стиль харчування.

Анастасія: А що стосується прибирання чи миття посуду?

Марія: Посуд ми плюс мінус ділимо, десь я кажу його, що його черга. В загальному можна сказати, що він умовно більше допомагає мені. Іноді я кажу йому, що твоя черга, ну це наразі проходить доволі легко.

Анастасія: А якщо говорити про якусь штуку в сенсі економічного внеску. Як зараз це розподіляється? Чи помічаєш ти якийсь розподіл?

Марія: Так, помічаю. Розподіл десь 60% з його боку, 40 - з мого.

Анастасія: Якщо ви кудись йдете, то порівну?

Марія: Якщо у форматі дозвілля, то кожен платить за себе. Або за обід платить він, потім за якусь частину - я. Іноді він може трошки більше заплатити, якщо його їжа дорожча, я заплачу за якусь трішки дешевшу. Плюс мінус це буде в половину.

Анастасія: Порівну зазвичай?

Марія: Як би да, якщо кудись їдемо, то порівну, в магазині також порівну. Іноді може бути так, що він заплатить за дорожче, а за прийом їжі більш дешевий я.

Анастасія: Як тобі ця ситуація? Тебе влаштовує, що порівну чи ти хотіла б щось змінити? І як йому, як ти думаєш?

Марія: Я певно хотіла б це змінити, щоб з його сторони було більше фінансового вкладу.

Анастасія: Який відсотковий розподіл тебе влаштував би?

Марія: Можливо, 80 на 20. Але якщо продовжувати і з'їжджатись разом, то в нас буде спільний бюджет на якісь витрати і тому там кожен в ідеалі буде якийсь відсоток від свого бюджету виділяти в спільний бюджет. Я це уявляю так.

Анастасія: А в сенсі того, що відбувається зараз, ти кажеш, що іншого розподілу тобі хотілося б. Чи говорила ти з ним про це? І чому зараз не так? Чи ви домовилися про інше?

Марія: Він зараз розвиває свій бізнес і основний вклад коштів іде туди.

Анастасія: В принципі ви погоджуєтесь разом з таким баченням, але зараз ситуація складається інша і вона поки не дозволяє так зараз робити, але він погоджується з тобою, як ти думаєш?

Марія: Воно все залежатиме від прибутковості бізнесу, але в принципі з моїм баченням він би міг погодитися, але так як ми зараз в конкретній точці, то на майбутнє ми занадто детально розподіл не обговорювали, тобто подивимося яким буде його дохід і мій, але я думаю, що ця система відсоткового вкладу в сімейний бюджет буде найоптимальнішою для нас і якраз це ми обговорювали.

Анастасія: Тобто те що ти бачиш 80 на 20?

Марія: Ні, не 80 на 20.

Анастасія: Ні, буде. Ти маєш на увазі прийнятна буде така як зараз, чи як ти говориш 80 на 20 на майбутнє?

Марія: Я маю на увазі, наприклад, кожен платить умовно 50% від свого доходу в сімейний бюджет. Якщо дохід 20 тисяч, ти платиш 10, якщо 40 - платиш 20 і ви спільно вирішуєте що на що витрачається. Я думаю це найкраща схема.

Анастасія: Цей момент 80 на 20, про який ти говорила на початку, це ідеальна схеми чи це схема яка тобі хотілася б щоб була чи що це взагалі?

Марія: Можливо зараз поки немає сімейного бюджету, але я думаю було б чесніше надалі мати відсотковий вклад, але може 80 на 20 воно ніколи не буде втілено у реальність, бо ми надалі рухаємось у сторону сімейного бюджету і обирати у що вкладаємось і скільки відкладаємо.

Анастасія: А якщо взагалі зараз детальніше поговоримо про твого партнера, про ваші стосунки. Декількома словами опиши його. Який він? Взагалі скільки років, який він як людина?

Марія: Йому 25 років. Я би сказала, що він відвертий, цілеспрямований, ніжний, наполегливий, добрий.

Анастасія: Які ти в ньому якості цінуєш найбільше? Що б ти назвала?

Марія: Доброту ціную.

Анастасія: В чому вона проявляється? Що ти маєш на увазі під добротою?

Марія: Проявляється в тому, як він ставиться до інших і до мене. В якихось ситуаціях я була б трішки різкішою, але він більш в цьому спокійний, справедливий, розсудливий. Це як додаткове до доброти. Також ціную його наполегливість, це одна з найкращих його якостей. Він дуже наполегливо працює і якщо в нього щось не виходить, то він продовжує це робити. В наших стосунках він також проявляє цю якість, коли пару разів в нас були сварки, то він не психує, а каже "ладно, закінчуємо", але разом зі мною шукає можливості для примирення і знаходження спільних точок контакту.

Анастасія: Ви знайомі з близьким оточенням один одного? Кого ти знаєш з його найближчих?

Марія: З батьками, з друзями.

Анастасія: І він з твоїм оточенням таким самим чи ні?

Марія: З моїми батьками - так, а трішки менше з моїми друзями.

Анастасія: Я хотіла запитати про це найближче оточення, от як твоє найближче оточення ставиться до нього і навпаки? Як би ти це описала? Зараз говоримо про твоє оточення.

Марія: В моїй сім'ї іноді з сторони може здаватися, що ми не проводимо достатньо часу разом, скажімо людям старшого покоління.

Анастасія: Не достатньо часу це наскільки?

Марія: Що не достатньо спілкуємось впродовж тижня, що 3 роки зустрічаємось і поки не з'їхалися і не збираємось одружуватися - все це не зрозуміло моїй бабусі.

Анастасія: А протягом тижня "мало" це скільки для твоєї бабусі?

Марія: Важко сказати.

Анастасія: Зараз ви як часто зустрічаєтесь і чому це мало, як ти вважаєш?

Марія: Скажімо, на тиждень можемо зустрітися або раз або два.

Анастасія: Зараз карантин і в принципі взагалі може бути складно.

Марія: Коли було метро вдавалося це легше і, наприклад, можемо один раз зідзвонюватися за тиждень або просто переписуватися.

Анастасія: І вони вважають, що це недостатньо і не досить активно?

Марія: Так.

Анастасія: І їм це не подобається, що так відбувається і як вони це проявляють? І як ти це проявляєш?

Марія: Коли ми спілкуємося і я їм описую свій стиль стосунків і можу сказати, що не дуже часто проводили час разом і тоді бабуся може сказати, що не розуміє сучасних стосунків в такому форматі.

Анастасія: В сенсі саме того, що вони не погоджуються з тим, як відбувається у вас? Як тобі взагалі ця ситуація? Тобі достатньо чи ти з ними згодна?

Марія: Наявність ситуації поки ми не живемо разом, то це прийнятна ситуація.

Анастасія: А якщо про інші моменти говорити не дивлячись на погляд бабусі, що ви недостатньо бачитесь, окрім цього є щось що їм не подобається чи навпаки подобається? Загалом яке ставлення до нього?

Марія: Загалом ставлення, що він мав би трохи більшу частину фінансову брати в нашому розділі. І що в нього все мало би бути краще в його бізнесі. Така думка сторонньої людини, якій здається, що 3 роки і ти не починаєш заробляти більше і це означає, що недостатньо стараєшся.

Анастасія: З приводу друзів? Твої друзі найближчі як?

Марія: Наприклад, моя подруга, якій я кажу, що ми мало зустрічаємося і спілкуємося, то вона запитує мене це влаштовує? На перший погляд, коли я описую людям ззовні наші стосунки, то вони дивуються, що ми не так часто бачимося, коли у вас немає якихось спільних хобі, коли ви такі різні, це викликає певний подив іноді.

Анастасія: Вони в принципі тебе підтримують, але дивуються? Чи ті хто знає тебе краще, то знає ваші стосунки краще і ставиться по іншому? Чи також дивуються і не розуміють?

Марія: Моя сестра часто задає питання з приводу того, що твій хлопець багато працює і чи правильні пріоритети в житті, вона це саме каже і мені в якийсь момент, коли я багато працюю, що типу треба проводити життя краще, але вона молодша від мене і в неї інше розуміння ситуації.

Анастасія: Скільки їй?

Марія: Їй 15. Просто такий зовнішній погляд, але нещодавно був час коли ми всі разом жили: я, сестра і хлопець і за цей тиждень вона змінила думку про нього і зі сторони їй виглядало, що ми виглядаємо доволі синхронизовано. Скажімо коли вдома, як я зазвичай живу з батьками і в нас трохи шумніше, батьки поїхали у відпустку, вдома лишились я, хлопець і сестра, то в нас дома навпаки було дуже тихо, ми працювали, в обід виходили гуляти, щось готували. Мені подобалося проводити так час і сестра зі сторони, можливо, побачила, що ми можемо працювати до десятої, до одинадцятої години, але в обід ми виходимо прогулятись, тобто в нас є схожі риси до того, як нам подобається вести побут з моїм хлопцем і людині, яка зовні дивиться тільки на формальні штуки, коли почав працювати-коли закінчив і скільки ви зустрічаєтесь і може бути не зрозуміло, що нас тримає разом.

Анастасія: Це стосується багатьох друзів? Вони всі трохи не розуміють?

Марія: Я не можу сказати, що я ділюся цими подробицями особистого життя занадто. Я не можу сказати, що це настільки погано, тому що ми коли проводимо час, то ми проводимо його доволі цікаво. В нас незвичні штуки, які ми разом робимо, тому я не можу сказати, що ці стосунки тільки про роботу. Це також цікаве дозвілля, не таке часте, але цікаве.

Анастасія: Зараз взагалі важко з дозвіллям, тому в принципі це нормально.

Марія: Хотіла сказати, що зараз складно, але до прикладу ми в неділю разом їздимо на іподром кататися на конях, в інший день ми були на фестивалі повітряних куль. Якись нові заклади ми любимо відвідувати, тобто якісь штуки які нас поєднують і вони доволі прикольні, умовно я згодна весь тиждень працювати особливо не спілкуватися, тому що я сама втомлююсь і в мене багато робочих дзвінків, тому мені приємно виділити на вихідних 4 години, разом проводити час і робити щось прикольне, а не просто сидіти вдома.

Анастасія: Ти говориш, що тебе це влаштовує, тобто тебе дійсно влаштовує, що ви бачитесь не кожного дня і такий стан речей як тобі? Просто, якщо це влаштовує тебе, але з іншого боку ти ділишся з рідними і друзями, що тобі недостатньо часу разом. Як ти це відчуваш? Достатньо чи не достатньо?

Марія: В ідеалі я б хотіла мати можливість жити разом, але це також включає певну фінансову ситуацію до якої потрібно ще дійти, але так як в нього свій бізнес, то це ще не дуже виходить, але в даній ситуації, де ми маємо такий формат спілкування який маємо, то він мені підходить, тому що

в мене самої доволі багато зустрічей впродовж дня, 4 години може бути різних дзвінків плюс багато додаткових задач, тому виходить що я і сама вранці сідаю за комп'ютер, погуляла і ввечері працюю. В нього така сама ситуація, умовно ми провели тиждень разом, то ми виїжджали і гуляли, то це було приємно, але загалом ми так само працювали, тому я не можу сказати, що якщо з'їдемося, це зміниться, тому що так само будемо працювати, звісно буде приємно це робити це поруч, але загалом ситуація яка є і ти не сильно помічаєш відсутність своєї коханої людини поруч, тому що часто є задачі, які ти весь день робиш і голова ними зайнята.

Анастасія: Ти думаєш про це? Тобі хочеться з'їхатися, але ти розумієш, що те що зараз відбувається це логічно? Ви взагалі розмовляли про цей етап “з’їжджань”? Як він до цього ставиться, якщо ви про це говорили?

Марія: Він також ставиться позитивно, я думаю нас стримує більш фінансовий момент.

Анастасія: Якщо говорити про те, що грубо кажучи є “ведучий” і той кого ведуть у стосунках? Чи воно розподіляється на головного і не головного умовно кажучи?

Марія: Я б сказала в різних сферах. Іноді в сфері умовних штук я можу бути ведучим і його підбадьорювати щось зробити, а в якійсь моменти мені не так легко розпочати щось робити, може мене щось лякає і тоді він мені допомагає пройти через це і почати це робити.

Анастасія: Наприклад, які це можуть бути ситуації чи сфери можливо?

Марія: Скажімо розмови про майбутнє, то там частіше я буду виступати ініціатором. Іноді він знаходить якісь речі, які я не завжди готова робити, наприклад, коли ми їдемо у відпустку, то він пропонує взяти машину в оренду і зробити додатковий “крюк” по містах. Я водити не вмію і не дуже до цього звикла і я не буду ініціатором цього, але він буде. Він може бути ініціатором поїздки, але частіше це я. Умовно він в чомусь більше розбирається, наприклад, поїздки на конях, він ініціатор туди їхати; сходити в якесь цікаве місце; дозвілля спробувати.

Анастасія: Ти говорила, що ти ініціатор дозвілля.

Марія: Це варіюється іноді, в основному я, але є якісь штуки, які знаходить він. Вони не такі часті, але буває він щось придумає, знайде новий ресторан, я спочатку буду казати, що я туди не хочу. По типу зготувати ввечері рибу.

Анастасія: Тобто немає такого, що хтось головний?

Марія: Мені здається, що може іноді я буваю більш активна в стосунках, бо він буває сяде в роботу і в нього багато часу це забирає. В нього паралельно навчання йде, він закінчує магістратуру і тому час від часу “витягую” його.

Анастасія: Зараз по суті ти живеш з батьками, а він також?

Марія: Він також живе з батьками.

Анастасія: Ви живете в якому місті?

Марія: В Києві.

Анастасія: Якщо ви знаходитесь в ресторані або магазині, хто зазвичай перший почне розмову з незнайомою людиною?

Марія: Я розмовляю активніше, бо я більш така говірка. І якщо ділити на інтроверта та екстраверта, то він буде інтроверт.

Анастасія: Це таке розподілення, умовно кажучи? Ти до цього нормально ставишся чи це тобі не дуже подобається? Чи ти б хотіла, щоб він якусь ініціативу брав на себе?

Марія: Мені комфортно. В мене стиль спілкування такий, частіше спілкуюся з незнайомцями. Йому трохи важко, це для нього така зона росту, щоб стати більш комунікабельним в цьому, але в той самий час я не можу сказати, що він зовсім дикий. В його бізнесі є команда і він всіх організовує і менеджить їх задачі, тобто в своїх сферах він доволі успішно спілкується, також він на конференціях виступав. Це для нього не є дуже великим бар'єром, це є певна проблема, але в звичайному житті ми від того не страждаємо.

Анастасія: Я забула спитати як його оточення ставиться до тебе? Ми поговорили про твоє оточення, а його - проігнорували. Розкажи, будь ласка, декількома словами.

Марія: Як на мене, то доволі позитивне ставлення. Його батьки до мене доволі привітні, друзі також.

Анастасія: А як часто ви бачитеся з оточенням одне одного? Як часто виходить так, що ви перетинаєтесь?

Марія: Щодо мого оточення, то я його не дуже знайомила зі своїми друзями, тому що в мене склалося так, що в мене є окремі подружки і йти втрихох не дуже цікаво, тому моїх подруг він не особливо знає. Якщо до його сторони, то в нього більш компанії друзів, тобто там легше запросити додаткову людину. Щодо його друзів, то ми нормально спілкуємося. Це вже більше залежить від персональних стосунків. Відповідно не на всі зустрічі він мене кличе, як і я його. Як часто? На це трішки важко відповісти. На якісь великі свята я його до себе запрошуюю, а він рідше. Частіше я його запрошуюю на святкування Дня Народження свого з сім'єю, до Різдва. Раз на півроку точно буде зустрічатися точно з моєю сім'єю. Я з його сім'єю приблизно так само.

Анастасія: Ви бачитесь в основному де? В гості це свята зазвичай? Якщо бачитесь, то кудись йдете?

Марія: З сім'єю виключно в гостях або на іподромі, бо в нього сестра тренується на конях, то я їх зустрічаю, але не дуже часто, ми там один день тренуємося.

Анастасія: Ви з ним зустрічаєтесь в основному де?

Марія: Ми кудись ідемо. Ми або гуляємо, кафе або їздимо у поїздку.

Анастасія: Якщо він до тебе чи ти до нього приходите, то це якісь свята, коли ви бачитесь з батьками?

Марія: Так, так. Він живе на правому березі, я на лівому. Частіше я виїжджаю на правий берег гуляти.

Анастасія: Коли ви бачитесь, то це заклади або прогулянки?

Марія: Саме так.

Анастасія: Якщо говорити про мову, те що я досліджую. Наскільки я розумію, то ти змінювала мову коли ви почали стосунки?

Марія: Так, я перейшла на українську. Він спілкується українською і з ним я спілкуюся українською. Так як моїй сім'ї комфортніше спілкуватися російською, то я з ними спілкуюся російською.

Анастасія: А на роботі ти спілкуєшся якою мовою?

Марія: На роботі скажімо "мікс", тому що починаєш спілкуватися однією мовою, а людина відповідає на іншій і вже легше перейти на ту мову, якою спілкується людина. Для мене російська основна і з колегами я хоч і намагалася перейти на українську, але багато хто говорить російською і мені не так легко спілкуватися українською, коли вони говорять до мене російською.

Анастасія: Це в принципі і логічно, і правильно відповідати тією мовою, якою до тебе звертаються. Тобто на роботі 50 на 50 в залежності від того з ким спілкуєшся. А якщо говорити про твоє оточення?

Марія: Всі російськомовні.

Анастасія: І ти з ними російською спілкуєшся?

Марія: Так, так.

Анастасія: Українською в основному з ним?

Марія: Так.

Анастасія: І зараз зі мною. Я також російськомовна, не знаю чому ми з тобою так почали. Скажи, будь ласка, ти помітила протягом якого часу ти перейшла на українську мову з початку стосунків?

Марія: Ми відразу почали українською. Він на російську переходити не хотів, йому не подобається російська. Фільми російською він не хочу дивитися, книги російською читати не хоче, в нього така позиція.

Анастасія: А в нього така позиція у зв'язку з чимось чи виховання?

Марія: Я думаю виховання і політична позиція певно теж.

Анастасія: Його сім'я україномовна, правильно?

Марія: Так.

Анастасія: Ви познайомилися і ти зрозуміла, що він розмовляє українською і ти почала розмовляти українською чи було спочатку по іншому?

Марія: Це було саме так. Ми познайомилися і спочатку спілкувалися у переписці і спілкувалися українською.

Анастасія: А до речі ви говорили про це? Це обговорювалося якимось чином? Він говорив, що мені приємно чи зручно, коли ти спілкуєшся українською чи це автоматично відбулося?

Марія: На початку це автоматично відбулося, а надалі я зрозуміла, що він не хоче спілкуватися російською, що російською йому не подобається. Це було для мене пояснено само собою.

Анастасія: А не подобається чи не хоче - він це пояснював якось?

Марія: Він просто не обирає російське. Умовно якщо фільму немає українською, то швидше за все він не буде його дивитися. Я глибоко не розбиралася, мені здається, що загалом не подобається Росія, їх політика та мова.

Анастасія: Не подобається як вона звучить чи мова в сенсі, що це політична ситуація?

Марія: Плюс він завжди спілкувався українською ще з народження і сім'я в нього спілкується українською. Така в них сім'я українських інтелігентів, бабуся працювала у видавництві книжок, в дитинстві брала його на різні книжкові виставки, я думаю більше почалося з того, що він і не розглядає собі спілкуватися іншою мовою.

Анастасія: Що до нього я зрозуміла. А що до тебе я хочу ще з'ясувати деякі речі. Ти коли переходила з ним на українську мову спілкування на початку і потім вже я розумію ти не переходила на російську. Ти як себе почувала? Тобі було важко чи не комфортно? Чи ти навіть не помічала?

Марія: Тоді я особливо того і не помічала, я вчилася в україномовному університеті, багато людей спілкувалося українською тому в мене не виникало питань, коли ми почали спілкуватися українською мовою.

Анастасія: А зараз як? Якось воно з часом змінювалось?

Марія: Скажімо зараз в мене менше людей в оточенні, які спілкуються українською мовою, тобто зараз з карантинном, можливо, тільки хлопець і є тією людиною з якою спілкуємося українською мовою, але тоді коли в університеті то було на багато більше людей. І для мене на початку, коли ми почали спілкуватися, то трохи більше було суржику в мові, зараз звісно є запозичені слова, але мені доволі легко спілкуватися українською і я вчилася в українській школі і в українському університеті, тому це не було великим питанням. Скажімо, питання які мене напружують це коли поєднується моя сім'я і він, то він переходить на російську. Коли спілкуємося я сестра і хлопець, то я до нього спілкуюся українською, а до сестри російською, тобто це вже якась звичка. Навіть коли серед нас є третій російськомовний, я з російськомовним - російською, до хлопця - українською. І це мене трохи бісить, тому що це не дуже комфортно, треба якщо українською, то українською. В якій би ми компанії не стояли я до хлопця російською не можу спілкуватися, якось я звикла, що ми українською.

Анастасія: Це просто твій якийсь дискомфорт чи вибір? Чи ти розумієш, що йому не сподобається чи буде неприємно?

Марія: Це те що ми якось вирішили якою мовою ми спілкуємося один з одним і мені психологічно не комфортно до нього російською звертатися.

Анастасія: Чому?

Марія: Я думаю йому не сподобається це, і плюс я сама до цього звикла і мені не є перевагою спілкуватися з ним російською, тобто я дуже себе комфортно відчуваю спілкуючись українською. Наприклад, якщо я спілкуюся з кимось іншим українською мовою мені буде так само комфортно, лише стає трохи незручно коли додається третя російськомовна людина і тоді важко вирішити якою мовою спілкуватися і якщо мій хлопець стоїть, то буду намагатися українською мовою, але іноді коли з тою людиною ти спілкуєшся в оточенні без хлопця і вона до тебе спілкується російською, то я переходжу на російську. Така дивна ситуація. Соцмережі я веду українською. Якщо людина мене не дуже знає в спілкуванні, то може подумати, що українська - моя основна мова.

Анастасія: А чому українською соцмережі ведеш?

Марія: Цікавий факт: я писала дипломну в дуже класного наукового керівника і він україномовний і тоді в один момент він мені сказав, що: "Якщо ти хочеш за мною продовжувати писати диплом, то переходь на українську". В нас були гарні стосунки і це було в жарт, не те щоб він реально мене виключив зі списку своїх людей, але я і подумала "чому б ні?" і так спілкуюся українською. І вже роки 3 пишу все українською і в цілому мені подобається. Насправді я коли дивлюся, що деякі люди з російської переходять на українську, то насправді мені це подобається бачити.

Анастасія: Як взагалі ти сама себе відчуваєш у сенсі, що тобі ледь не лише з ним ти спілкуєшся українською. Не відчуваєш якийсь дискомфорт? Не відчуваєш себе якоюсь винною, що ти

масш це робити? Чому якщо лише він спілкується українською, чи тебе не бісить це? Не вважаєш, що ти мушиш?

Марія: Ні, я не вважаю, що я мушу. Насправді мені подобається. Я вважаю, що класно спілкуватися українською живучи в Україні, мені це дуже імпонує. Якби моя сім'я спілкувалася українською, то я думаю, що я з ними перейшла б. Тобто мені подобається, що ми маємо з ним мовну єдність. Я вважаю це позитивною зміною в тому, що я роблю. Але якщо справа доходить до соцмереж, то я розумію, що в своїй голові я думаю російською. Якщо писати довгі пост з роздумами, то от внутрішній голос в мене російськомовний і я українською не завжди хочу якісь думки виражати, які в мене є російською мовою і тоді я іноді їх не виражаю. Це стосується лише соцмереж, того як я себе репрезентую. Мені здається я писала більше довгих постів російськомовних з філософствуванням. Зараз перейшовши на українську я менше ділюся особистими переживаннями, тому що вони в мене в голові російською мовою. Сидіти і перекладати і вибиватися зі звичного мовного режиму мені не хочеться, тому якимось особистими речами я стала менше ділитися в мережах, але я не можу назвати, що це великий мінус, тобто я не орієнтуюся на це, але загалом я зрозуміла, що внутрішній голос в мене не перейшов на українську. Коли ми проводили 2 тижні разом, то тоді він перейшов на українську, що було цікаво, а зараз він знову російський. Мені здається багато вирішую внутрішній голос яким ти з собою говориш і тоді тебе можна назвати російськомовним чи україномовним, по тому як ти сам з собою спілкуєшся. Хоча я пам'ятаю в один робочий день в мене було дуже багато було задач писати англійською мовою і ввечері перед сном я розумію, що сама до себе звертаюся англійською. Я думаю, якби ми з хлопцем з'їхалися, то мій би внутрішній голос перейшов на українську.

Анастасія: Ти до цього не ставишся як до якоїсь поступки? Тобі комфортно, що так вийшло?

Марія: Так, мені подобається, що він простимулював таку зміну в мені.

Анастасія: Якби він перейшов на російську з початком вашого спілкування? Ти знала б, що він з україномовної сім'ї, але якщо б він перейшов на російську ти як до цього ставилася, як думаєш?

Марія: Я думаю, що навіть і не помітила б нічого. На російську переходить з моїми батьками

Анастасія: Це цікавий факт. Чому? Вони розуміють українську мову?

Марія: Так, розуміють. Мені здається ти схильний трошки змінювати якісь свої штуки з впливом якихось важливих авторитетів. Коли ми з моїми батьками, то можливо він хоче сподобатися і переходить на ту мову якою спілкуються вони. В нас є ще така ситуація, коли ми буваємо в закладах, то ми чомусь переходимо на російську. І буквально нещодавно мій хлопець підняв це питання і я не знайшла також на це відповіді. Просто це якась психологічна річ, що як до тебе звертаються, то ти це сприймати правильним, якщо ти людину не добре знаєш.

Анастасія: Якщо хтось звернувся російською, то ви переходите на російською і між собою спілкуєтесь російською при цьому? Чи лише з офіціантом?

Марія: Лише з офіціантом. І нещодавно так і сказав: “все, з незнайомцями продовжуємо спілкуватися українською, чому ми перемикаємося на російську?” Це підсвідомо, якщо звернулися російською, то ти відповідаєш російською навіть якщо спілкуєшся між собою українською. Це трохи мене дратує переходити, хоча коли я сама, то з незнайомим людьми я частіше спілкуюся українською, не знаю чому так.

Анастасія: Якщо це хтось питає дорогу, то відповідь буде українською?

Марія: Так, скоріше буде українська. Цікаво, коли ми останній раз були у закладі, то спочатку почали говорити російською і потім, коли він підійшов ще раз я почала говорити українською і він перейшов на українську, тобто в мене таке відчуття, що люди постійно “жонглюють” цими мовами і залежить це від твоєї позиції. Повністю на українську мені буде важко перейти, тому що на карантині я більш за все спілкуюся зі своєю сім'єю зараз, тому російська тут переважає, але якщо ми з'їдемося, то я буду продовжувати спілкуватися українською, то це буде моя основна мова.

Анастасія: Тобто ти по суті зараз спілкуєшся російською, тому що багато контактуєш з родиною?

Марія: Ще на роботі моя команда спілкується російською, хоча є дівчина зі Львова, то вона не змінює мову, тому що російська в неї не так гарно звучить. Я думаю, що я б змогла перейти більше на українську, якби я не так часто спілкувалася з російськомовними людьми.

Анастасія: Тобто тобі хочеться перейти чи ти спілкуєшся тому що це повага до хлопця і взагалі прояв любові, наприклад? Чи тобі щиро хочеться перейти повністю на українську?

Марія: Я думаю, що я хотіла б перейти повністю на українську. Єдине, що мене зупиняє це те що якісь глибокі психологічні думки, які мені легше російською, але думаю справа в тому, що я читала більше книг на цю тему російською і мовленеві обороти більш російськомовні на цю тему. Якби я більше читала цих книг українською мовою, то мені було б легше і цю сферу життя перевести на українську мову.

Анастасія: Тобі подобається ця ситуація і ти для себе вирішила поступово переходити повністю на українську мову?

Марія: Не можу сказати, що вирішувала, це все виходить зазвичай органічно, але мені подобається, що доволі гарна мова і по суті чим більше людей буде спілкуватися українською повний час, то тим краще. То я тільки за переходити повністю на українську мову.

Анастасія: Ви розглядали чи ти думала про ситуацію, де ви в стосунках, але розмовляєте кожен своєю мовою. Є багато таких пар і чи для тебе це прийнятно?

Марія: Чомусь я свого хлопця не сприймаю російською мовою, тобто я не змогла б до нього російською говорити.

Анастасія: Чому? Ти його розумієш, він тебе розуміє, тому що ви знаєте ці мови, але просто як кому зручно і звично. Чому ні? Чому не комфортно?

Марія: В контексті стосунків з ним мені зручно українською, бо в нас є слова, якими ми можемо називати щось. Мені було б не комфортно, бо ми так вже звикли. І мені подобається, що він україномовний, тому я не можу сказати, що я втратила ідентичність з того, що я не спілкуюся російською, скоріше він мені сказав, що хоче спілкуватися українською. Якогось яскравого обурення мені це не викликало на початку і надалі я якось органічно перейшла і в цілому задоволена.

Марія: Він тобі сказав, що йому в стосунках хочеться спілкуватися українською? Він прямо так і сказав?

Марія: Я не дуже вже пам'ятаю, як він сказав, бо це було доволі давно, але мені здається цілком можливо, що він міг так казати. Бо йому подобаються і книги українською і фільми, якимось унікає російську і я спокійно до цього ставлюся, тому що якщо ми в Україні то потрібно спілкуватися українською. І багато країн в яких є свою гарна мова, вони нею спілкуються і пишуться, я його позицію підтримую і "здалася без бою".

Анастасія: З його батьками ти українською спілкуєшся?

Марія: Так, так.

Анастасія: А з його друзями?

Марія: З його друзями може більше російська бути, він продовжує українською, а я переходжу на російську, коли вони до мене російською, бо мені так легше. Можу ще цікавий факт сказати, що моя бабуся більш російськомовна, хоча добре знає українську, вона була викладачем і викладала українською мовою і зараз, коли вона бачить мої пости в соцмережах українською, то до мене звертається українською в соцмережах, але я чомусь не можу її сприймати, що вона спілкується до мене українською і все одно перехожу на російську. Ми навіть не комфортно, бо я її знаю як російськомовну бабуся, тобто я не можу ніяк перейти цей бар'єр, хоча ми обоє її знаємо, просто так як ми багато років спілкувалися російською і ми цю традицію і продовжуємо, хоча вона і намагається українською, тут вже я їй російською відповідаю.

Анастасія: В принципі я зрозуміла як у вас відбувається. Мені найголовніше було зрозуміти як тобі це, тобто чи ти вважаєш, що ти щось втратила чи навпаки ти цим задоволена? І на скільки йому принципово аби ви спілкувалися по-перше однією мовою, а по-друге - українською?

Марія: Це якраз принципово. Є речі в яких я беру ініціативу, в цьому він взяв ініціативу і в цілому я залишилась задоволена цим.

Анастасія: Ти спілкуєшся з ним українською не тому, що він принциповий в бому питанні, а тому що це тобі подобається?

Марія: Так. Він мені в цьому дав додатковий стимул і підтримав. Я задоволена, що я перейшла на українську з ним.

Анастасія: І ти впевнена, що він на російську не перейшов, тому що він її уникає?

Марія: Це прям 100%.

Анастасія: Якщо є щось доповнити з приводу будь якого аспекту ваших стосунків, то може говорити, бо в принципі в мене все. Основне я запитала.

Марія: Я думаю, більшість я сказала. Коли разом - виключно українська, якщо третій, який говорить російською нам не знайомий - то переходимо обоє, але зараз ми вирішили свідомо контролювати. Або коли з'являється третій знайомий, то переходжу я, бо мені не комфортно продовжувати українською говорити. Отака от ситуація і я сама не можу її охарактеризувати.

Анастасія: Цікаво, що ти переходиш на дві мови, коли хтось є російськомовний.

Марія: Так, але до хлопця продовжую українською.

Анастасія: Якщо це третій російськомовний, то він спілкується російською.

Марія: Не знаю, це якось хаотично відбувається, якщо це його знайомий, то продовжує українською, якщо незнайомий, то він чомусь переключиться на російську, але думаю вже не буде цього робити.

Анастасія: І з твоїми батьками він також перемикається. Чому він з тобою не переключився? Він може переключитися з офіціантом, а з тобою на початку стосунків не переключався на російську.

Марія Мені здається це рівень, якщо людина з якою ти плануєш спілкуватися і хочеш налагоджувати якісь зв'язки, то йому комфортніше проявляти себе собою, а коли людина не знайома чомусь підлаштовується. Буквально нещодавно йому це набридло і закликав продовжувати говорити українською.

Анастасія: Тобто ви не зрозуміли чому ви переключаетесь, не з'ясували причину?

Марія: Це підсвідомо . Якщо до тебе російською, ти сприймаєш, що тобі треба теж російською. Певна частина свідомості того як ти спілкуєшся - є.

Анастасія: Прикольно. Я зрозуміла. Впринципі це основні моменти і начебто я вашу ситуацію зрозуміла. Якщо будуть якісь уточнення, то я напишу.

Інтерв'ю 4: 11.04 (42 роки)

Анастасія: Наталя, для початку розкажіть трішечки про себе, як би Ви себе описали, як особистість і людину взагалі?

Наталя: Ви маєте на увазі психологічні якості, робочі якості?

Анастасія: Все, що Ви думаєте про себе.

Наталя: Я екстраверт, повністю соціальна людина, люблю працювати з людьми. Цілеспрямована? Ну, можливо, колись була цілеспрямована. Трудлюбива? Не сказала би. Є таке гарненьке російське слово "с ленцой". Комунікабельна, весела, що ще можу сказати? Абсолютно "сова", абсолютний гуманітарій, не математик. Легко схожусь з людьми, надзвичайно легко. Про людину сказав щоб хтось інший.

Анастасія: Я розумію, але це ж цікаво.

Наталя: Або хвалити або критикувати. Скажу, як моя сестра "якщо сильно нахвалювати, то буде не скромно, а якщо критикувати, то буде не правильно". Як є кажу. Якщо мені люди не подобаються я з ними не спілкуюсь абсолютно, тому що мене ніхто не змушує, Я вже не в школі. Якщо мені люди подобаються і я з ними легко звідусь. А що саме Вас цікавить?

Анастасія: Це перші асоціації з самою собою. Це в принципі цікавило і Ви мені відповіли. Скажіть, будь ласка, на даному етапі життя, що найбільше заповнює Вас у цей час?

Наталя: Заповнює?

Анастасія: Що є найбільш вагомим?

Наталя: В мене з'явилося багато часу через коронавірус і я намагаюся, мені дуже важко дається, мені мови дуже важко даються, але я намагаюся, я намагаюся, тому сказати, що я вчу англійську мову це буде неправильно. Я намагаюся вивчити англійську мову, тому що я люблю подорожувати, не часто я подорожую, тому що треба і працювати. Тут потрібно так: або працюєте і не маєте часу, але маєте гроші, або сидите не працюєте, є час і немає грошей. Два в одному в нашому суспільстві.

Анастасія: Це точно.

Наталія: Але якщо видається раз на рік “видертися” за кордон, то я помітила, що знання мови потрібно і тому якщо є час, то замість того, щоб сидіти і деградувати і нити на життя, що воно не гарно складається і заодно заповнює час вивченням англійської мови. І почала читати українські книжки саме українських авторів, не класику. Класику я прочитала років 20 тому назад, вона мені абсолютно не цікава. Я починаю, саме починаю, тому що, на жаль, як я закінчила університет в мене не було часу читати. Зараз з’явився час і я почала читати українські книги. Спонує мене ними подружка - ярий патріот, хоча вона сама народилася в селі в Росії в Сибірі, але вона надзвичайно яра патріотка.

Анастасія: Цікаво.

Наталія: Коли немає вільного часу, то я на роботі

Анастасія: А скажіть, будь ласка, коротко в якій сфері працюєте? В торгівлі ви казали?

Наталія: Я змінила дуже багато робіт. Закінчила я філологічний факультет - російську мову і літературу. Отак в мене склалося, я ж не вчора його закінчила, а в 2002 році. Закінчила наш Чернівецький Національний Університет, факультет “Російська мова і література. Російську вже підзабула, чесно кажу. Мені здається, що англійською я краще володію, ніж російською. Немає практики.

Анастасія: Про мову Ви мені розкажете пізніше. Зараз ми трошки про інше.

Наталія: На даний момент я працюю зі своїм чоловіком у торгівлі. Маленькі привітні підприємства.

Анастасія: Скажіть, будь ласка, якщо говорити про даний період у Вашому житті. Що наразі є для Вас найбільш цінним?

Наталія: Найбільш цінним є час. Я почала цінити час, мабуть тому щ, можливо, я досягла такого віку, я не приховую, сорок трошки перешагнула. Молодша людина його не цінює і розкидається, а зараз я дорожу кожною хвилиною і навіть коли вона пропадає, то мені дуже шкода. Звичайно сім’я. То абстрактне, а якщо говорити фізичне, то звичайно, що сім’я, тому що вона ближча. І звичайно мої близькі друзі, в мене їх не залишилося не так багато, тому що з віком їх стає менше не тому що посварилися, а тому що люди розійшлися. Дуже багато подруг в мене виїхало за кордон, майже всі. І вже ті люди з якими, ті хороші й гарні люди, які трапляються у мене шляху - я їх цінюю.

Анастасія: Так, розумію. Що на противагу Ви зараз не звертаєте увагу? Чому не надасте особливого значення?

Наталія: Телевізійні новини, я їх зараз взагалі не дивлюся.

Анастасія: Стосовно будь чого? Будь які новини чи конкретну тематику?

Наталія: Абсолютно ніякі, тому що мені все одно сусіди на роботі розкажуть. І чоловік розкажу, і теща. Я на це навіть не витрачаю час свій.

Анастасія: Наразі Ви перебуваєте в стосунках чи в шлюбі?

Наталія: Так, я в шлюбі.

Анастасія: Якщо умовно розділити ролі чоловіка і дружини і всіх інших в сім’ї, то в принципі Ви можете якось описати свою роль? Яке місце за Вами і що залишається за вами в стосунках?

Наталія: Мені дуже сподобалося і чесно скажу, я навіть зловживаю цим. мені подобається бути за чоловіком, як за кам’яною стіною щоб у мене голова ні про що не боліла. Я навіть не знаю які рахунки ми оплачуємо за квартиру. Я не знаю і не хочу цікавитися. І Мене це влаштовує, хоча ми рівноцінно і рівноправно працюємо. Це не те, що я на утриманні. Приклад, фінансова сторона в українських стандартних сім'ях сідає на плечі жінці. Приніс чоловік тих 3 копійки зарплати і нехай їй болить голова куди їх розтягнути. Мені набагато простіше, тому що, наприклад, покупки дорогі ми купуємо разом, звичайно що додому то останнє слово за мною. Є машина, я туди не лізу, тому що я зовсім не розбираюсь, навіщо мені давати поради в чому я не смисло. І так само чоловік не буде мені лізти в побут, якщо він не сильно розирається. Дорогі покупки ми обговорюємо і разом купуємо, а все інше мені навіть голова не болить і мені це подобається і в мене чоловік навіть, якщо в мене перегорить лампочка, то я цього не помічу, тому що в нього «золоті руки» і мене це

абсолютно влаштовує, тому що я вважаю, що жінка має бути жінкою і вона не має переживати, що кран протік, якщо вона заміжня чи десь щось зламалося. Моя роль в сім'ї, так як звичайна нормальна роль жінки.

Анастасія: Подобається такий стан речей, що ви начебто трошки... Ви відповідаєте за різні сфери і питання з чоловіком?

Наталія: Ми ділимо. Мені чоловік допомагає у всьому, навіть стається на кухні, якщо я в його ремонтних роботах, що потрібно зробити - я йому не допомагає, тому що я не розбираюся абсолютно. А по дому він мені допомагає в усьому. В мене чоловік - моє плече, моя опора, моя допомога. На мене не лягають тяготи і турботи. Можливо, я відразу себе так поставила, можливо я до цього йшла, я звідки знаю? Я не знаю. Людина обирає собі в життя таке, я не скажу, що подобається, може варіанти в житті є різні, ніхто не обирає собі буйного чоловіка, алкоголіка, маньяка і тому подібне, але все одно я рахую, що жінка виховує чоловіка під себе, так, це вартує трохи зусиль. Така роль мені підійшла і якимось її..

Анастасія: Якщо говорити більш конкретно. Які обов'язки у вас в родині, а які у чоловіка? Деталі, які пригадасте.

Наталія: Ми не ділимо на обов'язки. Скажем чесно прибираємо разом, чоловік допомагає мені у прибиранні квартири. Готуємо - 70% звичайно готую я, але я теж його залучаю до кухні, щоб знав, що це таке. Я знаю, що наша розмова записується і я нервую, якби не знала - було б більш природно.

Анастасія: Я записую лиш для того, щоб я нічого не переплутала.

Наталія: Наприклад, я не виношу сміття, я не знаю чому, мені це не подобається і я його не виношу. Мій чоловік не любить мити посуд, просто, і я не люблю, але з наших "не люблю" потрапляє, що я його не настільки вже й не люблю. Ми не ділимо на "твій обов'язок-мій обов'язок". Якщо у нас потік кран, зламалися труби, щось прорвало, то я ж не буду в те лізти, я в тому не мислю і в мене руки не до того, і уже не обов'язок, а чоловік взяв і за 5 хвилин змінив. Наприклад, мій обов'язок зварити борщ, як господині, але я хочу, щоб він мені допоміг, хоча б почистив картоплю. Я не рахую "ага, якщо чоловік заробляє гроші, то жінка має бути господинькою." Якщо разом живемо, разом працюємо і разом ділимо побут, але все одно важка фізична робота сідає на плечі чоловіка, але ми зараз в такому соціумі, що в нас немає важкої фізичної роботи: в нас немає поля, трактора, корів. Ми живемо в місті, в нас є машина автомат, єдине що немає посудомийної машини, тобто наш побут це не є побут наших батьків, що 2 дні виділяти прання, пів дня витратити в черзі. Наш побут: натиснула на кнопку - кава є; натиснула попраляся білизна, її не треба ні виварювати, ні прати.

Анастасія: Це вже інша специфіка. Так, розумію.

Наталія: Важке таке, що в нас є - це ремонт, але зробили і раз на 20 років. Більш рутинні завдання.

Анастасія: Побутово ви ділите навпіл, ви трошки більше готуєте?

Наталія: Так, так.

Анастасія: А якщо говорити про покупку продуктів харчування або техніку.

Наталія: Ми працюємо разом на одній роботі, їдемо разом на роботу, вертаємося разом, ідемо в магазин разом. Але я більш заощадлива, в мене чоловік в кошик, а я з кошика витягаю. Це такий час. Я йому вже казала, що буду виділяти рівну суму, аби він не купляв більшого, якщо зазвичай чоловік може і скупий, то в мене чоловік не скупий, але справа а тому, що ми працюємо разом, то немає такого, що чоловік купляє або жінка. Звичайно, якщо я готую і побачила, що хліб закінчився, то я відправляю в магазин, бо борщ готовий, а хліба не має. Але так щоб самому купляти продукти, самій йдете на касу, витягуєте 300-500 гривень, то це ми разом купуємо. А що стосується побутової техніки, то ми поміри поломки, ми обмєблювали ще років 10 назад нашу квартиру, як одружилися і ще дай Бог все справне, але якщо воно ламається, то підемо і купимо. Намагаємося купляти, щоб воно прослужило.

Анастасія: Тобто ви разом все вирішуєте?

Наталія: Так, разом, тому що воно або потрібне, або не потрібне.

Анастасія: Що стосується якоїсь частини фінансового забезпечення родини? Чи ділити Ви якийсь сімейний бюджет, що ви стільки % приносите, він стільки %?

Наталія: У звичайних сім'ях це найболючіше питання, тому що один працює на одній роботі, а інший - на другій і вже витратив ту зарплату, і люди не знають хто кому повинен ті гроші давати і як давати. Ми працюємо на одній роботі і торгівлі, в нас свій маленький магазин, насправді це не магазин. Ми працюємо разом і заробляємо разом. Мілкі покупки, якщо потрібно придбати труси і носки, то ніхто такого не рахує, а крупні покупки обговорюємо. Ми все разом.

Анастасія: Немає такого, що умовно ваш % такий, а чоловіка - такий?

Наталія: Я можу собі придбати щось, і навіть чоловікові не сказати книги якісь і вирішила йому нічого не говорити і скільки вони коштують. Він побачив чек, посміявся.

Анастасія: Якщо говорити про подорожі? Ви говорили, що любите подорожувати., якщо є можливість, коли до карантину було більше можливостей це зробити. Ви з чоловіком подорожуєте чи ні? Якщо так, то хто приймає рішення?

Наталія: Ми подорожуємо з чоловіком, в нас виходить лиш взимку, тому що в нас так вікно в роботі, ми не можемо собі взяти відпустку, тому що самі на себе працюємо, але виходить що в нас є сезони і не сезон. Взимку в нас абсолютний не сезон і ми тоді подорожуємо. Влітку ми можемо хіба що вирватися кудись на 2-3 дні.

Анастасія: Хто відповідає за ідею куди поїхати, де щось замовити і як платити?

Наталія: Я за подорожі і якби чоловік мене не "гасив", то я б 365 дні подорожувала. Я піднімаю, я більш азартна. Я - екстраверт, він - інтроверт. Я більш комунікабельна, я домовляюся, я обираю.

Анастасія: Якщо спробувати умовно поділити сімейне життя на різні сфери, от яка сфера серед назв за яку відповідає Ви, щоб Ви могли виділити? Чи все ж таки 50 на 50?

Наталія: 50 на 50 ніколи такого не може бути, навіть, наприклад, у побуті і прибиранні, не може бути 50 на 50, бо в мене чоловік може добре пропилососити, а от кухню він мені ніколи не зможе вимити, бо він не відсовував, він не знаю кожною шухлядочки. Так сама він в мене не куар, він не приготує так смачно, як я, але все рівно привчити його треба, щоб хоча б він допомагав, тому що чоловік не може жити з жінкою в квартирі і нічого не допомагати - це неправильно, так немає бути, тому що тоді чоловічої роботи немає і квартирі, ну лампа перегорає раз в 3 роки.

Анастасія: Яка чоловіча робота в вашій родині? Що швидше робить ваш чоловік?

Наталія: Всі ремонтні роботи.

Анастасія: Фізичне що ви говорили?

Наталія: Деякі поламки, де треба підбілити, підправити і допомога, наприклад, в тому, що мені важко: я не люблю пилюсосити, я не дружу з цим і, наприклад, елементарне прання. Повішати на сушку, в нас мотузка, мені не хочеться брати табурет і вішати, те що для мене важко, то для нього легко. Ми не рахуємо, що це обов'язок, що легше - беру я, що важче, то я йому віддаю. Навіть закрутки робимо і в мене маленька рука, я наприклад, консервація для мене фізично важкувата, але ми консервуємо, звичайно те що треба порізати і протушити, то мені допомога чоловіка не потрібна, але якщо перемити велику кількість, закрутити банки, для когось це легко, для мене - важкувато.

Анастасія: Ви намагаєтеся розбивати? Допомогати це те кому що комфортно. Якщо говорити про вашого чоловіка.

Наталія: Але я не вважаю, що це обов'язок, це підсвідома допомога. Якщо ви йдете і спіткнулися, а вас взяли і підтримали, це ж не є обов'язок. Це інстинктивно, якщо люди живуть разом добре, то допомогти людині підтримати, піднести. На рівні інстинктів. В нас немає такого, що ти маєш зробити це, а ти це.

Анастасія: Природньо у вас виходить?

Наталія: Так, так, природньо.

Анастасія: Я зрозуміла.

Наталія: Але я до цього трошки йшла, це мене не відразу так давалося. Ми одружилися у 20 років і в мене чоловік був "розкоцьканий" мамою.

Анастасія: Ви маєте на увазі розбалований?

Наталія: У мами 2 сини було, не було дівчаток, мама була як старосвітська, як домострой, що жінка має робити все, бо вона є жінка, а я не з тої сім'ї, що жінка має робити все, що жінка прислужка, чи що? Жінка є жінка - рівноправний член сім'ї, вона не повинна все робити і тому я трошки до цього йшла і до цього дійшла, перевиховала.

Анастасія: Як у вас так вийшло? Ви домовлялися чи поступово? Як це було?

Наталія: Само собою.

Анастасія: Поступово?

Наталія: Це потрібно зі мною жити. Я прийшла в гості до своєї подружки і в неї трирічний син і він хотів, щоб я його покатила на ногах. І знаєте що він зробив? Він просто сів на ноги, коли вони були схрещені і сам почав їх катати і я помітила, як підсвідомо, я взагалі з чужими дітьми не контактую, тому що в них є мама, тато, будь ласка, я чужа тьотя. Я помітила, що я його колишу. Він хотів, щоб його погойдали на ніжках, значить він... Я вважаю, що жінка має не кричати, не домовлятися, не складати брачні угоди, а має підводити до того, що вона хоче, але це займає життя.

Анастасія: Як чоловік до цього поставився? Він помітив взагалі, що над ним щось відбувається?

Наталія: Звичайно помітив.

Анастасія: Як він до цього поставився?

Наталія: Нормально поставився.

Анастасія: Змирився?

Наталія: Да. Наприклад сніданок. Я люблю поспати. Як ми одружилися, то я перший рік не працювала. А він звик, що є мама, готує їсти, будить його. Є дві руки, дві ноги, здоровий хлопець, не інвалід і чому я не працюю і маю вставати о 5 годині і готувати сніданок? Я теж хочу спати. Я ввечері приготувала вечері, ти піди розігрій. Так і звк готувати, тобто зараз готує сніданок він, тому що я "сплюх" і мені важко прокидатись рано.

Анастасія: Я зрозуміла. Якщо говорити про Вашого чоловіка, як би Ви його описали? Він який?

Наталія: В нього надзвичайно оманлива зовнішність, хто його бачить вперше, навіть думають, що він зли, тому що в нього такі жорстокі очі, серйозне лице, а насправді він схожий на свого тата генетично, ні більше ні менше. Він копія фізична свого батька. Насправді він дуже добрий, для чужих він не віддасть останню рубашку, а для сім'ї я кращого чоловіка навіть і не уявляю, хоча деколи ми і сваримось.

Анастасія: Які якості цінуєте? Що подобається ще?

Наталія: Надійність, опора, для жінки це важливо. Я за ним, як за кам'яною стіною. Це в мене другий шлюб і в мене є з чим порівняти, хоча перший чоловік в мене абсолютно не погана людина, я нічого поганого не можу сказати, але повна протилежність моему теперішньому чоловіку і це якось я абсолютно ціную. Ці елементарні речі з яких складається побут, сімейне життя це, здаються не значущими абсолютно, але вони в мене є. Життя складається не з масштабних, а з мілких епізодів та моментів, але якщо вони розпадаються ці шлюби то не через грандіозні події, а тому що крапля за краплею негативу і все, шлюб розпався. І те саме, якщо міцний шлюб ці приємні маленькі моментики, вони якраз і скріплюють той шлюб. В житті що є такого глобального в побуті? От прийшли з роботи що може бути такого глобального? Зате в мене повний холодильник, немає боргів, в мене в сумці є сума грошей, якщо я щось захочу собі щось купити і я можу собі не відмовляти. Звичайні такі речі вони цінуються. Я замужем, як в ковдрочці, як замотана ковдрою. Якщо для інших це є в тягість, в мене мільйон подружок і я чую, що чоловіки на жінок особливо колишніх наганяє і кажуть, що більше не одружаться. Замужем краще, ніж не замужем. Якщо мені б дали вибір бути замужем чи ні, я б обрала замужество, тому що я відчуваю себе чудово.

Анастасія: Зрозуміло. До речі скільки ви разом вже?

Наталія: 11 років, що ми познайомилися, а одружені 10 років. Це й не сильно багато і не дуже мало. Ми одружилися не в романтичному віці, ми одружилися і мені було 32, а чоловіку 35 і в мене був шлюб за спиною, опіки були. Тобто я ціную те, що є. Я навчилася цінувати те, що в молодому віці по максималістські це сприймається. Все стало на свої місця.

Анастасія: Зрозуміло. Говорити 10 років?

Наталія: Знаєте, є різниця, якщо ви вийшли заміж з 16 по 26, то це одні 10 років, а з 32 по 42 це інші 10 років. Це абсолютно велика різниця, тому що люди по іншому сприймають різні ситуації. І ті ситуації, які трапляються зараз у житті я би помітила їх у 20 років і сприйняла б геть по іншому.

Анастасія: Тобто на якісь дрібниці Ви не звертає надто багато уваги?

Наталія: Не звертаємо уваги, не концентруємося на них, абсолютно ні. Ми вже по іншому сприймаємо відносини. 10 років це не те, що багато, це просто ізні 10 років.

Анастасія: Якщо враховувати саме ваші 10 років, то ставлення з боку вашої родини і ваших друзів змінювалося чи ні? І яке воно зараз?

Наталія: Я не можу відповісти, тому що ніхто в очі не скаже чи сподобався чи ні. Я думаю, що рівно однаково. Якби ми жили з батьками, то можливо яось... А як ми приходимо лише в гості, то в нас немає пересіків. Я при першому шлюбі жила з батьками мого першого чоловіка і тому це дуже велика різниця. В нас немає образ і не може бути. До мене добре відноситись чи погано і так само не можуть, тому що йог сприймають як частину сім'ї і ми абсолютно незалежні від них люди. Щоб щось погане зробили, то ні, і щоб супер хороше - теж ні.

Анастасія: Немає якихось явних конфліктів? Я не кажу про ситуативні моменти.

Наталія: Конфлікти виникають, якщо люди живуть разом і ділять. Я колись працювала в нерухомості і коли ділять жилу площу, то можуть бути конфлікти. А якщо ми прийшли в гості, побалакали, поїли і пішли то які можуть бути конфлікти? Моїх батьків вже немає, на жаль, в живих. В мого чоловіка вже батьки старенькі, їм під 80 років, які можуть бути конфлікти, що з людей взяти?

Анастасія: А що до друзів, знайомих?

Наталія: Якщо в нашому віці це наш друг, то звичайно тепле ставлення, інакше це не є друг, це - знайомий. Знайомих багато, тому що ми працюємо серед людей, в соціумі, де на 1м2 дуже велика кількість людей, але намагаємося тримати такий рівень, тому що наша робота диктує такі правила. На роботі в нас колеги, а поза роботою - друзі, їх уже мало, тому що в мене зі сторони чоловіка друзів немає, тому що він народився і прожив до 27 років в іншій країні.

Анастасія: А звідки він?

Наталія: Він українець, його батьки українці, але при Радянському Союзі вони працювали в Кішеневі і народився він там.

Анастасія: Ви зараз живете з ним де?

Наталія: В наші квартирі.

Анастасія: В якому місті?

Наталія: В Чернівцях.

Анастасія: Зрозуміло, тобто вони з родиною повернулися?

Наталія: Так, так, тому що тут була старенька бабуся, вона потребувала догляду, їй 94 роки було, з 80 їй потрібен був догляд і це змотивувало батьків повернутися, хоча вони прожили там близько 30 чи 40 років.

Анастасія: Ну да, я розумію. Якщо вже говорити про мову. Розкажіть свою історію. Ви спілкувалися скою мовою в родині, коли ви було дитиною чи підлітком.

Наталія: Я народилася в україномовній сім'ї, тому що надзвичайно багато російськомовних сіме. В нас було в місті на 250-270 тисяч населення і в нас в місті при Радянському Союзі було 2 чи 3 школи україномовних, 2 молдавських, потім пізніше з'явилася румунська і єврейська школи. Тобто навіть я народилася в україномовній сім'ї і поруч з нами була українська школа, куди мене і віддали, тобто з 1 до 9 класу, до 1992 року я навчалася в україномовній школі, абсолютно в українському середовищу, російська мова мені геть не давалася. Ми змінили місце проживання і з 93 року до 95

року я вчилася в українізованій школі, але все одно всі розмовляли російською мовою і більшість занять і уроків проводили російською мовою, бо якщо вчителька звикла 40 років викладати російською мовою і якщо хімію з математикою звикли викладати російською і навіть при Незалежності України вона викладала російською. Зараз ситуація змінилася, то були старенькі вчителі, їх половини вже немає в живих. Я кажу про 93-94 роки. Я пам'ятаю, як я прийшла в 14 школу і моя однокласниця водила мене по школі і знайомила мене і промовляла “Вы не пугайтесь, но она не разговаривает на русском языке”, мені було аж дивно, тому що російська мова в той час була скрізь, мало було української. Я так і продовжувала говорити українською мовою, потім я вступала в університет, спочатку хотіла на “Українську мову і літературу”, але мене потім уговорили піти на “Російську мову та літературу”.

Анастасія: В сенсі? Не ви йшли чи як?

Наталія: Справа в тому, що... Зараз взагалі у нас освіта платна і поняття “хабар” у нас немає, а тоді в Чернівцях надзвичайно було розповсюджено. Нам назвали суму за вступ на українську мову і в мого тата зробилися круглі очі і сказала я, що я вступлю на російський і там переведуся через рік на українську. Я вчилася в університеті добре, мене любили всі викладачі, я так і не стала переводитися на український факультет. Єдиний мінус - в мене була гарна літературна українська мова і в мене наклалася калька з російського факультету, я вийшла, закінчила російський факультет на відмінно, але в мене він нікуди не дівся, тому що це не забереш, тому що для мене російська мова є абсолютно іноземна мова, на рівні з польською. Я розумію, але говорити не можу. Так як я провчилася 5 років і мови схожі і в мене страшена калька, в мене таке враження, що і російська не була гарна, і українська спалпюжилася до неймовірного стану.

Анастасія: Тобто ви випустилися з університету і переважно якою мовою спілкувалися?

Наталія: З українцями - українською, з росіянами - російською. Росіян скільки може бути? Якщо на курорті з росіянами, а вони українську мову не розуміють, то хтось же має бути розумнішим? Не дивлячись на цю ситуацію у світі все рівно спілкуємося.

Анастасія: Ви спілкуєтеся російською мовою з знайомим або з людьми яких просто зустрічаєте і які спілкуються російською.

Наталія: Якщо виходці з Росії, то так, вони не розуміють і це правда.

Анастасія: А якщо вони українці і розуміють українську, але розмовляють російською?

Наталія: Я помітила за собою підсвідомо, що я асимілююся до них.

Анастасія: Тобто ви спілкуєтеся з ними російською, правильно?

Наталія: Це не в більшості, це в меншості.

Анастасія: А від чого це залежить?

Наталія: Як я помічала? На моєму робочому місці зробила зауваження моя сусідка “Чому ти з Жанною розмовляєш російською?”. І що? Ця моя сусідка до речі вона все життя говорить українською мовою, працювала лікарем в Москві, в Радянський час говорила українською мовою, чоловік москвич і спілкується російською. В неї дівчинка говорить українською мовою, син російською. Вона сама за Івано-Франківщини і принципово не балакала на роботі російською мови і ніхто її не звільнив на той час.

Анастасія: Зараз ви переважно спілкуєтеся російською мовою?

Наталія: В більшості, тому що може бути для того, щоб я попрактивувала. Мені мови даються надзвичайно важко, пишу я грамотно, бо в мене інтуїтивна грамотність і для цього не потрібно було закінчувати університет, багато читаю, а говорити в мене проблема, тому я не осуджую російськомовних, саме на території України російськомовних, тому що коли я вчилася російської мови в університеті, я намагалася тренуватися, я починала речення російською, говорила 2-3 російською і далі я переходила на українську. Я не могла, язик як орган мені вивертало, в мене боліла щелепа. Тут не думати, англійською думати що сказати, тут просто не виходило. Я їхала до тітки в Суми і говорила по одному реченню, інститут в мене хороший був, і всі зрозуміли, що я з Західної України і від нього не позбавитися, він є. Так як я говорю українською і ви розумієте, що нібито

дівчина закінчила філфак, тому що ваша українська не є така, як наша українська: акцент, інтонація, наголос, вони відрізняються регіонально, тут нічого не зробиш.

Анастасія: Ну акцент все ж таки можна зрозуміти, це ж не діалекти.

Наталія: Діалект, це є все слова і вимова. От уельський, його абсолютно не зрозуміти, в них своя якась мова от і все. У нас все таки діалектів сильно немає, Закарпатська трошки така. Закарпатці як приїжджають і починають говорити, то навіть українською мовою, в них не русизми, в нас русизми. В нас в Чернівцях можливо через те, що такий сильний вплив, що навезли, я по іншому не можу сказати. Звідки їм взятися, ми не межуємо з росією, я розумію Суми, Харків, Донецьк, Луганськ, тому що там кордон. Ми межуємо з румунською та молдовською. У нас румунська та молдавська, як в Сумах російська - однаково. Ви зайдете в державний транспорт і подумаєте, що ви потрапили за кордон, тому що люди говорять своєю мовою. В нас багато русизмів, а приїздять люди з Закарпаття і вони говорять українською і не вкладають венгерські та малярські слова і звучать абсолютно по ншому.

Анастасія: Так, я зрозуміла. Хотіла повернутися до Вашої ситуації, бо ми зараз поговорили про всю Україну. Хотіла запитати саме з приводу Вас. Я зрозуміла, що так сталося, що коли ви закінчили університет і розмовляли...

Наталія: Українською.

Анастасія: Російською ви почали розмовляти з тим, хто розмовляє російською?

Наталія: Так, так. І я короткий термін жила на Східній Україні і розмовляла російською, але це було дуже давно.

Анастасія: Якщо говорити про зміни, то ви повністю змінювали мову повністю на російську чи повністю на українську? І чи це стосувалося вашого одруження? Чи першого чи другого?

Наталія: Ні, абсолютно. Я навіть не пам'ятаю якою мовою я говорила з першим чоловіком, тому що він ув повністю російськомовним. Можливо в побуті все одно я починала російською, потім підсвідомо переходила на українську. Це все робиться підсвідомо, тому що це рідна мова і вони схожі. Після університету я вже стала двомовною. В мене другий чоловік теж російськомовний, хоч його батьки і українці, але він в Молдавії не міг вчити українську мову навіть в школі.

Анастасія: Він виріс в російськомовній родині?

Наталія: Він російськомовний, але такий калькований.

Анастасія: Він російськомовний з дитинства?

Наталія: Так, він абсолютно з дитинства російськомовний. Але останні роки тут зі мною він стає україномовний, але є люди з якими він починає говорити російською мовою це, наприклад, рідні.

Анастасія: Хотіла запитати, він російськомовний, ви переважно україномовна.

Наталія: Не переважно, я з усією сім'єю спілкуюся українською мовою.

Анастасія: В родині ви спілкуєтеся якою мовою?

Наталія: В мене абсолютно україномовна сім'я, ні одного в поколінні немає з російською мовою.

Анастасія: Я маю на увазі у вашій родині з чоловіком.

Наталія: Починала я російською мовою, як ми почали своє знайомство, я не знаю чому, але потім підсвідомо помаленьку я перейшла на українську, тому що мені нею легше говорити і мені не доводиться виламувати свою вимову і язик.

Анастасія: А він зараз якою мовою спілкуються в побуті?

Наталія: Як коли, але йому легше російською і це виходить в нього не вимушено. Українською він говорить з акцентом.

Анастасія: Ви розмовляєте різними мовами, я так розумію.

Наталія: Ні, я би не сказала. Ви знаєте, я не помічаю. Мене вчора Вова попередив я скажу чесно і я стала прислуховуватися як ми розмовляємо вдома. Я звичайно зщо українською, це ж не те що я йду на зустріч в перші роки, щоб яось підлаштуватися. Я не під кого не підлаштовуюся, мені тк зручно. Він часом українською, а часом російською. Якщо йому потрібно щось сказати або

емоційно, або швидко, то російською, якщо повільно щось, то говорить російською. Не я під нього асимілююся, а він під мене. Це є прогрес великий.

Анастасія: Чому прогрес? Що ви маєте на увазі?

Наталія: Тому що до мене він не говорив українською мовою взагалі.

Анастасія: Я перескажу вам зараз, щоб я Вас правильно зрозуміла. Ви спілкуватися українською мовою, після університету ви вивчили російську мову...

Наталія: В університеті я вивчила російську, тому що я закінчила "Російську мову та літературу".

Анастасія: ...і зараз ви переважно спілкуєтесь українською, а російською з тими, хто розмовляє російською.

Наталія: 95% українською, а 5% російською.

Анастасія: Чоловік ваш виріс в російськомовній родині, спілкувався російською.

Наталія: Не в родині, а в оточенні - це велика різниця. Наприклад, в мене подружка, що в 14 школі, її тато абсолютно україномовний, баба україномовна, я слова російського від них не бачила. Вона вчилася в російськомовній школі, вона до сих пір говорить російською мовою і живе в Чернівцях. До сих пір, вона моя ровесниця, на рік менша від мене. Я рахую, що це все йде з дитинства, абсолютно з дитинства. Щоб перейти на іншу мову, це ж не те що ви переходите в Германії на німецьку мову. Вони ж споріднені і це воно виходить підсвідомо. І людина переходить підсвідомо на ту, яку легше і якою думає, а легше та, як обговорює з дитинства.

Анастасія: А зараз ви спілкуєтесь українською, а чоловік спілкується?

Наталія: Як коли.

Анастасія: Переважно як? У відсотках якщо уявити.

Наталія: якщо я 95% в сім'ї, а зараз 100% говорю російською, а він думаю 50% на 50%.

Анастасія: А які ситуації, наприклад, коли він спілкується українською і російською?

Наталія: Коли гарний настрій, коли він задоволений коли не багато слів треба сказати і невеликі речення. А російською коли беруть емоції, висказатися треба, багато тексту і свариться він переважно російською мовою, тому що там в емоціях.

Анастасія: Ви так одразу розумієте, коли щось трапляється.

Наталія: Це підсвідомо отримується і я навіть над цим не замислюватися. Я почала прислуховуватися останній тиждень як була попереджена про ваш дзвіночок, тому я сконцентрувала увагу. Правда я робила своєму чоловікові зауваження, щоб він говорить українською мовою, тому що ми працюємо в торгівлі і наші люди, наші клієнти в основному з регіонів та інших областей: Закарпаття, Івано-Франківськ. А люди люблять говорити з собі подібними, їм так легше емоційно. Є навіть така російська приказка "Подобное притягивает подобное" Від цього залежить наша робота, від клієнтів.

Анастасія: Скажіть будь ласка, з приводу мов. Хотіла ще дізнатися чому ви не перейшли на російську, якщо чули що чоловік розмовляє російською і ви в принципі російську знаєте, чому ви після одруження не перейшли повністю, як думаєте?

Наталія: Тому що я ще раз кажу, мені фізично важко розмовляти, мені мови в спілкуванні... От пам'ятаєте в нас був Прем'єр-Міністр Кіля Азіров?

Анастасія: Так, звичайно.

Наталія: В нього не получалось, йому важко було, ви розумієте. Він то працює на державній роботі, він лице держави і він мусить. Є люди яким важко говорити і я відношуся до числа тих, яким важко. В мене є друзі, вони сімейна пара і поїхали на ПМЖ в Германію. Альона за рік схватила мову і за рік говорила як корінний німець, а Міша вже 15 років там живе і не може говорити, йому не дано, не отримується. Писати - пише, розуміти - розуміє, читати - читає, а от говорити - ніяк! Не кожному дано так легенько перейти без акценту.

Анастасія: Тобто він по суті перейшов на українську мову, бо ви одружилися?

Наталія: Йому теж фізично важкувато і я іноді сміюся з нього, бо йому вивертає язик. Бо це практика, практика. Щоб говорити це треба з дитинства ачити. Хто вчить мову з дитинства от чому

зараз у школі вчать англійську, німецьку, українську, тому що чим молодше тим легше дається. І він українську не вчив, так як я не вчила російську. Тому що в нас одна пара була в школі, один урок чи дві години, хоч це і був Радянський час, але я в українській школі вчилася.

Анастасія: Я вас трошки переб'ю. Хотіла запитати з приводу першого шлюбу. Чи пам'ятаєте Ви чи змінював чоловік мову? Ви кажете, що він був також російськомовним.

Наталія: Ні, йому і не було необхідності. Хоча я скажу одне: я думаю, що він і зараз не змінив, тому що він навіть нею не володів. От як можна змінити якщо ти нею не володієш? Щоб змінити мову, то її потрібно вчити.

Анастасія: В першому шлюбі ви розмовляли російською чи українською?

Наталія: Здебільшого. Деколи українською, деколи російською, тому що я жила на Східній Україні і звикла говорити російською.

Анастасія: До речі, розкажіть мені трошечки тоді про цю ситуацію, тому що зараз ви не змінили мову, а чоловік намагається говорити українською.

Наталія: 50 на 50.

Анастасія: Тоді, розкажіть, мені будь ласка про ситуацію з попередніх стосунків, коли ви змінювали мову.

Наталія: На роботі. Ви розумієте, зараз це вважається "комплекс меншовартості", ні, ми тоді не рахували це "комплексом меншовартості!". У психології є поняття "асимілювання" - уподіблення. Набагато легше знаходити спільну мову, якщо ви говорите однією мовою. Це є скрізь так. Однією мовою, навіть в жестах, що люди між собою схожі. Зараз я принципово говорила б українською мовою, я б дала зрозуміти, що це є моя українська позиція. Я би в російськомовному середовищі, не серед росіян, тому що з них немає що взяти, вони нічого не розуміють. А в Україні мусять зрозуміти, ви все життя прожили тут, ви слухаєте радіо, телебачення. Я розумію, що вам важко говорити, але зрозуміти ви мусите. Я принципово говорила б українською мовою, щоб дати зрозуміти свою національну позицію, але тоді у 2002-2004 році цього не було простіше, якщо більшість говорить російською мовою, то ви переходите на російську мову, чомусь так було. Зараз вже трошки інша ситуація, абсолютно інша. Нам не треба асимілюватися, нехай під нас асимілюються, навіть підсвідомо я відношуся до цього абсолютно по іншому, то в мене і чоловік намагається говорити українською мовою.

Анастасія: Тобто відіграла роль якась політика?

Наталія: Так, 2014 рік, він дав великий поштовх пробудженню національної свідомості. Може він дався нам кров'ю, великими втратами у всіх сферах, особливо якщо брати людські життя. Хоча б нехай 20%, я вже не кажу 100% і це вже буде багато - поштовх відчуті, що ми... Я була україночку з пелюшок, в мене дід, баба, прадід українці. З поколінням в 1000 років тому назад, мабуть. Виросла я в україномовному середовищі і я ніяк не могла себе відчуті що я росіянка чи ніхто. Але зараз я б підкреслювала, своїм суржилом, своїми кальками, своїми чернівецьким акцентом, тому що це є своєрідна мова, як окрема вимова, діалект, акцент і тому подібне. Нехай це буде регіональним, але я б підкреслювала, тому що саме 2014 рік дав зрозуміти, що нам не потрібно ні до кого асимілюватися, тому що зручно тому хто не володіє? Ну то й що, що їм зручно? Воно було зручно, в компанії всі говорять однією мовою, воно виходило само собою.

Анастасія: Зараз Ви помічаєте якийсь момент?

Наталія: Не те що помічаю, він є. Я можу говорити російською мовою лише тоді, коли людина не розуміє української мови або ли можу сваритися з чоловіком аби він тільки зрозумів. На даний момент, якщо людина народилася в Україні, я не вимагаю, щоб вона вчила, от як я вчила 5 років російську мову з викладачами, так само треба людям, якщо вони її не вчили, то вони не заговорять, їм не дано, немає такого дару, що вони хапають на льоту. Але зрозуміти вони мають і я не буду під них підлаштовуватись, тому що їм зручно.

Анастасія: Тобто для вас це така принципова позиція? Як ваш чоловік ставиться до того, що ви українською мовою спілкуєтесь. Чи зручно йому чи зручно вам?

Наталія: Він в мене, мабуть, патріот більший ніж я. Я патріот бо я народилася в цьому, а він хоче бути. В мене по роду, а в нього усвідомлений крок і йому доводиться докладати зусиль, я його деколи справляю, але він хоче, тому я слідкую, але якщо з російськомовними, то він автоматом переходить на російську, бо так легше. А з україномовними він вже намагається гоити українською, а раніше він говорив російською. Немає такого, що люди агресивно відносяться, просто обирають до себе подібного.

Анастасія: Я зрозуміла. А скажіть, будь ласка, якщо повернутися до попередніх стосунків. То там ваше ставлення було простішим і легшим до зміни мови?

Наталія: Так, так. Тоді не було чітко вираженої національної позиції, це було просто зручно. Зараз зіграла національна позиція, мій вибір, що я підкреслюю в Україні, що я українка. Або навіть з москалями з Москви як ми стаємо до бесіди і я розумію, а ми стаємо до бесіди і я розумію, що це для нього іноземна мова гірша, ніж для мене російська. Я російську вивчила, а він українську - ні. Я перейду, я не буду вператися. Це те саме, що я не знаю румунської мови, але румун вчив російську і ми все рівно знаходимо спільну бесіду, нехай то буде англійська косо-криво, але хоч би зрозуміти. Але якщо ти виріс в Україні, ти вмикаєш телебачення, вівіски, газети, ти ж не можеш бути геть не грамотним. З 2014 року я намагаюсь говорити з російськомовними українською мовою і вимагаю, щоб вони говорили до мене, бо це треба вивчити, а вчити це треба змусити себе вчити.

Анастасія: Ви вимагаєте?

Наталія: Ні, я не вимагаю.

Анастасія: Скажіть, будь ласка, ви проживаєте з чоловіком вдвох?

Наталія: Так.

Анастасія: Як з друзями це відбувається? Переважно якою мовою спілкуєтесь?

Наталія: Українською, бо в нас переважно всі україномовні друзі. Була в мене російськомовна подружка, її на жаль, вже немає в живих, в неї стався інфаркт, це дуже близька людина мені була. На початку вона говорила зі мною російською мовою, потім перейшла на українську, хоча українська не її, вона російськомовна. Російська мова, оточення, вона працювала на державній роботі і говорила українською потім, вийшла заміж і її чоловік абсолютно україномовний, він навіть російською говорить гірше, ніж я англійською. І вона підлаштувалася під нього, до того вона говорила російською мовою. Є люди що в сім'ї розмовляють різними мовами, а є що асимілюються. В її випадку вона асимілювалася під нього. Асимілюється завжди хто, ви знаєте? Не слабший, ні. Асимілюється грамотний під не грамотного, можливо я не грамотно сказала.

Анастасія: Ви виходить не грамотна за своїми словами (сміється).

Наталія: Так, так. На той момент я була двомовна, в мене чоловік перший одномовний, він не міг під мене ніяк абсолютно, томі що мені здається, що він не вчив школі, може 1 година була і то українську мову викладали російською мовою. Тоді я підлаштовувалася під нього. В разі моєї подружки, яка спілкувалася і російською і українською, а Вася виключно українською я від нього і не чула слова російського і вона підлаштовувалася під нього. Можливо підлаштовується той, хто більш грамотний.

Анастасія: Зрозуміло, добре.

Наталія: “Комплекс меншовартості” тут ні до чого, як в мене сусідка вважає. Я думаю хто розумніший, тому легше. А що можна вимагати від того, хто не володіє.

Інтерв'ю 5: 12.04 (18 років)

I: Розкажи трошечки про себе, яка ти особистість.

P: Я студентка II курсу соціології, з різноманітними інтересами. Загалом, в мене багато вподобань і мене часто носить зі сторони в сторону з різноманітними інтересами: спочатку східна філософія, потім автомобілі.

I: Круто.

Р: Загалом, орієнтуючись на внутрішню якість, в мене життя постійно змінюється і циркулюють нові події.

І: Прикольно. Якщо говорити про етап, який зараз в твоєму житті. Ти закінчуєш ІІ курс, зараз, на цьому етапі, що є найбільшою цінністю, що захоплює життя найбільше?

Р: Найбільше моє життя захоплюють моменти, коли я відчуваю якусь внутрішню свою силу. Для цього можуть бути багато кваліфікаторів. Здебільшого, це звичайно люди, але якісь моменти, коли я розумію, що я все можу і в мені випрацьовується моя внутрішня сила. Це напевно найцінніше зараз.

І: Такі моменти, вони переважно стаються, коли ти робиш що тобі подобається, чи в якихось конкретних ситуаціях, де ти, наприклад, знаходишся в певному місці, як ти це відслідковуєш?

Р: Насправді, воно працює дуже ситуативно, тому що я можу робити якусь справу, яка взагалі мені не подобається, але в мене виходить її робити і після цього я така «клас», це сильний крок і дуже сильна подальша мотивація. В принципі, без прив'язки до місця, умов, людей.

І: Тобто умови, коли ти начебто виправдовуєш свої очікування стосовно себе? Коли в тебе щось виходить, ти надихаєшся цим?

Р: Так.

І: Це круто. А якщо говорити про зворотню ситуацію, моменти, які для тебе не такі важливі, чому ти не надаєш особливого значення зараз?

Р: Напевно, це якимось людським факторам, негативним, маю на увазі. Якщо якась образа безпідставна або агресія, я це від себе відсторонюю, тому що розумію що це не вартує зайвих сил та енергії, витратити на весь цей негатив.

І: Круто, прагнути до емоційного балансу. Якщо говорити про стосунки, я маю на увазі твої з партнером. Як ти б могла описати, чи розділяєте ви якісь задачі, зони відповідальності, зони обов'язків і прав. Як це у вас відбувається? Тобто є щось що знаходиться за тобою, та щось що знаходиться за твоїм партнером окремо, чи це відбувається міксовано. Чи змінювалась ця логіка протягом певного часу? Як ви розподілені в ваших стосунках?

Р: Напевно, обов'язки це стосується спільного побуту домашнього, якого в нас ще нема, але що стосується прав, зон комфорту, то обоє дотримуємось позиції, що це має бути чітко проговорено і, щоб уникнути таких непорозумінь у майбутньому, ми маємо зараз зацентувати на цьому увагу, якщо виникають «камні преткновения».

І: Тобто якісь права, обов'язки, ти маєш на увазі пов'язані більше з побутом?

Р: У нас поки його нема, то це стосується не домашніх обов'язків, а саме психічного фону. Наприклад, комусь прийшло повідомлення, ти можеш подивитись, мені не складно його показати, але є моя зона приватності, я маю право тобі не показувати це повідомлення.

І: Тобто особистий простір, ви це поважаєте і не переходите цю межу, правильно розумію?

Р: Так.

І: А от якщо говорити про цю межу, наскільки ви дозволяєте один одному мати цей особистий простір? Тобто, наскільки ви вільні як окремі особистості? Що вже знаходиться поза рамками цього?

Р: Мені здається, в нас зараз такої опозиції нема, оскільки ми познайомились на початку І курсу і я кардинально змінила своє життя, можна так сказати, в нас настільки тісно переплелися світогляд, компанія, побут, що ми майже скоро 2 роки бачимось ледь не кожного дня. Тому вже кожен знає один про одного максимально все і спільні друзі, компанія, можливо, спільна робота, вони теж дають про себе знати і відповідно, приватність, вона звичайно є, але вже нема чого приховувати і залишати поза межами стосунків.

І: А якщо говорити про фінансову сферу?

Р: 50/50, скоріш за все. Кожен платить сам за себе.

І: Чи влаштовує тебе такий розподіл?

Р: Спочатку, чесно кажучи, я була готова, що за мене будуть більше фінансово платити. Але потім, коли вже відбулось повністю 50/50, я зрозуміла, що це збільшує мою фінансову стабільність і тому зараз я абсолютно нормально до цього ставлюсь.

І: А є сфери в економічному плані за які відповідає він, а за які ти?

Р: Ні, все 50/50.

І: Тобто все ситуативно?

Р: Так.

І: А які ще у вас є зони відповідальностей? Якщо немає спільного побуту, які є ще сфери, які можуть розподілятися між партнерами?

Р: Ну я зараз повністю інтегрована в компанію свого партнера, не навпаки. Я можна сказати розірвала зв'язки зі своєю минулою компанією, не повністю, не внаслідок конфлікту, але якось так само по собі трапилось, що мої ціннісні орієнтири співпадають з компанією мого хлопця.

І: Тобто тобі вони ближче?

Р: Так.

І: Ці цінності, вони стосуються чого? Поглядів на життя, на вашу стосунки, на ставлення до вас, можливо?

Р: Просто до 11 класу в мене було сильне бажання перейти на українську мову, але внаслідок того, що я навчалась в ліцеї, в центрі і на той момент всі мої однокласники розмоляли російською і в мене не вистачало духу перейти на українську, в той момент мене почала більше цікавити українська культура, історія, знання того, де ти живеш, а мої однокласники і моя компанія тодішня взагалі не розділяли цього. І от коли я зустріла свого партнера всі ці мої зацікавленості перенеслися на його компанію тому, що там вони так само цікавляться.

І: Круто, зрозуміло. Все таки ти кажеш, що залишилися ті, с ким ти продовжила спілкування. Вони розділяють твої цінності, чи є інші причини того, що ти спілкуєшся?

Р: Ми спілкуємося з деякими швидше так по інерції, це мої однокласники, я з ними провела 11 років, але життєві шляхи в нас досить різні. Я не перериваю зв'язки, вони мене теж розуміють і добре ставляться до наших стосунків.

І: Я трошки забігу наперед. З приводу ставлення його друзів до тебе і твоїх до нього, яка у вас ситуація? Спробу описати.

Р: На диво, було хорошим, коли я прийшла, і так і залишається. Навіть з колишньою мого хлопця ми абсолютно спокійно спілкуємось і в цьому не виникає жодних перешкод. Всі сприйняли так, ніби ми спілкувалися вже дуже давно. З мого боку, мої друзі і однокласники його знають, з ним вітаються. І що для мене важливо мій близький друг також ним гано дружить. Тобто, в цьому плані все супер.

І: Тобто немає якихось виражених конфліктів, чи напруги у стосунках між друзями та партнером?

Р: Ні.

І: А якщо говорити з приводу ставлення від батьків, чи зайомі вони з партнером, і навпаки з тобою, його батьки? Яке ставлення зараз, яке вони було, чи змінювалось воно?

Р: В мене ситуація, що батьки розлучені з мого дитинства. Я з батьком бачусь, все ок, але він не інтегрований у моє приватне життя. Мама чудово сприймає хлопця, і його батьки сказали, що вони раді, що він знайшов україномовну дівчину. На цьому ще більше покращилися стосунки з батьками.

І: Ти маєш на увазі, завдяки мові?

Р: Так, я коли почула це здивувалась, але мені було приємно.

І: Я так розумію, що ти спілкувалася російською мовою до стосунків, правильно?

Р: Так.

І: Чи знали вони те, що ти перейшла на українську мову?

Р: Так.

І: Тобто це був крок, начебто, від тебе і вони це оцінили?

Р: Я підозрюю, що так.

І: Якщо говорити про побут у майбутньому, як ти зараз це уявляєш, як ти думаєш з цим партнером можливо було б?

Р: На основі того часткового досвіду, що у нас був, то не виникало зовсім проблем, не було того, що хтось когось змушує. Чесно кажучи, я відчуваю, що у мене буде трохи більше чоловічих обов'язків тому, що я зараз вже отримала права, спокійно воджу машину, а мій хлопець ні. Моменти, коли треба почистити курку, забити цвях - це по моїй частині.

І: Ти сказала про чоловічі умовні обов'язки, що це таке в твоєму розумінні? Ти вже деякі перерахувала, що ще ти б робила швидше за все?

Р: Я знаю, що перерахунок квитанцій точно лягав би на мене, вибір інтер'єру до квартири було б 50 на 50. А от чоловічі обов'язки серед такого, наприклад, раковина забила, треба почистити.

І: Це було б за тобою?

Р: Так.

І: Ага, а за ним що?

Р: Готовка, прибирання, він більш чистоплотний.

І: Як тобі ця ситуація, чи влаштовує тебе?

Р: Я цього ставлюсь абсолютно спокійно, все складось гармонійно. В ньому переважає більше тендітна натура, в мені переважає така більше чоловіча складова. Внаслідок того, що це такий природний фактор, це характер, то я до цього спокійно ставлюсь.

І: А як думаєш йому буде комфортно?

Р: Зараз він ставиться зі сміхом, а далі залежить від того, наскільки моя чоловіча сторона характеру захоче домінувати, от тоді напевно не зійдеться. А розподіл обов'язків, то я думаю, в майбутньому його теж влаштуватиме.

І: Які можуть бути перешкоди чи проблеми і чи можуть вони бути з таким розподілом?

Р: Мені зараз на думку нічого не спадає з приводу проблем. Жодного разу такого не фіксувала, всіх все влаштовує, тому важко сказати.

І: Зрозуміла. А якщо говорити про такі банальні штуки, як розмова з офіціантом, консультантом, продавцем, тощо, хто в основному ініціатор? Хто цим займається?

Р: Тут теж важко сказати. Якщо я замовляю їжу, то я розмовляю з кур'єром, вихожду забираю. Якщо хлопець, то відповідо він. В залежності від першого початку.

І: А чи не вважаєш ти себе ініціативною, більш рішучою, що рішення приймаєш ти?

Р: Частково так. Але не в тому плані, що хлопець знаходиться під каблуком, а просто якимось так розподілено, що радше 60 на 40. Тобто, невелика різниця. Якщо треба швидше зреагувати, то мені здається це я зроблю.

І: Тобі такий стан речей влаштовує, тобі комфортно?

Р: Так.

І: Зрозуміло. Якщо говорити про таке розподілення: ведучий і той, кого ведуть, чи воно у вас, чи прослідковуються такі моменти в стосунках?

Р: Тут ні, напевно. Тут відбувається така певна синергетика, один доповнює іншого, обидва йдуть в тому шляху в якому вони хочуть і все.

І: Якщо говорити про мову, розкажи більш детально про це. Я так розумію, що в школі до вступу ти розмовляла переважно російською мовою. Правильно?

Р: Так.

І: З мамою, з друзями як?

Р: З мамою також російською, мама хоче перейти на українську, але їй чомусь це важко дається.

І: До речі, ви розмовляли про цей перехід? Чи вона побачила тебе і сама захотіла?

Р: Вона і до цього хотіла.

І: А чому ти не переходила з мамою, чи переходила, пробувала?

Р: В мене така фішка, що з людьми, з якими я спілкувалася російською мовою, мені важко дається спілкуватися українською. З мамою 18 років спілкуючись російською, і тут раптовий перехід - досить важко. І плюс у мами недостатньо практики, на роботі вона вимушена спілкуватися українською, але вдома нам важко спілкуватися українською. Хоча моя сестра молодша агітує за українську мову, вона в школі нею спілкується, з подружкою, але вдома ми розмовляємо російською.

І: Якою мовою ви спілкуєтесь вдома?

Р: Російською.

І: А де вони живуть?

Р: Ми з мамою живемо.

І: Тобто ви з Києва? Ви разом живете і продовжуєте спілкуватись російською мовою?

Р: Так

І: А з друзями з твоєї компанії ти якою мовою спілкуєшся?

Р: З друзями - російською, з тими, що залишилися. В мене є декілька друзів, що також перейшли на українську мову, але навіть з ними контакт дається трохи важко українською мовою і може проскакувати російська мова.

І: А яких ситуаціях ще ти досі спілкуєшся українською мовою? З татом, до речі, як?

Р: З татом російською. А так напевно більше ні в яких, в публічних сферах я спілкуюсь виключно українською, якщо на вулиці до мене звертаються російською, я все одно відповідаю українською. В нових знайомствах я розмовляю виключно українською.

І: Зрозуміло. Хотіла ще запитати, як швидко після початку стосунків ти перейшла на українську мову повністю, чи відбувалося це поетапно чи ти одразу перейшла? Чи спілкувалася ти російською з ним?

Р: Навіть ще до початку стосунків, коли я для себе зафіксувала, що цей хлопець спілкується українською, я вирішила, що теж давно хотіла, мені теж треба з ним перейти на українську. Він вже

мене знав, як україномовну. З початку нашого спілкування і до початку наших стосунків зафіксували в нашому побуті українську мову.

I: Зрозуміло. І зараз українською ти спілкуєшся з ким? В яких ситуаціях, якщо підсумувати?

R: Нові знайомства, публічна сфера, хлопець, його компанія. У мене виникає проблема в його компанії, яка здебільшо україномовна, 90%, є 10% тих, хто спілкується російською, і мене виникає дисонанс. Там є люди, які також намагаються спілкуватися українською, в них ще не зовсім виходить, і можу невимушено перемкнутись на російську мову. Але я для себе зрозуміла, що це внаслідок того, що це нова компанія і ти хочеш себе інтегрувати і за рахунок цього підсвідомо підлаштовуєшся під умови, коли з російськомовною частиною, я на початку теж спілкувалась російською і зараз частково, але здебільшого зараз я намагаюсь себе обмежувати навіть у спілкуванні з цими 10%.

I: А хлопець, він переходить на російську?

R: Так, час від часу переходить.

I: В яких ситуаціях?

R: Він переходить якраз з цими 10% на російську. Тому що в його компанії є люди, які змалечку виховувались українською мовою, і які доволі спокійно нею спілкуються все життя, а люди, які в певний момент свого життя перейшли на українську мову і він знав їх до цього, як російськомовних. В цьому також виникає дисонанс і вони можуть спілкуватися російською мовою. Але так само, як і я, він в публічних сферах спілкується українською. Але якщо до нього на вулиці звернуться російською, то він чисто інтуїтивно може відповісти російською.

I: Зараз, якщо я правильно зрозуміла, ти більше україномовна, ніж він?

R: Мабуть.

I: Це цікаво. Чи не було такої думки, коли ви починали зустрічатися, що б він перейшов на російську? Чи ти вже настільки хотіла, чекала, планувала перейти на українську, що це був для тебе привід?

R: Воно гармонічно склалося, я дуже хотіла перейти на українську мову. Хлопець абсолютно не хотів переходити на російську, і це зрозуміло з його боку, і так ми обидва зрозуміли, що російська мова взагалі не варіант в наших стосунках.

I: А чому зрозуміло кажеш? Він якось тобі озвучував, що не хоче переходити на російську, чи ти сама це зрозуміла?

R: Він не озвучував, це і так зрозуміло. В нього повністю україномовні батьки, україномовне оточення і ми живемо в Україні. В мене теж була дуже чітка позиція, що якщо я живу в Україні і я вже в свідомому віці, то я теж хочу перейти на українську. То абсолютно не було сенсу переходити на російську мову у стосунках.

I: Немає в тебе такого почуття, що ти начебто пішла на поступки чи чимось пожертвувала?

R: Ні, абсолютно нема. Це, навпаки, стало тою чудовою агодою остаточно перейти на українську.

I: Чи обговорювали ви у стосунках це момент переходу з однієї мови на іншу?

R: Це було само собою, абсолютно природньо тому, що як воно з перших днів спілкування склалося, так воно і далі йшло українською мовою.

I: Немає зараз такого моменту, що ти сумуєш за російською, чи хочеться тобі поспілкуватись з кимось російською, чи щоб ви чергували якимось мови?

R: Відверто кажусь, виникає іноді дискомфорт тому, що в минулій компанії спілкуючись російською і стільки років спілкуючись цією мовою, ти ніби риба в воді, в середовищі де спілкуються російською. Час від часу я розумію, що якийсь жарт, він не настільки смішний українською мовою. Через це виникає дискомфорт, але я розумію, що треба викарбувати розуміння необхідності української мови. З одного боку, в мене принцип спілкуватися українською, з іншого боку, в мене психічний дискомфорт виникає через такі ситуації як з жартами. Але, я думаю, це треба перебороти і все буде спокійно.

I: Хотіла запитати про твого партнера. Як би ти його описала як людину?

R: Він достатньо чуттєвий, якщо казати про персональні якості і, хоча, він намагається це приховувати, але видно, що людина в глибині душі, як маленька дитина, хоча опозиціонує себе, як достатньо доросла.

I: А скільки йому, до речі років?

R: Йому виповниться 21 рік, він закінчує 4 курс соціології.

I: Добре. Які якості ти в ньому цінуєш? Що тобі дуже подобається в ньому?

R: Цілеспрямованість, це напевно центральна якість. Цілеспрямованість, твердість, і напевно м'якість у спілкуванні саме зі мною.

- I: Це дуже цінно. А можливо є щось, що ти від нього для себе взяла? Можливо поведінку, якості?
- R: Поведінку радше ні, а от якості, можливо, так. Більша самостійність, напевно, в мене виникла.
- I: Він живе зараз з батьками? Він також з Києва?
- R: Так, такожи із Києва.
- I: А які моменти, які дратують, не подобаються?
- R: Цілеспрямованість, вона може грати і хорошому ключі, і в поганому, він може не звертати уваги до кінця до інтересів чужих людей. Не те, що іти по головам, не знаю як це описати. Здебільшого робити так, як зручно йому.
- I: Як це на тебе впливає?
- R: Мені незручно може бути за нього. Це не по відношенню до мене може бути скоруш за все, а по відношенню до наших друзів. Умовно, нас кличуть сьогодні на вечірку, а він хоче їхати завтра, і він приїде, скоріш за все, завтра. А мені дискомфортно перед друзями, що він зробив у власних інтересах. Це не часто трапляється, і це ледь не єдине, що мене влаштовує.
- I: Тобі доводиться якось це розрулювати?
- R: Буває.
- I: Якщо повернутися до мови, зараз, яку б мову ти назвала б своєю рідною мовою?
- R: Мені важко відповісти на це питання. Скоріше українська, ніж російська.
- I: А чому ти думала? Які питання виникали, які сумніви, чому не одразу відповіла?
- R: Просто навіть свідомість, внутрішній голос працюють російською мовою, тобто сама з собою розмовляю російською мовою. Але я дуже хочу спілкуватись українською і мене це час від часу вибиває з колії.
- I: Тобто таке бажання спілкуватись українською, але звичка, чи просто зручність розмовляти російською?
- R: Так.
- I: А от уяви твій хлопець з самого початку розмовляв російською, ви почали зустрічатися, як було б в цьому випадку?
- R: Я думаю, ми б продовжили спілкуватися російською, чесно кажучи. Сферу приватну я б залишили тоді російською мовою, а сферу публічну - українською. У мене до цього був російськомовний хлопець і питання у мові спілкування між нами навіть не стояло. Я думала для себе, що з ним спілкуюсь російською, а з новими людьми я буду себе рекомендувати як україномовна.
- I: А чому ти б не перейшла на українську мову у стосунках?
- R: Звичка і комфорт. Російською я час від часу дійсно себе більш комфортно почуваю. Змушувати себе і свого партнера і себе, який так само, як і я, не хоче, то це було б додатковим тиском на стосунки.
- I: Якщо не говорити про минулі чи теперішні стосунки. Абстрактно, будь-які стосунки з російськомовним хлопцем. Є ж ситуація, коли люди в парі спілкуються різними мовами і вони один одного розуміють. Чому така ситуація? Чому ти б не перейшла на українську і в приватній сфері?
- R: Насправді, я собі слабо уявляю стосунки з різними мовами тому, що для мене треба бути на одній хвилі з людиною і мова теж важлива, це частина вербального спілкування. Для мене було б досить дивно, якби я спілкувалась з людиною українською, він спілкувався російською, або навпаки.
- I: Я в тому сенсі, наскільки тобі було принципово переходити на українську мову, чому б ти навіть якщо партнер залишився російськомовним, чи перейшла б ти, у зв'язку з тим, що ти планувала і хотіла перейти на українську мову?
- R: Якщо партнер російськомовний, з ним я б не перейшла на українську мову.
- I: Тому що тобі дивно спілкуватися різними мовами?
- R: Просто навіть якщо це була б двостороння згода, ми двоє було російськомовні, був момент, коли ми спілкувались російською, а потім обидва вирішили спілкуватись українською, я відчуваю, що міг би бути певний дискомфорт.
- I: А чому тут дискомфорт, якщо обидва переходять?
- R: Можливо, це б виглядало трохи неприродно, в мене зараз таке відчуття. Уявимо ситуацію, у мене є партнер, ми спілкуємось російською, знайомимось російською, навіть якщо ми декілька днів спілкуємось російською, а потім вирішуємо перейти, мені б весь час це здавалось неприродно.
- I: Але таких розмірковувань немає з приводу себе? Ти все життя спілкувалась російською і зараз неприродно для себе переходиш на українську. Немає тут такого відчуття?

Р: Тут ні. Тут інша ситуація за рахунок того, що в мене було сильне бажання, я знала, що якщо я зустріню людину, яка спілкується українською, я до неї нізащо не звернусь російською, тут все було простіше.

І: А з друзями ти б спілкувалася за можливості українською?

Р: З друзями новими, Ви маєте на увазі?

І: Так, так.

Р: З новими, я думаю так.

І: Тобто, ти б як зараз, опозиціонувала себе як україномовна.

Р: Я думаю, що так.

І: Цікаво. В мене питань більше немає, для мене важливо зрозуміти, чи твоє бажання заплановане, чи це бажання зробити твоєму партнеру приємно, проявити повагу до нього та його мови? До чого це більше відноситься?

Р: Можливо, я трохи зіпсувала статистику, але я перейшла у стосунках на українську радше не через, те щоб зробити партнеру краще, а через те, що нарешті з'явилася нагода перейти на українську. Здебільшого це моє бажання, 70 на 30.

І: Тобто бажання, в хорошому сенсі догодити, це швидше не ця ситуація?

Р: Так.

Інтерв'ю 6: 12.04 (24 роки)

І: Розкажи трошечки про себе, чим займаєшся, що займає твій час?

Р: Нині мій час заповнює робота, яка освітній біолог, працюю теж за цим напрямком, в лабораторії. Закінчила університет бакалавтра в Дніпрі, потім в Могилянці зараз закінчую магістратуру, пишу диплом.

І: Тобто ти зараз поєднуєш роботу і навчання, правильно розумію?

Р: Скажи мотак, я минулого року мала захищатися, але в мене не вийшло захистити диплом, тому цілий рік я не вчилася, а тільки диплом в мене був, і зараз просто в мене йде процес поновлення, дописування роботи і так далі. Важко сказати, що поєднує навчання з роботою, в основному робота, навчання практично нема.

І: Які хобі розкажи, чи робота - твоє хобі в якомусь сенсі?

Р: В якомусь сенсі так, але по хобі зараз от з'явився настільний теніс, тому що я живу в гуртожитку і є можливість регулярно тренуватися, тут є хлопець, який займався тенісом і він нас організував. Намагалась бігати, бо я дуже люблю біг. Співати намагалась, боду ж люблю і аздитинства, але карантин мої плани поспував.

І: А от якщо говорити про цінності, які зараз актуальні в твоєму житті. Тобто щоб ти назвала найціннішим зараз для себе?

Р: Напевно, домашній затишок і комфорт, я багата на це витрачаю час і грошей, ресурсів, постійно над цим працюю.

І: Що вклучає домашній затишок, комфорт?

Р: Мені дуже подобається створювати атмосферу, яка закладається в гарних речах, і в тому, щоб слідкувати, щоб було чисто. Я живу з хлопцем, хоч спільно проводити час, знаходячись разом в кімнаті, це наш простір, його наповнювати. І: Якщо говорити про те, що найменш важливо для тебе. У цей період часу чому тиненадаєш особливого значення?

Р: Треба подумати, бо якщо не надаю, то не думаю про це. І: Розумію, це таке питання неоднозначне, але цікаво.

Р: Важко сказати. Я зараз намагаюсь порівняти своє життя з докарантинною епохою і карантинною епохою, єдина різниця, що більше кудись їздила, більше щось робила, моє життя не було так сильно обмежене роботою і поверненням додому. Я і закордон могла поїхати, і по Україні. Зараз це реально, є на це можливість і гроші, але нема бажання проходити всі ці труднощі для того, щоб виїхати кудись.

І: Навіть коли є можливість, то немає бажання зараз?

Р: Так, я вже задумувалась над цим, поїхати закордон - це не проблема: здав тест - поїхав, здав тест - вернувся. Багато людей їздить, і я могла б собі це дозволити, але в мене немає внутрішніх інтенсій для того, щоб їти здавати тест, квитки шукати і все, все, все. Раніше це здавалось простіше, зараз я на це незвертаю увагу.

І: З чим це може бути пов'язано? з тим, що процедура довга?

Р: Я думаю скоріше з тим, на що я зараз витрачаю більше енергії і ресурсів. В мене тільки

закінчився період, коли я вчилася, зараз почала працювати, почала думати, що далі, куди далі. Немає зараз внутрішньої сили для того, щоб подумати як поїхати за кордон.

I: Тобто зараз тобі просте не до цього грубо кажучи? P: Да.

I: Якщо говорити про стосунки, скажи пару слів про свого хлопця. Як давно виразом? Опиши його декількома словами, прикметниками.

P: Він молодший за мене на рік, він теж вчиться в Могилянці, він теж має закінчити, пише диплом магістерський з фінансів. Сам по собі він людина творчого складу характеру, йому більше імпульсивна література, філософія, він любить поговорити, дуже любить мистецтво. Я особисто не розумію чому його занесло у фінанси, але тим не менш він і них намагається бути успішним, йому важко це дається. Сам він людина дуже добра, м'яка, але має свою думку і не сильно хоче поступатися.

I: Які риси у ньому тобі найбільше подобаються? А які, навпаки, дратують, не подобаються, відштовхують?

P: Найбільше подобається напевно все те, що я описала, що він така досить добра, м'яка людина, з ним приємно спілкуватися. Його внутрішня творчість мені дуже подобається.

I: В чому вона проявляється, цей творчий момент?

P: Він сам нічого не створює в плані якоїсь творчості, але організація душевна в нього, він помічає красу, любить це спостерігати і про це говорити. Для нього розслаблення - подивитися роботи художників Ренесансу. З того, що дратує - це побутові моменти. Ми живемо разом вже 2 рік. В побуті ми трошки не сходимося, внаслідок неувявлення протекти, що якінаскільки має бути чисто.

I: До побуту ми повернемося, а от якщо говорити про характер?

P: Якщо повернутися до того, що подобається, він набагато більш м'який, ніж я. Якщо якась сварка, я б не готова була йти на перемир'я, і слава Богу, що він на це йде, бо інакше це б затягнулось надовше. З того, що не подобається, це те, що він виправдовує не дуже гарні вчинки своїх батьків, в плані ставлення до нього, те, що вони, на мою думку, деякими словами навіть принижують, але він все одно це виправдовує.

I: Це відбувається зараз?

P: Так, зараз. Мені здається, що через це в нього почалися психологічні проблеми і зараз він на решті, змоєї подачі, займається з психотерапевткою.

I: Це цікавий момент. Зазвичай хлопці не готові так відкрито піти до психолога, психотерапевта.

P: Я з ним боролася практично з моменту нашого знайомства, одразу побачила, що все не дуже в порядку в цьому плані. Дійшло до того, що в нього з'явилися суїцидальні думки і після цього на решті він визнав, що треба піти.

I: Я не знаю як це ти зробила, здається іноді, що це нереально. Це проявлялося в невпевненості, чи ставленні до себе?

P: Ментальні проблеми?

I: Так, наслідки відношення з батьками.

P: Воно проявляється в тому, що він занадто критичний до себе. Він зараз пише диплом і дуже болісно сприймає моменти, коли в нього щось не виходить. Коли він не може реалізуватися в чомусь, він занадто болісно це сприймає, не слухає нічого позитивного, хоче забути, вмерти, нічого не бачити і не існувати.

I: Якщо говорити про побут ваш, ти вже сказала, що ви десь 2 роки живете разом. Почали зустрічатися як давно?

P: Десь в жетретій рік, бо ми рік окремо жили.

I: Тобто зустрічаєтесь десь 3 роки, живете разом десь 2 роки? P: Так-так.

I: Чому вирішили з'їхатися? Як це відбулося, як це обговорювалося?

P: Ми познайомилися в гуртожитку, практично одразу ми почали спілкуватися і зійшлися. Рік ми зустрічалися і влітку запропонувала жити разом і він погодився.

I: Тобто ви зараз в тому ж гуртожитку, а вразом? P: Так.

I: Якщо говорити про побут, скажи яким ти вважаєш своє місце у ваших стосунках в плані зон відповідальності?

P: Я не те, що бачу своє місце, але воно реально так виходить. Бачення в мене трохи інше, хоч тіла, щоб було трохи по-іншому.

I: Давай тоді спочатку протекти, як воно є, а потім протекти, як ти це бачиш і чому.

P: В побуті в нас виходить, що я виступаю менеджером, який має все пам'ятати, і все знати, і думати

наперед, що нам треба, а хлопець мій виконавець і то незавжди повноцінний виконавець того, що треба зробити.

I: Наприклад? Чого це стосується?

R: Наприклад, сходив в магазинце «Лера, що треба купити?». Це не так, що він заглянув в холодильник, подумав, що можна приготувати, порадився з Лерою що можна приготувати, пішов в магазин купив, ще побачив в магазині що треба купити, потім прийшов, все поклав і сказав що можна зробити.

I: Тобто ти організатор побуту?

R: В мене немає вибору тому, що я хочу жити за певним стандартом. Умовно кажучи, якщо ми взяли вже за їжу, в мене графік 2 через 2, щоб я точно знала, що я сьогодні приготувала, в мене є з чого приготувати, далі є 2 дні чого взяти з собою на роботу, далі є що перекусити на наступний день і потім по новій. Як це не буде це і організованості, бо так було недовго, то їм всяку м'яку віну, а бо в загальному немає що взяти з собою на роботу.

I: Ці моменти з тобою залишаються. А що це, якщо взяти побутові дрібниці?

R: Однозначно замножиться генеральне прибирання дрібне прибирання, а ля розклавши все по місцях. Хлопець, він може щось покласти, але він не бачить дрібниць. В нас невелика кімната і через це у кожній речі є свої місця і якщо вони не на своїх місцях, то все виглядає захламлено. На ньому постійно лежить миття посуду, тому що у мене не проблема зі шкірою на руках.

I: А щодо приготування їжі?

R: Скоріше на двох. Є таке питання, що те, що я їм і готую не завжди він їсть. Він не дуже любить курку, а я тільки її і їм із м'яса і так далі. Він готує гарніри, але він готує на один раз, а так, щоб хватило на декілька днів.

I: Тобто ви готуєте кожен сам для себе?

R: Ні. Просто немає такого, щоб тільки один готував, а один їв. Немає такого, щоб готували на двох. Все більш ситуативно.

I: А якщо про фінансовий момент. У вас умовний сімейний бюджет чи розподіляється індивідуально, чи кожен приносить якийсь відсоток?

R: В нього зараз роботи немає, є тільки підроботка в інтернеті, яка практично не приносить фінансів, але йому деякі гроші дають батьки. У нас є спільна картка, на яку ми закидаємо гроші, які витрачаємо на продукти, або на кішку щось, а бо якщо мені таксі треба викликати, я кажу по факту, що плачу зі спільного кошту. Ми домовлялись, що закидаємо по 3000 грн. Зараз виходить так, що він інколи більше, інколи менше.

I: Тобто по суті бюджет 50 на 50? Ти працюєш, а нього так вийшло, що поки батьки допомагають, правильно розумію?

R: Справа в тому, що він зараз вдома сидить, по навчанню не треба нікуди їздити, в принципі в нього немає ніяких справ плюс карантині тому його бюджет складається з того, що йому потрібні кошти тільки на продукти. Мій бюджет окремо і спільний на продукти нас.

I: Тобто у вас залишається окремих бюджет для кожного?

R: Так, з того, що заробляю, то на мене, і з того, що в нього, то йому.

I: Як тобі ця ситуація з вашим побутом і фінансами, тому що ти говорила, що стосовно тобі б хотілося інакше. Як ти до цього ставишся в контексті того, що маєш зараз?

R: Мені хотілось би, щоб він думав наперед. I: А з приводу фінансів? Коли він знайде роботу, як би тобі хотілося, щоб це було далі?

R: Я про це не думала, як буде, якщо він знайде роботу. В нас була ідентично дзеркальна ситуація, коли я сиділа вдома, і всі фінанси були на ньому. А тепер навпаки. Далі думають такі залишаться, можливо, збільшимо частку на спільний бюджет, щоб вистачало на все грошей.

I: Тобто 50 на 50 так залишаться?

R: Так. Я не боюсь більше щось витратити чи покласти, так само і він, чи щось купити не зі спільної картки, а зі своєї.

I: А якщо говорити про дозвілля? Хто за це відповідає?

R: З цим зараз велика проблема. Справа в тому, що ми разом досить одноманітно і мало проводимо часу. За раз нас страждає цей момент проводити час не одноманітно вдвох.

I: Це останнім часом читали було?

R: Останнім часом вважче, тому що карантин, а раніше, намагались згадати за часі ініціативи це було. Якщо я пропоную піти на якусь подію, йому вона чимось нецікава, тому ми не ідемо. Якщо він пропонує, йому цікаво і ми

ідем. Тому що імені норм, і хочі лаб кудись ходити, і ми ідемо. Але це теж не дуже часто. Миза Києвом живе, то часто було лінь кудись поїхати. Бувало влістут ходили, бо я трохи лінива, мене важкувати витягти просто погуляти, буває навелосипедах їздимо. Це все, що я називаю це було минулого року.

І: А зараз важкувати дозвілля за замовчуванням, тому що карантин?

Р: Навіть не то, що карантин, а я ж казала, що в нього було і є психологічні проблеми, зараз трохи легше, в результаті цього, коли мені хотілося дозвілля, я виходила сама, тому що він лежав страждав, нічого не хотів. Я ходила в тенісграла, в друзями зустрічалась, тепер він трошки відійшов, ходить до друзів. Внас друзі перетинаються, але не завжди формат дозвілля, який він обирає, мені підходить.

І: Як твої друзі ставляться до нього і чи змінювалось це ставлення впродовж стосунків і навпаки? Р: Тут в гуртожитку є одна велика компанія, яка в нас спільна. Всі до нього ставляться привітно ставляться, бо він цікава людина, як на мене, з ним цікаво поговорити, посміятися. Проблема, що я згадала, чому ми не можемо разом провонити час. В компанії він більше веселіший, привітніший, а наодинці може сидіти мовчати, бо насправді йому погано, він нічого не хоче.

І: Наодинці, ти маєш на увазі, коли вивдвох?

Р: Так, так. Коли ми вдвох, вдома, не в компанії є така проблема. Друзі кажуть, що це він себе справжнього показує. Я думаю, що нам же теж треба якось з ним спілкуватись. Йому просто погано було, я сподіваюсь, що ці заняття з психотерапевткою допоможуть, бо перші сеанси вже дають позитивний результат.

І: Коли вивдвох, є проблеми з комунікацією через його моменти тиосці? Доречі, завжди так було?

Р: Ні, не завжди. В нього це хвилями знаходить, страждальний стан. А так, в цілому, нормально. Іноді таке буває.

І: А з приводу його друзів, їхнього ставлення до тебе?

Р: Я не знаю, коли класифікувати як виключно його друзі. Тому що його друзі, яких я знаю, наскільки бачу, вони нормально до мене ставляться. Єдине, що бувають моменти деякі. Є в нього друзі, вони вже одружені, буває запрошують виключно його, ніяк не згадуючи про мене. Один, два, три рази, я сказала, що мені неприємно. Він поговорив з ними, почали і мене запрошувати. Але тут питання, що я вже не хочу туди їхати і з ними спілкуватись.

І: А питання з приводу батьків. Як його батьки ставляться до тебе і навпаки? І чи змінювалось це часом?

Р: Мої батьки дуже прихильно до нього ставляться. Тато не виявляє особливого ентузіазму, мама весь час запрошувала, познайомились з ним, все нормально. Зараз перестала запрошувати, бо він частовостанній момент передумав їхати. Останній раз, в мене було день народження, я їздила додому і він сказав, що поїде зі мною, сам так вирішив. І коли брали квитки сказав, що не поїде.

І: Тобто цей його ініціатива не їхати?

Р: Так. Я багаторазів питала чому, в мене є підозра, він якось обмовився, що він зараз нічого з себе не представляє і йому не хочеться через це їхати. Його ніхто не збирається його оцінювати, але в нього є така істрахи. Я намагалась це обговорити, але не вийшло.

І: Можливо його психологічні бар'єри справляють.

Р: А його батьки, в нього батька нема є вітчим. Мама його дуже сильно любить, він єдина пізня дитина, сама виховувала, батько загинув ще до народження, тому в них великий психологічний зв'язок. Я з його мамою ніяк не знайома, вона ініціативи не проявляє, він теж, мене ніхто не кличе. Буває про мене щось говорять, нічого не знаючи. Навіть з фінансовою ситуацією, що я працюю, а вінні, йому впливають, що я його вигоню, і що він дармові харчі їсть. Люди мене не знають, знайомитись не хочуть, але тим не менш щось там розказують.

І: А ти не пробувала перша проявити ініціативу, чи ти думаєш, що це якось неправильно?

Р: Я насправді не знаю яку ініціативу проявити. Його батьки живуть в Рівному, по телефону вони по 2-3 рази спілкуються за день. Бувало таке, що якщо вона йому не може дозвонитися, то дзвонить мені і при цьому привсьому вона нічого не питає, тільки про Василя. Я по цьому питанню тільки зрозуміла, хто мені дзвонить, ніяк не представилась. Я ж нічого їй не скажу, вона доросла жінка. Хлопцю казала, що це виглядає дивно, що ніхто не цікавиться, мивже 2 роки живем разом, а твої батьки нічого.

І: А вітчим так само?

Р: Вітчим ще більше, я про нього взагалі нічого не знаю, він теж специфічна людина. Хлопець просто пожимає плечима, каже, що він пропустив момент, коли треба було вас знайти. Але теж

не тільки він момент упустив, його маматеж нічого неробила.

I: Це важка ситуація. Може через те, що єдиний син, певні речі він викликають.

R: Може, знаєш, поки проблема не усвідомлюю, її не існує.

I: Дякую, що ти поділилася. Якщо говорити про плани та розмови на майбутнє, ваш спільний побут. Чи обговорювали вимоги, чи є плани на подальше?

R: Намагаємося обговорювати, я намагаюся, не можу сказати, що це результативно, чи його це якось цікавить. Бачу, що в нього немає інтересу до спільного комфорту. В мене є розуміння, що байдуже де і як довго я там живу, я готовий вкладатися, щоб мені було зручно, чисто і гарно. Байдуже йому, гуртожиток чи власне житло. Рік, то значить рік в комфорті проживу, два роки, все життя, то треба щось робити. В нього немає цих думок, тому що це гуртожиток, тому що він пише диплом, тому що в нього проблема з баченням себе в майбутньому, всі його психологічні проблеми, тому важко говорити надалеку перспективу.

I: А ось ці штуки, що батьки до нього з претензіями ставляться, ти дізналася від нього?

R: Так. Вони ж йому дзвонять декілька разів на день, він виходить з кімнати, щоб поговорити, але як різниця, якщо він потім кричить на весь коридор. Потім я в нього намагаюся розпитати в чому проблема. В нього важка сімейна ситуація, є баба старенька, в неї проблеми з пам'яттю, яку він дуже сильно любить. В нього ця емоційність, почуття дуже розвинуті, тому він такий чутливий. Любить свої хідні сильно і страждає від цієї любові.

I: Добре, що він звернувся до психотерапевта.

R: Я теж дуже щаслива. Бо в мені важко обговорювати такі деталі, я краще порекомендую спеціаліста, в мене ці розмови не дуже емпатичні. Я не вмю розрадити розмовою.

I: Ти розуміла, що твоє ролі неспрацює в розмові з ним?

R: Було моменти, коли бачила, що йому погано. Він дивиться не мене очима повними надії, я питаю в чому проблема, ми доходимо до того, що він хоче від мене допомоги. Єдина допомога, яку можу дати це знайти психолога, записати тебе і відвести заруку.

I: Якщо перейти до теми про мову. Розкажи про твій досвід з приводу мовної ситуації. Як було в твоїй сім'ї, достосунків, як зараз?

R: Я виросла в Дніпрі і в нас в моєму оточенні всі говорили російською мовою, школа була українська. Ставлення до української було позитивне, але не так як до мови, яка має бути базовою. Але не було такого, що українська мова це «фігня», ми говоримо російською і будемо Україну. Мої батьки завжди будували мені прихильне ставлення до України. Я пам'ятаю 14 рік, питання ЄС чи ми до Росії маємо більше орієнтуватися, то мої батьки намагалися пояснити, що наміре, ні їм не треба, а краще Україна сама стійно розвивалась, свій власний шлях розвивала. Формували ставлення до України як до чогось самостійного і повноцінного. Але тим не менш, українською ми не розмовляли. Тато не може розмовляти українською. Батьки мами з Західної України і просто переїхали по роботі і перейшли російську мову, бо це мова міста, а не сільських людей. А батьки тата жили в Харкові і Дніпрі, і під страхом всього українського, і свят, і мови. Я весь час розмовляла російською і на 3 курсі я свідомо перейшла на українську мову. Були у Львові з подружкою, вона філолог української мови і вирішили практикувати українську. Ми автостопом їхали до Дніпра, десь у мандріумали перейти назад на російську, бо їдемо до себе додому. Вирішили так, але автоматично розмова українською. Так пішло і я спілкувалась українською десь рік, але перестала, тому що було дуже важко, всі розмовляють російською, українськомовний контент я теж не споживала, все російською і стало важко використовувати. І перейшла назад на російську. Потім відбувся перехід, коли я переїхала сюди. Тут середовище практично повністю українськомовне.

I: Тип переїхала на навчання?

R: Так. Тут середовище практично повністю українськомовне, мало людей, хто спілкується російською, і вони теж переходять на українську. Я спочатку спілкувалась виключно російською. Далі я практично зразу почала зустрічатися зі своїм хлопцем. Він сам із селатеж під Рівним, то він повністю українськомовний. Я з ним теж спочатку спілкувалась російською і зі всіма теж російською. Потім вирішила перейти, спілкувалась з ним українською, з батьками і друзями російською. Але потім, не пам'ятаю скільки часу пройшло, бо другий перехід дався мені морально важче, незнаю чим це пов'язано. Потім пройшло кілька

місяцівподвійноїмови,відчулавнутрішнюпотребарозмовляти тільки українською. Свій перехід зі сторони родичів так батьків язустрічалатипу «ой,такнезвично, давайможеназад?»».

I: Вонинедужесприймали,ценебулоагресивно,так?

P: Ні,агресіянезустрічалажодногоразу.Простоїмвсімбулозвичайно,виникалопитання навіщо це.

I: Азараж?Тискількивжеспілкуєшсяукраїнською?P: Напевно, рікточно.

I: Зараз.Вякихситуаціяхспілкуєшсяукраїнською,чиситуації,детивикористовуєшьросійську мову?

P: Зараз я абсолютно у 100% ситуацій спілкуюсь російською мовою, я давно неспілкуваласьросійською.Єросійськівставкислова,атакспілкуюсьвиключноукраїнською.

I: Тобтоізбатькамиіз друзями,іпоробітиспілкуєшсяукраїнською?

P: Так. Я батьків просила спілкуватись зі мною українською, в нього є інтенсії,простовіннеможеінезнає.Скількисебепам'ятає,стількивініпробує.Мама з людьми із села, що біля Луцька, спілкується українською, а коли япрошу,тощось унеї невиходить.

I: Звикламоже.Заразитиповністюукраїномовна?

P: Так.

I: Якщопідсумватитвійдругийперехід,чибуляякісьмоменти,щотишкодувала, що російську не використовуєш, було б круто, якби був вибір чиситуації,депотрібноросійськамова, читакихнемає думок?

P: В мене таких думок не виникає. Мій перехід не позбавлений ідеологічнихпитань, я усвідомлюю російську агресію в Україні і російськомовне середовище є одним із інструментів інформаційної війни. Я дуже яскраво це відчула на собі,колиперейшлаукраїнську,почаласвідомоспоживатиукраїномовнийконтент. Не дивлячись на те, що мої погляди на українсько-російську війну незмінилися, все одно я бачу моменти, що я не була абсолютно заглиблена в інформаційний простір України. В мене простоскладається враження, що я була відрізнана простовід українських виконавців, ютуберів, тітокерів. Цього не існувало для мене.

I: Тобтожась обмеженість була в контексті інформаційного поля.

P: Так. Всі герої, які мене цікавили були налаштовані на контекст Росії і я це сприймала як нормальне. Але зараз я відчуваю, що це абсолютно не так, як ти дивилась про своє, а не те, що десь там.

I: Давай уявимо ситуацію. Якщо б твій хлопець спілкувався російською мовою, як думаєш, з такою ж вірогідністю ти б перейшла, чи залишилась би російськомовною?

P: Якщо б я перейшла, в мене було такі думки ще до переїзду в Київ, мені хотілося. Це б зайняло більше часу напевно, для того, щоб причини на це. Тим паче, в Могилянці я намагалась спілкуватись українською, а до карантину це займало досить багато часу. Тобто, так склалося, що багато українськомовно простору зараз і я перейшла.

I: А от якщо в стосунках, наприклад, хлопець російськомовний, а ти вирішила з часом переходити на українську, то в парі ви б розмовляли двома мовами, як тобця ситуація?

P: Абсолютно нормально. З батьками я розмовляю двома мовами, мій перший перехід, в мене був хлопець, що говорив російською. Я б його агітувала, пропонувала перейти, бо ми живемо в Україні.

I: Для тебе вирішальним є той факт, що в тебе є позиція політична і культурна? Більше це відіграло роль, а не те, щоб хлопцю було приємно і вас було зручно спілкуватись у побуті?

P: Спочатку, це було для того, щоб йому було комфортно. І через те, що я вже пробувала переходити, розуміла важливість цього вчинку, просто не до кінця усвідомлювала, розуміла, що краще спілкуватись українською, а чому не могла пояснити. Я відчувала внутрішню провину, що я розмовляю російською. На момент, коли ми зустрілись з моїм хлопцем, в нього була більш громадянська позиція, він її висловлював, але я ніколи не відчувала ненависті за російськомову. Мені хотілося хоча б ніколи не спілкуватись українською мовою.

I: В якій контексті ти відчувала провину? Провина в тому, що я спілкуюсь російською, а не українською. Маючи той бекграунд, що в нас є, політичну ситуацію, я відчувала провину, що спілкуюсь мовою окупанта. Я тоді такою риторикою не послуговувалась і не пояснювала це так.

I: Що було більш вирішальним: не спілкуватись мовою окупанта, зважаючи на політичний контекст, чи те, що твій хлопець спілкується українською?

P: Я думаю, що ці два фактори злились. Якщо я б не відчувала провини, я б не перейшла на українську мову, тільки якщо б він попросив, то, можливо, я б перейшла. Мені важко спрогнозувати

таку ситуацію. Дивлячись на те, що зараз мене є позиція, я маю для цього факти і слова, це теж заслуга мого хлопця. Тому я не знаю, коли б перейшла, як бив мене було такого хлопця, яке.

I: Тобто в будь-якому разі ти планувала, тому що це громадянська позиція, а не момент того, щов стосунках зручніше?

R: Так. Це був лише один із факторів для того, щоб перейти. Бажання говорити українською, на той момент, не було громадянською позицією, це скоріше момент ідеї, яку закладали з дитинства. Натомість, на брата це не подіяло, в нього немає ідеологічного увлечення. Він - відображення мене років 10 назад, коли еприхильність до української мови, але є внутрішній бар'єр нею говорити. I: Зрозуміла тебе. В мене все, якщо є щододати, будь ласка.

Інтерв'ю 7: 13.04 (37 років)

Інтерв'юер: Інна, розкажіть про себе, що ви вважаєте найголовнішим, найважливішим.

Респондент: Замужем, муж, двоє дітей - найголовніше і найважливіше.

Інтерв'юер: Добре. А розкажіть що більше всього на даний момент займає ваше час, вашу життя, ваш день?

Респондент: На даний момент домогосподарство.

Інтерв'юер: Зрозуміла. Це є якісь-то побутові питання це зараз основа вашої повсякденної життя, да?

Респондент: Так

Інтерв'юер: Добре, зрозуміла. А якщо говорити про якісь-то речі, яким ви не надаєте особливого значення, це що? Чому ви не надаєте значення?

Респондент: *Очень долгая пауза* Так як би... Відношення, напевно, людей до себе, я не надаю значення...

Інтерв'юер: Це є хто що подумає, якісь-то такі моменти?

Респондент: Так, це їх, у кожного своє думання.

Інтерв'юер: Зрозуміла. Добре, якщо говорити про ваші відношення, про вашу сім'ю то в цілому як би ви описали своє місце? За що ви відповідаєте?

Респондент: Ну напевно я відповідаю за побут, за затишок сімейний.

Інтерв'юер: А що це включає в себе? Що це означає? Що ви вкладуєте в поняття побут, затишок?

Респондент: Зпершу всього це діти, догляд, заняття, здоров'я дітей, це гармонія, спокій в сім'ї.

Інтерв'юер: Ага, це є ось за такі моменти. Добре, а якщо ось говорити за якісь-то побутові питання, за що ще швидше ви відповідаєте? Це є що залишається за вами в сфері сім'ї, сімейних відношень і побутових в тому числі?

Респондент: Нууу, прибирання

Інтерв'юер: Добре, що ще з таких яких-то дрібниць?

Респондент: Ну сказати там приготувати їсти - це не проблема, може і муж приготувати.

Інтерв'юер: А як це відбувається? 50 на 50 або в основному ви готуєте?

Респондент: В основному я, але іноді муж.

Інтерв'юер: Добре, а що в плані побутової залишається за мужем?

Респондент: Допомога по домі. Де-то що-то починити, де-то що-то відремонтувати, їсти приготувати іноді, дітей іноді в школу відвозити і забирає.

Інтерв'юер: Зрозуміла. А що стосується якогось-то дозвілля або подорожів, за ким це залишається? Чи є це більше обов'язком? Чи це 50 на 50?

Респондент: Подорожів? Це ми разом, ми любимо подорожувати.

Інтерв'юер: Ну я маю на увазі хто ініціатор?

Респондент: 50 на 50, іноді я, а іноді муж.

Інтерв'юер: Добре, а що стосується якогось-то дозвілля в принципі, з дітьми кудись-то піти або просто вдвоєм?

Респондент: Опять же, иногда муж инициатор, а иногда я.

Интервьюер: Хорошо, а что касается какой-нибудь экономической, финансовой стороны? У вас семейный бюджет либо разный?

Респондент: У нас семейный бюджет

Интервьюер: А как это происходит? Вы как-то в процентном соотношении или договорились?

Респондент: Нет, муж приходит и полностью отдает мне всю зарплату.

Интервьюер: Ага, вам? Вы как банк?

Респондент: Общий бюджет, скажем так.

Интервьюер: То есть общий бюджет у вас, правильно я понимаю?

Респондент: У нас

Интервьюер: Ну вы говорите, что он все отдает и я имею в виду, что он не имеет каких-нибудь личных денег, он себе не оставляет и все отдает грубо говоря в этот семейный бюджет?

Респондент: Нет, ну карманные деньги конечно остаются, там в плане ремонта автомобиля или строительных каких-то.

Интервьюер: Ну то есть у него какой-то процент от зарплаты идет в семейный бюджет или это вся зарплата? Как вы договариваетесь?

Респондент: Да нет, не договаривались, просто общие деньги лежат и все.

Интервьюер: Ага, а вы сейчас, как я понимаю, в декретном отпуске?

Респондент: Да.

Интервьюер: Вы когда работали или когда планируете выходить, как у вас это происходило? Как вы делили семейный бюджет? Потому что я так понимаю, что у вас сейчас нет какого-то стабильного постоянного дохода? Или есть, или вы продолжаете работать?

Респондент: Нет, я не работаю.

Интервьюер: Ну вот когда вы работали, как это происходило? Это были ваши деньги либо вы вкладывали их в семейный бюджет?

Респондент: Нет, это были семейные деньги.

Интервьюер: То есть каждый из вас грубо говоря всю свою зарплату вкладывает в семейный бюджет, правильно я поняла?

Респондент: Да.

Интервьюер: Хорошо, поняла. А если говорить про состояние вот этих обязанностей бытовых до того как вы были в декрете, вы тоже в основном отвечали за быт? Или это было как-то по-другому?

Респондент: Нет, тогда тоже за быт отвечала я.

Интервьюер: Ага, то есть когда работали, тоже?

Респондент: Ну единственное, в плане приготовления пищи, точнее ужина, то 50 на 50. Либо делали уроки, либо готовили кушать, обязанности распределяли.

Интервьюер: То есть кто-то делает одно, а кто-то делает другое, я правильно понимаю?

Респондент: Да

Интервьюер: Хорошо, поняла. А как вы относитесь к такому порядку? Как вы относитесь к тому, что в основном быт за вами?

Респондент: Да нормально, на данный момент нормально.

Интервьюер: А почему на данный? Это вы имеете в виду декрет или как?

Респондент: Ну как бы я в декрете, да. У меня больше свободного времени. Муж работает, работа по двору, это все на нем.

Интервьюер: Ага, а вот когда выйдете на работу, если планируете, хотели бы поменять это все или вас устраивает?

Респондент: Нет, меня устраивает

Интервьюер: Хорошо, поняла. А вы как-то договаривались или оно само собой получилось вот так?

Респондент: Нет, оно само собой так.

Интервьюер: Хорошо, поняла. Спрошу у вас пару слов про мужа. Как бы вы могли его описать? Он какой человек?

Респондент: Семейный, порядочный.

Интервьюер: Хорошо, поняла. А что вам в нем нравится? Какие качества? Характер?

Респондент: Повторюсь в том плане, что он семейный, все для семьи, все для детей. Понимающий, не жесткий, то есть у него мягкий характер.

Интервьюер: Хорошо, поняла. А скажите пожалуйста, как давно вы вместе и как давно вы женаты?

Респондент: 12 лет в браке

Интервьюер: Хорошо, поняла. Скажите, пожалуйста, что касается родителей и друзей, вот с вашей стороны как относятся к нему и как относились, и с его стороны как к вам и как относились, и менялось ли это на протяжении всех этих лет?

Респондент: Ну нет, у нас теплые отношения что с одной стороны, что с другой, и они не менялись и такие же продолжают.

Интервьюер: То есть со стороны родственников и со стороны друзей все хорошо, да?

Респондент: Да

Интервьюер: Не знаю, назвали ли бы вы кого-то из вас главным в семье?

Респондент: Наверное все-таки муж главный

Интервьюер: Ага, почему? Что это значит? То есть как вы это определили?

Респондент: Ну наверное все-таки более в важных вопросах и проблемах за ним стоит...

Интервьюер: Ага, то есть в каких-то важных вопросах все-таки он принимает решение?

Респондент: Да

Интервьюер: А он с вами как-то консультируется?

Респондент: Ну он спрашивает, интересуется мнением. Мы как бы обоюдно решаем, это я наверное так думаю, что он главный

Интервьюер: А почему вы так думаете? Мне интересно, почему вы его назвали?

Респондент: Ну может быть потому что я больше к нему прислушиваюсь.

Интервьюер: Ага, то есть его мнение для вас авторитетное, важное?

Респондент: Наверное, да.

Интервьюер: Хорошо, поняла. Так, что касается языка, расскажите немножко вашу историю, на каком языке вы общались в детстве, в подростковом возрасте, лет 12 назад до замужества и как это происходит сейчас?

Респондент: Общалась на украинском языке. Я родилась в Виннице. Родители, родственники все общались на украинском языке. Ну наверное уже ближе после 18 лет, пошли друзья, знакомые, где я перешла на русский язык.

Интервьюер: То есть появились русскоязычные друзья?

Респондент: Да. Ну нет, не только поэтому. У меня сестра двоюродная живет в России, тоже мы с ней общались.

Интервьюер: То есть вы общались по украински в основном, но с некоторыми по русски, я правильно понимаю?

Респондент: Да

Интервьюер: А в школе вы учили какой язык?

Респондент: Украинский

Интервьюер: А в университете?

Респондент: Украинский

Интервьюер: Ага, все, я поняла. А русский вы просто в обиходе использовали, да?

Респондент: Да

Интервьюер: Поняла, хорошо. Как дальше происходило?

Респондент: Когда я познакомилась с мужем, я с ним разговаривала по русски.

Интервьюер: Ага, а он вырос в русскоязычной семье, да?

Респондент: Да

Интервьюер: Ага, то есть он всегда разговаривал на русском, да?

Респондент: Да, и в школе тоже на русском преподавали. Ну украинский язык они изучали просто как второй и он рассказывал, что иногда и не изучали.

Интервьюер: А муж откуда вообще сам?

Респондент: Крымчанин

Интервьюер: Хорошо, поняла. Расскажите, а вы когда вышли замуж, вы начали изначально по русски, правильно? Не использовали украинский язык?

Респондент: Нет

Интервьюер: Ага, а почему?

Респондент: Ну как-то... Муж говорит, что не понимает, но это как-то неправильно, он то все понимает... Я не знаю, само собой так произошло.... Просто вся семья, все на русском общаются, везде все друзья, близкие родственники, все общаются на русском и просто автоматом уже переключаюсь на русский.

Интервьюер: Ага, то есть это все его родственники говорили на русском, а ваши ведь на украинском?

Респондент: Да

Интервьюер: Ага, то есть вы все-таки перешли на русский, потому что его окружение было русскоговорящим, правильно я поняла?

Респондент: В принципе да

Интервьюер: То есть вы считали, что так проще и ему, и его окружению, а со своими родителями и друзьями украиноязычными вы продолжали общаться на украинском или уже перешли на русский?

Респондент: Я разговаривала с ними на украинском и до сих пор разговариваю с ними на украинском языке.

Интервьюер: Ага, то есть сейчас со своими украиноязычными знакомыми, родственниками вы разговариваете на украинском, правильно я поняла?

Респондент: Да

Интервьюер: Кстати, а где вы еще используете украинский язык?

Респондент: Сейчас уже нигде, только разговоры с родственниками и друзьями.

Интервьюер: Ага, хорошо, А вы говорите, что сейчас уже нигде, а чуть раньше использовали еще где-то?

Респондент: По работе

Интервьюер: А русский вы сейчас используете в каких ситуациях?

Респондент: Везде, абсолютно. В школе, дома, на работе.

Интервьюер: Я поняла. А вот скажите, пожалуйста, а дети ваши общаются по русски, правильно я понимаю?

Респондент: Да, тоже на русском.

Интервьюер: А вы разговариваете с ними на украинском или нет?

Респондент: Только во время разговоров по телефону со своими родственниками.

Интервьюер: Ага, то есть они украинский не используют?

Респондент: Практически нет

Интервьюер: Но они его знают?

Респондент: Они его понимают, но не разговаривают.

Интервьюер: А вы как вообще планируете их научить украинскому языку или нет? Или как уже они себе решат?

Респондент: Ну самое главное они понимают, но нет такой потребности разговаривать на украинском языке.

Интервьюер: Ага, я поняла, хорошо. А вот скажите, пожалуйста, вы все-таки перешли на русский потому что было больше мужу удобнее и вы были уверены, что он вас понимает и так ему комфортней или потому что вам было как-то самой более престижно говорить по русски? Вот какие были мотивы?

Респондент: Нет, мне было просто комфортно, потому что все окружение общалось на русском языке.

Интервьюер: Все окружение мужа, вы имеете в виду?

Респондент: Ну конечно мужа.

Интервьюер: А вот все окружение потому, что вы к мужу переехали, да?

Респондент: Потому что переехала, конечно.

Интервьюер: Ага, хорошо. А вот если бы теоретически представить, что муж переехал бы к вам, как думаете, вы бы продолжали на украинском говорить или перешли бы на русский все равно?

Респондент: Я не знаю как было бы. Я не думаю, что муж перешел бы на украинский язык, потому что он его и не изучал.

Интервьюер: То есть муж точно бы не перешел, а вы?

Респондент: Я затрудняюсь ответить на этот вопрос.

Интервьюер: А почему затрудняетесь? Все-таки украинский это ваш привычный язык.

Респондент: Нет, ну я бы в своем окружении общалась на украинском языке, а с ним может быть и на русском.

Интервьюер: Ну то есть с ним потому, что ему комфортнее и проще, но при этом он понимает украинский?

Респондент: Да-да, все верно.

Интервьюер: Ну вот он понимает украинский язык, почему вы все-таки перестали говорить по украински с ним, он же понимает?

Респондент: Ну я же вам говорила, мне... Как бы это вам объяснить, чтобы понятно было... Я просто автоматом перехожу и начинаю разговаривать на том языке, на котором ко мне обращаются, если я этот язык знаю. Если у меня двоюродная сестра живет в России и общается на русском, я тоже с ней общаюсь на русском.

Интервьюер: Ага, я поняла. То есть у вас принципиальной позиции говорить на украинском языке не было, правильно я понимаю? Вы просто перешли потому, что вы привыкли менять язык в зависимости от того, с кем вы общаетесь, правильно?

Респондент: Да

Интервьюер: Все, я поняла, хорошо. Кстати, а какой язык вы бы сейчас назвали своим родным языком?

Респондент: Первое, что пришло на мысль, это сказать, что у меня два родных языка, но учитывая в процентном соотношении, это 80% на 20%, я использую русский язык везде: это в разговорах с детьми, это на работе, семья, друзья, родственники.

Интервьюер: Ага, поняла. То есть вы просто его используете чаще и поэтому он стал для вас бытовым, привычным для вас?

Респондент: Конечно.

Интервьюер: Я поняла, у меня в принципе по вопросам все, мы как-то очень оперативно постарались с вами уложиться. Если у вас есть что добавить либо по обязанностям семейным, либо по моментам этим языка, можете говорить, потому что мне кажется, что у меня все.

Респондент: Да в принципе добавить нечего, мы все обсудили.

Интервьюер: А скажите кстати, еще хотела уточнить еще один момент, вы не обсуждали момент того, на каком языке вы будете общаться с мужем? То есть это случилось само собой либо вы все-таки обсуждали как проще кому?

Респондент: Само собой

Интервьюер: То есть он ничего вам даже не говорил?

Респондент: Нет, конечно.

Интерв'юер: А почему “конечно”?

Респондент: Ну, не заставит же он, если бы я не хотела общатися, то он бы и не заставил.

Интерв'юер: То есть это просто ваше желание просто, чтобы было комфортно и проще, удобней.

Респондент: Угу

Интерв'юер: Все, я поняла, хорошо.

Интерв'ю 8: 13.04 (18 років)

Интерв'юер: Настя, розкажи взагалі трішечки про себе, чим займаєшся, що любиш? Працюєш? Навчаєшся? Хобі і всілякі такі моменти.

Респондент: Мені 18 років, я із Запорізької області, з міста Мелітополь. Зараз я навчаюсь в Українській академії лідерства, буду вступати в університет далі. Хобі - я дуже сильно люблю спорт, мистецтво, музику, картини малювання і так далі. Ну в принципі, якщо так коротко, то це все.

Интерв'юер: Круто, ти так і спорт поєднуєш і мистецтво, такий момент творчий, дуже круто! Уже вирішила, куди будеш вступати?

Респондент: Орієнтовно або в УКУ, або в Могилянку.

Интерв'юер: Ага, прикольно. А на кого?

Респондент: Ну, в УКУ це, мабуть, право буде, а в Могилянці соціологія або психологія.

Интерв'юер: Успіхів тобі, це дуже круто! А скажи, будь ласка, що зараз, на даному етапі твого життя, для тебе є найбільш цінним? Тим, на що ти звертаєш увагу, що для тебе є такою основою зараз?

Респондент: Ну насправді це, мабуть, буде, ну люди, можливо. Ну, так сказати, що є найбільш цінним це перш за все звісно якийсь розвиток, це постійно щось покращувати, робити щось, що приносило б користь і мені, і оточуючим, але ще супер важливою цінністю в моєму житті, то є люди.

Интерв'юер: Люди - це рідні чи взагалі?

Респондент: Ну це точно більш якесь близьке моє оточення.

Интерв'юер: Зрозуміла. А якщо говорити про якісь моменти в тому ж самому контексті, але про щось, на що не звертаєш особливої уваги? Тобто щось, що для тебе не є цінністю зараз, от якісь моменти, які ти вважаєш дрібницями або на що не звертаєш уваги.

Респондент: Важке питання. Ну, можливо, якась політика. Ну тобто для мене на даний момент мого життя це не зовсім важливо.

Интерв'юер: Супер, я зрозуміла. А якщо говорити саме про твої стосунки, якщо це все якось підсумовувати, то якби ти описала, грубо кажучи, своє місце та зону своєї відповідальності у цих стосунках?

Респондент: Угу, ну важливе уточнення це те, що вони уже закінчились, тому я не знаю чи це важливо...

Интерв'юер: Ну в принципі важливий інший момент, але тоді, якщо тобі взагалі нормально про них говорити, то ми будемо говорити про останні.

Респондент: Моя зона відповідальності... Ну, можливо, я відповідала за різноманітність, за пошук чогось нового і зі якісь такі яскраві враження. Тобто я була ініціатором таких різних подій, типу піти в якесь цікаве місце, або щось типу таке.

Интерв'юер: Ага, тобто ти маєш на увазі якесь дозвілля, якісь там подорожі?

Респондент: Угу

Интерв'юер: Ага, зрозуміло. Що можливо ще було за тобою?

Респондент: Можливо, розвиток глибини стосунків, мені здається, що це теж було за мною, оскільки якісь такі важливі питання, розмови теж я ініціювала.

Интерв'юер: Ага, але в принципі розмови підтримували ви обидва, я правильно розумію?

Респондент: Так, ну саме такі важливі, глибокі, то ініціатива була за мною.

Интерв'юер: Ага, ці розмови стосувались якогось розвитку, або проблем, або чого? Чи усе разом?

Респондент: Ну насправді все разом, стосувалося якихось важливих речей типу бачення майбутнього, типу про те що важливо, а що не важливо, погляди на такі ґрунтовні теми такі як сім'я і так далі.

Інтерв'юер: А якщо говорити про зону відповідальності твого партнера колишнього, то що за ним було? За що відповідав він?

Респондент: Ну він скоріше відповідав, мабуть, за усю цю романтику і “няш-мяш”, от це те за що він точно відповідав.

Інтерв'юер: А наприклад? Можливо, ти згадаєш якісь такі конкретні приклади, як це проявлялось?

Респондент: Ну це різні там подарунки, це, скажімо так, те, що він сам по собі був більш таким ніжним, він казав якісь компліменти або він виражав любов, казав “Я тебе люблю” і так далі. Ну це і з мого боку було також, але, мабуть, більше він якось в цьому був активніше.

Інтерв'юер: Зрозуміло. А якщо говорити про якийсь побут або якісь побутові моменти. Ви не жили разом, а були ситуації, коли ви поїхали кудись разом, або 3 дні-тиждень умовно жили разом, як це відбувалося в побуті? Хто за що відповідав?

Респондент: Ну він точно відповідав за всі фінансові моменти, він все прораховував і так далі. Якщо кудись потрібно було доїхати, тобто за логістику чи те, чим ми будемо займатися, це знову ж таки я займалась. Якщо більше про побут, то він більше за якісь такі практичні речі типу домовитися за проживання, або закупити їжу, ну от я б сказала, що він більше про такі практичні речі, а я про те куди ми їдемо і чим ми будемо займатися і так далі, а він вже більш за якісь серйозні.

Інтерв'юер: Ага, зрозуміло. А от що стосується цієї фінансової сфери, то говорила, що він за неї відповідав, якщо це були якісь подорожі, а в принципі якщо взяти усі ваші стосунки, то як в контексті фінансової відповідальності, вона розподілялась? Тобто можливо у відсотках, або можлива, ситуативно?

Респондент: Ну коли ми скажімо ішли разом гуляти, то він повністю мене забезпечував і так далі, тільки якщо це не якісь мої особисті речі. Тобто якщо ми кудись разом їхали, то за дорогу завжди він платив і за якісь спільні речі також, а я лише те, що стосувалося суто мене або моєї родини.

Інтерв'юер: Тобто в принципі, такий якийсь бюджет у ваших стосунках був на ньому?

Респондент: Ну да

Інтерв'юер: Як ти, до речі, до цього ставилась? Тебе влаштовував такий порядок чи тобі хотілося якось інакше?

Респондент: Мене це влаштовувала. Ну у мене в сім'ї так заведено, що тато забезпечує, тому мені було абсолютно окей, що в нас так само із ним було.

Інтерв'юер: Зрозуміло. А якщо говорити не лише про фінансові, а взагалі про розподіл цих обов'язків, чи тебе це влаштовувало чи хотілося інакше?

Респондент: Мене в принципі влаштовувало, але інколи я відчувала занадто багато опіки, те що на ньому було багато відповідальності і те, що він займався всіма цими ділами, мені інколи хотілося інколи взяти на себе трохи більше відповідальності.

Інтерв'юер: Ага, а чого це стосувалося? Наприклад в яких ситуаціях? Де тобі не вистачало цієї можливості відповідальності?

Респондент: Ну от наприклад, коли ми вирішували куди поїхати і він давав це право вибору мені, мені ніби це і подобалось, але все одно відчувалось, що ніби я вирішую, але він все одно повністю контролює ситуацію. Не знаю як це правильно описати.

Інтерв'юер: Зрозуміло. До речі, а скільки ви по часу зустрічалися?

Респондент: 5 місяців

Інтерв'юер: Зрозуміло. А він був такого ж віку чи старший?

Респондент: Такого ж. Ну, він був на півроку старший.

Інтерв'юер: Ага, зрозуміло. Хотіла запитати, чи були ви знайомі з батьками одне одного та друзями?

Респондент: Так. Ну я знала його батьків і він знав моїх батьків, ну і друзів у нас в принципі багато спільних, тому він знав 90% моїх друзів, а я його.

Інтерв'юер: Зрозуміло. От я хотіла запитати про відношення його батьків до тебе і навпаки, і відносини друзів одних та інших до вас. Давай поговоримо про твою сторону спочатку, відношення твоїх батьків та твоїх друзів до нього.

Респондент: Ну мої батьки до нього супер позитивно ставилися, дуже його любили. Друзі здебільшого у нас були спільні, а ті які його не знали, вони не знали його особисто, тому ніяк до нього не коментували і так далі. Ну тобто в мене що батьки, що друзі до нього дуже позитивно ставилися.

Інтерв'юер: Угу, зрозуміло, тобто не було якихось явних конфліктів або неприємних ситуацій?

Респондент: Ні

Інтерв'юер: Зрозуміло, а з його боку як це відбувалося? Як ти помічала принаймні?

Респондент: Нц його сім'я теж насправді дуже таки доволі тепло до мене ставилась, його друзі теж в принципі нормально. Я з його друзями менше спілкувалась, ми з ними не такі близькі, але в принципі у нас абсолютно адекватні і добрі стосунки були.

Інтерв'юер: Ага, зрозуміла, тобто все добре в цьому плані було. Так, а що до мови? Розкажи, будь ласка, детальніше якою мовою ти розмовляла в дитинстві, в підлітковому віці і якою мовою спілкуєшся зараз, і як це пов'язано зі стосунками?

Респондент: Виходить так, що я із Запорізької області і у мене все оточення російськомовне, але родина в нас спілкується українською і до дитячого садочка я спілкувалась українською і після того як пішла в садочок, почала розмовляти російською в школі і так далі.

Інтерв'юер: Тобто садочок і школа були російськомовними, я правильно розумію?

Респондент: Да. І виходить так, що я все життя в сім'ї спілкувалась російською і зі своїми родичами, а з друзями і з усім своїм оточенням - російською. І коли ми з ним почали зустрічатися, ми спілкувалися російською, але потім я поїхала навчатися в УАЛ, переїхала в Київ і тоді все моє оточення спілкувалося українською і потім певні погляди і цінності змінилися і я перейшла повністю на українську. А він сам українську дуже погано знає і в нас виходило так, що він зі мною розмовляв російською, а я українською. І я зараз спілкуюся українською, а він російською.

Інтерв'юер: Ага, тобто ти незалежно від нього перейшла на українську і в повсякденному житті і в спілкуванні з друзями. І коли ви зустрічалися, як це відбувалося? З усього часу ваших зустрічань ти спілкувалась з ним, я так розумію спочатку російською, а потім українською?

Респондент: Да

Інтерв'юер: Ага, а як довго якою?

Респондент: Виходить десь 4 місяці російською і от останній місяць це вже було українською, тоді я вже власне почала з ним спілкуватися українською і тоді ми вже почали розходитися.

Інтерв'юер: Ага, зрозуміло. Тобто він продовжував спілкуватися російською, як це було тобі? Наскільки комфортно або не комфортно? Не було такої думки, що якимось дивно, що спочатку російська, а потім різко почала українською?

Респондент: Ну звісно було. Дійсно мабуть відчувався якийсь дискомфорт мені самій, тому що я звикла з цією людиною розмовляти російською, але через якісь свої там погляди і так далі я перейшла на українську, і було трохи дискомфортно. І відчувалось трохи що і йому там важче розуміти і так далі. Хоча не переходив повністю на російську, але він намагався там якісь фрази говорити українською.

Інтерв'юер: Ага, тобто він розмовляв російською, але намагався інколи щось десь говорити українською.

Респондент: Да

Інтерв'юер: Ага, тобто він навіть трошечки переходив на українську. Але у нього не було в планах перейти повністю на українську мову? Ви не обговорювали це?

Респондент: Обговорювали, у нього точно не було, це тому що у нього абсолютно все оточення було російськомовним і він українську навіть погано знає.

Інтерв'юер: Ага зрозуміло. Хотіла ще запитати з приводу ситуацій в яких ти зараз використовуєш російську і українську, якщо взагалі російську зараз використовуєш?

Респондент: Ага, ну вдома я з усіма спілкуюся українською, з більшістю своїми друзями, на вулиці, в магазині. Тобто я українською зараз, російську буквально з декількома своїми старими друзями з якими я знайома 10 років і так далі і з якими мені ментально некомфортно українською спілкуватися.

Інтерв'юер: Тобто це єдина ситуація, де ти спілкуєшся російською, правильно я розумію?

Респондент: Ага

Інтерв'юер: А в чому тоді була різниця для тебе між цими друзями, які звикли з тобою спілкуватися російською і російськомовним хлопцем? От чому з ним ти перейшла на українську, а з друзями деякими не перейшла?

Респондент: Ну насправді я навіть з цими друзями певний час спілкувалася українською, тобто я повністю перейшла на українську мову, але після того як я розійшлась зі своїм останнім хлопцем, вже після того я почала переосмислювати деякі речі, що я відчуваю якесь віддалення, і що мені не комфортно розмовляти з друзями, з якими я довгий час знайома, українською. І вже після того як ми з ним розійшлися і пройшло декілька місяців, вже тоді я перейшла з цими друзями на російську, хоча з ними певний час теж була українською.

Інтерв'юер: Ага, тобто теоретично, якби ви продовжили спілкування, то є вірогідність, що ти і з ним перейшла б на російську мову?

Респондент: Да, я думаю, що є така ймовірність.

Інтерв'юер: Ага, тобто дві мови - це було б не актуально для тебе, ти б все таки перейшла на російську, тому що звично і тому що дві мови для тебе дивно і незручно?

Респондент: Тут насправді важко сказати, тому що в принципі абсолютно скрізь я зараз спілкуюсь українською, окрім тих трьох друзів і насправді важко сказати, тому що стосунки це якась більш довготривала річ з перспективою на майбутнє, а з перспективи на майбутнє я все таки україномовна і, чесно, я не знаю чи я б переходила і так далі. І я тут ще раз подумала, мені здається, що у мене все рівно була б якась каша в голові і я все таки потім перейшла б на українську, тому що я усюди і в побуті, і в сім'ї і на вулиці з незнайомими людьми українською спілкуюсь, то мені було б важко з ним російською, бо з друзями я рідко бачусь, раз в місяць, не частіше. А хлопець це все-таки щось більш регулярне і часте.

Інтерв'юер: Тобто якщо у тебе в перспективі переходити на українську, то ти розумієш, що у близьких стосунках з хлопцем тобі логічніше переходити на українську, правильно я розумію?

Респондент: Я думаю, що так

Інтерв'юер: А давай уявимо твої наступні стосунки, якщо, наприклад, україномовний, то логічно, що ви будете спілкуватися українською. А якщо хлопець буде російськомовний, то як ти думаєш, які твої будуть дії?

Респондент: Я насправді думаю, що я з ним українською би спілкувалася. І думаю, що мені було б важко поєднувати все своє україномовне оточення і його російськомовне, тому що якщо це щось важливе, все таки стосунки, то я думаю, що я би не змогла, і я думаю, що якби він зі мною розмовляв російською, а я з ним українською, то я б відчувала, мабуть, певний дискомфорт і тут він перейшов би на українську мову або я думаю, що нам було би важко разом.

Інтерв'юер: Ага, тобто ти думаєш, що ситуація, коли він переходить на українську мову - оптимальна, найзручніша, але якщо він або принципово не хоче, або не знає мову, або ще якісь причини, то все-таки ти думаєш, що двома мовами спілкуватися не твій варіант, правильно я розумію?

Респондент: Я думаю, що так, що для мене це було б важко, тому що я тоді автоматично переходжу на ту мову. А через те, що я не можу постійно міняти мову - бо це типу в голові якийсь вибух. Тому я думаю, що мені було б важко, суперважко з цим.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Цікаво, взагалі. Дякую! Давай ще наостанок. У мене, в принципі, такі базові питання усе, але є ще декілька питань щодо хлопця. Якщо тобі комфортно, у мене є кілька питань. Я хочу, щоб ти описала моменти, які подобалися і які не подобалися.

Респондент: Ок.

Інтерв'юер: Не важливо, характер, поведінка чи якісь вчинки. Ось такі всілякі моменти. І просто опиши його декількома словами.

Респондент: Ок, добре. Що подобалося - це точно його якась така відповідальність. Це точно його якась така свідомість, зрілість і дорослість. Потім, впевненість, комунікабельність. І... і що ще? Якась така амбітність. Це те, що подобалося. І в той самий час, простота у спілкуванні. А те, що не подобалося - це якась поверхневність. І, не можу сказати, що не подобалося, це те, чому мені було з ним важко (це не якийсь його мінус, а те, з чим мені було не ок) - це відмінність поглядів. Бо, здебільшого, на багато важливих речей у нас були різні погляди. І це якась така...

Інтерв'юер: Ну це бар'єр якийсь, насправді.

Респондент: Угу.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Але погляди стосувалися якихось цінностей? Якихось глобальних питань?

Респондент: Так. Так.

Інтерв'юер: Ага. Тобто, якісь погляди на майбутнє життя і всілякі моменти такі?

Респондент: Угу

Інтерв'юер: Ага, зрозуміло.

Респондент: І.. і що ще? Ну це, в принципі, якась така основна річ, через яку ми розійшлися і через що мені було трохи важко. От. А так, в принципі. Як його ще описати? Якщо так описати прям коротко... Я би його ще так описала, що він суперкласний для своїх, але трохи закритий для чужих. Така у нього теж штука була. І... Ну в принципі, не знаю. В принципі, описала. Можливо, ще якісь сфери описати треба?

Інтерв'юер: Ну, в принципі, таке основне і таке, що перше прийшло в голову, ти сказала. Тому, в принципі, про нього все. Хочу ще запитати таке цікаве питання щодо мови: от яка зараз, саме зараз, мова для тебе все-таки рідна?

Респондент: Для мене рідна все-таки думаю, що українська мова. Бо у мене родина не те, щоб українською, суржилом, але більше до української мови спілкується. І воно щось таке, наче мова, якою я думаю. І мені, я думаю... ну тут дуже важко сказати, бо я росла 18 років у російськомовному оточенні. Але, якщо так поділити, то мені відсотків на 70 рідна українська. Але 30 відсотків все-таки російського в мені є.

Інтерв'юер: Але ти думаєш, що залишилися якісь друзі російськомовні? Чи тому, що ти виросла в російськомовному оточенні?

Респондент: Тому що виросла. Тому що багато, навіть банально якась там культура, література, музика - воно все в мені вже є. Це все мене формувало. Це як наче всі мої попередні знайомі. Тобто, дуже багато речей, які закладені в мені, які мене формували, і вони були російською. І це щось таке, що вже є частиною мене, і від чого я відмовитися не можу.

Інтерв'юер: Ага. А от я, до речі не запитала таке важливе питання (чомусь його упустила кудись). Чи в загальному опиши, чи, можливо, є якісь конкретні причини, чому ти все ж перейшла на українську мову в свій час?

Респондент: Є декілька чинників. Причина, здебільшого, якась така ціннісна і, я б сказала, навіть політична. Я б сказала, що, якби не агресія з Росією, то я би собі далі розмовляла російською. А так, тому що багато питань таких є, і багато маніпуляцій на цю тему - типу, якщо люди російськомовні, то це типу ок. Ну, тобто, політичне питання, через війну з Росією. І, власне, те, що мене ще більше змотивувало, це якась така патріотична свідомість. І це, звісно, оточення. Я думаю, що, якби я не

поїхала в УАЛ, то я би може й далі розмовляла російською. А так, через те, що вплив в певній мірі був оточення, і плюс ще погляди, і воно все зійшлося. Оточення це було таким каталізатором до цього.

Інтерв'юер: Зрозуміло. А ти перейшла після усіх цих подій? Коли це було, до речі? Як давно?

Респондент: Це було не так давно, насправді. Це було десь у вересні 2020 року.

Інтерв'юер: Тобто, десь пів року ти вже спілкуєшся українською?

Респондент: Так.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Ну круто. Ти молодчинка. В принципі, у мене все по питаннях. Якщо у тебе є щось додати або про розподіл обов'язків у стосунках, або про мову, то можеш говорити, якщо я щось не запитала.

Респондент: Мені здається, що ти так детально питання ставила, що мені навіть нема, що згадати ще щось таке, що у мене було б на поверхні. Тому, мабуть я вже не згадаю.

Інтерв'юер: Зрозуміло. Добре. Я тоді зупиняю запис.

Інтерв'ю 9: 14.04 (40 років)

I- І хотіла запитати взагалі трошечки про вас розкажіть коротко, опишіть себе, що взагалі любите, чим займаєтесь і які хобі можливо ?

R- Хм, хоббі, що я люблю просто вже скільки часу вже пройшло, ну, те що з дитинства мені подобалось це малювати, я час від часу малюю, так відпочиваю, і мені подобаються танці.

I- А які танці ? Взагалі чи якісь конкретні ?

R- Бальні танці, я з дитинства танцювала, був якийсь період, вже потім, скажем так, у зрілому віці ніби як, можливо десь там, колись прийду в вікову групу і зараз тільки так .

I- Дуже круто.

R- Мрія.

I- Так, зрозуміла, а щодо роботи ? Ви працюєте ?

R- Так я працюю, весь час працювала. І коли тільки було народження дітей, тоді була кредитна відпустка для догляду за дитиною, а так весь час працювала.

I- Зрозуміла. А яка це сфера ? Дуже в загальному можете описати.

R- Я працюю економістом в Національному Банку України.

I- Ага, зрозуміла, економіка. А взагалі якщо говорити про вас як би ви описали себе декількома словами ? Ви яка людина ?

R- Яка я людина ? Скромна людина.

I- Що ще можливо ?

R- Широкого кола друзів у мене немає, більш менш, скажем так, ми контактуємо з друзями з якими ми товаришуємо сімєю. А таких ось там подруг особистих, приватних у мене таких майже немає, можливо там ще подруги дитинства, які там знають мою сімю, але так ми в основному збираємся сімейним колом.

I- Ага, зрозуміла. Так, я не пропадала, бо ви мені написали, що в мене якесь не стійке сполучення інтернет. Все добре так ? Чуєте мене ?

R- Так, я вас чую.

I- Добре, зрозуміла. Так, скажіть ще будь ласка, зараз на даному етапі в вашому житті, що для вас є найбільш цінним ?

R- Скажем так, беручи до уваги поточну ситуацію найбільш цінним є здоров'я як фізичне, так і психологічне у моїй сім'ї, у моїх дітей і особисто у мого чоловіка.

I- Зрозуміло. Так, насправді це дуже актуальне питання зараз. А що навпаки наразі для вас є найменш важливим ? Чому ви не надаєте важливого значення зараз ?

R- Не надаю ?

I- Так.

R- Не надаю особливого значення ? Хм, я навіть над таким питанням і не задумувалась. Ну, скажем так, якимось таким речам, наприклад там, не хочу сказати, що там я, впринципі я за, ну якби це так сказати, можна від зворотнього піти, перебуваючи на віддаленій роботі в мене відпала потреба у придбанні якогось там вбрання, скажем так, якогось одягу, то це в мене перейшло на якийсь другий план, не переймаюсь якимось там пошуком, якихось покупок, відклалась в мене. Вони не в пріоритеті.

I- Ну, якісь такі матеріальні у сенсі виходу в люди. Ну впринципі так, зараз мені це здається актуальним. Цікаво. Якщо говорити про сферу стосунків, про сімейну сферу, то впринципі в цілому як би ви описали ось ці зони відповідальності ваші та вашого чоловіка, якщо вони є ?

P- Зони відповідальності, хм. Ми впринципі з чоловіком ніколи їх не окреслювали, вони якось так гармонійно склалися.

I- Природньо ?

P- Так, ну скажем так, мені і подобається готувати їсти, ну скажем так якийсь побут організовувати, скажем чисто з точки зору дизайнерства, комфорту. Він мені звичайно допомагає в цьому, наприклад там, з точки зору практичності, в виборі там наприклад якоїсь там техніки це повністю його компетенція, бо йому так зручніше, він в цьому більше розбирається. А з точки зору дизайнера, підбору кольорів там зручності тут вже можу я вибрати. Фінансово, ми оба працюємо в нас немає поділу це твоє це моє в нас загальний бюджет тут скажем так ми обоприймаємо рішення стосовно інвестицій заощаджень майбутнього наших дітей, це все ми разом обговорюємо.

I- Що стосується фінансової сфери це якось відбувається, такий умовний сімейний бюджет це відбувається там якось відсотково від зарплатні чи у когось відсоток там 70-60 у когось 30-40 чи 50 на 50 чи хто там як зможе в конкретній ситуації.

P- Ні, ми взагалі не домовляємось, хто скільки заробив той стільки і поклав. Ну це так, грубо кажучи. Все разом, все в одну копилку, але наприклад так як мені зручніше так як я веду скажем так розрахунки стосовно комунальних платежів, тобто це все на мені, він відповідальний за інтернет, бо він слідкує за цим всім, бо я за цим всім не слідкую, комунальні послуги, оплата ТО машини, там це його відповідальність, а скажем там комунальні послуги, квартплата це на мені. З очки зору магазинів, якщо я їду я розраховуюсь якщо він їде він розраховується.

I- Тобто це якась така умовна спільна картка, де є сімейний бюджет з ваших зарплат і впринципі... .

P- Ні, у нас спільних карток немає. У мене є своя картка, в нього є своя картка. Скажем так якщо я витрати роблю свої трачу і на сімейний бюджет, то він робить таке само тратить зі своєї картки на наш сімейний бюджет. Ми не рахуємо скільки хто потратив.

I- А є якісь там наприклад обов'язкові витрати ваші і обов'язкові від чоловіка і це саме стосується витрат на родину. Тобто наприклад продукти купляє переважно він, а ви там оплачуєте комунальні оці всі моменти або такого немає. Тобто як хто коли зможе.

P- Ні, і нас такого немає. Ну, комунальне скажем так склалося так історично, що є просто такий момент відповідальності, що я більш відповідальна в цьому плані, я за цим слідкую і оплачую я, він навіть не хоче розбиратись. Куди там подавати ці показники, заповнити всі форми, є просто така специфіка цих всіх розрахунків, а якщо ми йдемо в основному я ходжу за продуктами в магазин, скажем такі щоденні покупки роблю я, а якщо ми там можемо робити такі закупки скажем так раз на два тижні може на три, то вже там дивимось в залежності від того на яку суму ми видим, якщо там велика сума, то він розраховується, якщо така невеличка сума, то я розраховуюсь, тобто в кого які кошти на карті той і платить.

I- Ага, зрозуміло. А ось так от якщо уявити у відсотковому співвідношенні. Можна розділити відсоток витрат від вас і від нього в середньому. Я розумію, що це не можливо порахувати, але як от ви помічаєте ? Чи 50 на 50 впринципі завжди виходить ?

P- Я ніколи не задумувалась і не робила такий підрахунок бо бувають дуже такі витрати якщо це наприклад якась велика покупка, наприклад, от телевизор він затратив велика тобто він більше заробляє він і більше тратить. Якщо це великі покупки, то в основному все-таки він. Ну і плюс наші заощадження ми відкладавали за роки ми беремо з них гроші і купуємо те що нам потрібно наприклад там машина продається стара купується нова, тобто такий підхід.

I- Зрозуміло, і ви в принципі якщо якісь крупні покупки, то ви це обговорюєте разом. Правильно я розумію ? Тобто це таке спільне рішення.

P- Ну да,.

I- А що стосується побутових моментів по типу там прибрати, приготувати, помити посуд, піти за продуктами, попраці і всілякі такі штуки там, з дітьми зробити уроки просто кудись з ними піти. Ось ці моменти як вони розподіляються у вас в основному ?

P- Ну побут в основному на мені, а якщо мова зайде щось про досуг там якийсь там відпочинок, то тут більше він я йому повністю довіряю там наприклад у виборі якогось кінотеатра фільма чи ще щось небудь перегляду він за цим слідкує йому це цікаво вот я більше прислухаюся до його думки от а на рахунок уроків дітей ми так поставили себе ще з початкових класів що діти в нас самостійно вчать.

I- Ага, тобто немає такого що прям... .

P- Ми не маємо там скажем так такого наглядю за дітьми жорсткого і там поділу коли ти сидиш дивишся уроки, а я завтра дивлюсь уроки. Ні, в нас якось так склалося, що ми в початковій школі там вони самостійно навчилися робити ті уроки може ізредка десь подивитись перевірити там які там результати раз в півроку там подивитися які там фабуле і якщо у них є проблема вони звертаються наприклад там з математикою вони можуть до мене звернутись бо я можу допомогти їм там да з геометрії алгебри чоловік щось там може з фізики допомогти а о так щоб ми їх там кожен день ввечері перевіряли уроки в нас такого немає, немає в нас такої практики.

I- Ага, зрозуміло. А ось ви кажете що за вами сфера побутова більше це що сюди входить ,що ви робите в контексті побуту ?

P- Ну, от наприклад прибирання зараз ми досягли такого стану можна так сказати що мій чоловік подарував робот пилісос.

I- Прекрасно, да.

P- Мені треба тільки подивитись щоб все було піднято щоб він міг спокійно проїхатися і разом з вологим прибиранням він його навіть запрограмував на телефон і він нам в телефоні включає так що така в нас уборка розумна такого плану скажем так прибирання вологі прибирання там пилісоку протерти вікна помити вікна промити зараз можна найняти людину яка помиє вікна бо я так не помию як помиє людина от мені чоловік дає кошти і я замовляю людину яка може це все зробити, посуд мити в нас є посудомийка, а якщо посуда не багато, то я і сама можу це зробити мені так зручніше, готувати їсти ми можемо разом якщо ми залишаємося разом вдома, то ми готуємо вечерю і можемо разом готувати цю вечерю.

I- Ага, зрозуміло, але це такі випадки які періодично трапляються а якщо так прямо говорити про кожен день то ви готуєте як ?

P- В основному готую я, але якщо в мене нема часу або ми домовляємося заранеє що ми сьогодні нічого не готуємо, то він замовляє їжу сам.

I- Ага, то він скоріше замовляє не готує.

P- Да, але в нього бувають такі наприклад з точки зору якраз зараз дуже популярно буквально вчора він надивися в інтернеті як завялити м'ясо то тут всім душу вимотав як треба не звичайну сіль а нетритну сіль щоб там прибрати ці всі бактерії і зберегти колір ну і він трошки розбирається в цьому і намагається слідувати інструкції бо я наприклад можу щось там взяти замінити імпровізувати а він чітко іде по інструкції як вотнаписанотак і зробить.

I- Ага, зрозуміло. Ну впринципі також можна так. Тобто іноді він там щось може приготувати ось це м'ясо замаренувати але в основному це все таки за вами все вотприготування їжі ?

P- Ну да якщо ми наприклад накриваєм на стіл там на свято, то в основному підбір страв за мною.

I- Ага, зрозуміло.

P- Але якщо там щось на природі то я принципово не підхожу до мангалу це робить він тому це більше відповідальність чоловіка ніж моя.

I- Такі всі шашлики маєте на увазі ?

P- Да, замаренувати шашлик можу я а приготувати його на вогні повинен він.

I- Ага, зрозуміло. Тобто це така традиція у вас ?

P- Так, дуже гарне слово і є декілька таких традиційних моментів які ми виробили роками.

I- А от які наприклад ? Що ще можливо є ?

P- Що ще ?

I- Ну це стосується побуту чи дозвілля також.

P- І дозвілля наприклад мені я повністю йому довіряю у плані відпустки, спланувати хоча в молодості йому це більше подобалося а зараз він вже не хоче цього всього робити але я наполягаю. Якщо спланувати якусь гарну відпустку то в минулі роки за кордон там да декілька країн подивитися.

I- Тобто замовити квитки і придумати що подивитись ?

P- Да, в нас було таке гарне велике турне по скандинавським країнам.

I- Клас.

P- Там в двохтисячних роках, да тобто він там все спланував поїзд і паром і літак і машина. Такий дуже гарний був переліт, дуже цікаво було.

I- Класно. Зрозуміло, тобто впринципі дозвілля, а таке не дуже масштабне наприклад похід на пікнік або в кінотеатр або незнаю на якусь виставу ну або якісь такі в межах міста або країни ?

Р- Ну, виставу ми не дуже любимо, кінофільми він сам підбирає, бо він слідкує за цими всіма новинками от скажем так більше цікавиться новинами чим я, я прислуховуюсь до його думки що він там цікавого в світі знайшов ось почув а потім уже обговорити це по Україні ми теж обговорюємо разом, прислухаємось до рекомендацій щоб спланувати свою поїздку.

І- Але в основному він також займається, правильно цим всім дозвіллям ?

Р- Да, скажем так за ним залишається остаточно точка зору.

І- Ага, зрозуміло. Так, скажіть будь-ласка більше про свого чоловіка от як би ви описали його ? От ви вже трошечки сказали про себе на початку, а зараз скажіть ось в цьому сенсі про нього, що він за людина ?

Р- Він більш творча людина, а я більш технічна. Він в нього дуже гарно виходить донести свою думку він гарно може висловити аргументовано дати відповідь він складає пісні, співає гарно в нього дуже гарний голос дуже гарно грає на гітарі але він при цьому як він каже сам по собі людина. Тобто його батьки були військовослужбовці і він народився в Самарканді проживав з батьками на той час в Німеччині в Мінську жили вони в гарнізоні військовому потім перебрались в Київ вони тоді він заводив друзів тобто він дуже легко комунікує.

І- Так, довелося навчитися

Р- Да, він легко заводять компанію він дуже багато шкіль навчався в багатбох школах йому це легше не те що легше ну чи від природи він такий і при цьому він і будучи військовим у зв'язку зі станом здоров'я він звільнився з військових сил і пішов працювати знаючи що в нього є сім'я намагається будувати кар'єру починав він в Макдональдсі звичайним касиром а якщо говорити про це швидке харчування то був директором на майдані в ресторані швидкого харчування потім пішов в електроніку менеджером теж на керівних посадах працював зараз працює сам на себе організував юридичну фірму тобто він скажем так не сидить на місці, рухається вперед.

І- Ну, такий амбіційний і комунікабельний.

Р- Так.

І- Зрозуміло, а є якісь моменти чи риси чи якісь такі особливості характеру які вас дратують або вам не подобаються чи буває важкувато.

Р- Ну, як вам сказати. Хм, ну як творча людина він може трошечки бути, навіть не знаю як дібрати слова щоб це не було скажем, дуже в себе занурюється.

І- Ага, дуже вдумливий.

Р- Не те що вдумливий а емоційний і бувають такі моменти що ми не можемо якусь ну спільну скажем так, ну бувають таке що може сварка якась, да, тобто дуже важко мені його переконати я мушу підібрати до нього слова які йому можна донести він вміє як я кажу перекручувати мої слова тобто мені дуже важко з ним в періоди таких емоційних напруг з ним комунікувати то він я не можу підібрати слова переконати його, а він постійно опирається на аргументи а я не можу їх знайти в той момент. То є такі моменти в нас.

І- То він все таки використовує аргументи ?

Р- І емоційний, і аргументи.

І- Ого, ну це да це складно. Так, зрозуміло. Хотіла запитати ще, доречі, як давнови разом ?

Р- З 1998 року, познайомились ми в 1997 році, розписалися в 1998 році в нас був такий стандартний шлюб вінчання я ж скажем так з Рівного західної України тобто у моїх батьків були умови щоб ми були повінчані, розписані у ЗАГСі.

І- Зрозуміло. Тобто це 23 роки, так виходить в шлюбі?

Р- Майже так, Да

І- Плюс мінус. я тоді буду орієнтуватися на 23 роки. От скажіть ще будь ласка, стосовно ставлення ваших батьків, я не знаю чи зараз, якщо живі ваші батьки, батьки вашого чоловіка, але взагалі ставлення, чи змінювалось воно, яке воно зараз, якщо батьки є. От збору ваших та збоку його батьків. Ставлення до вашого партнера, до вас.

Р- Тут треба уточнити такий нюанс, його батько загинув, він був штурман, як сказати, в мене чоловік штурман, а його батько як вам сказати, щас скажу. Льотчик-істрібітель. І на військових своїх там навчаннях він розбився. Тобто його виховували мати з бабушкою і в нього уявіть собі, бабушка, мати, сестра, я і двоє дівчаток. Тобто він один чоловік, який має в оточенні дуже багато жінок. Тут така є специфіка, що він вважає, що не то що він вважає, він в принципі у нас один, який несе відповідальність за нас всіх. Тут теж якась така складність. Тут є така складність і коли ми познайомилися, мої батьки не дуже його спочатку так сприймали, бо він на той момент тільки звільнився з армії і така творча людина була, гітара, пісні і все таке.

І- Такий не серйозний наче

Р - Да, батько мені казав «кого ти вибрала, навіщо він тобі потрібний». А в нього такий гарний голос, мені дуже подобався, на той момент і зараз. І з часом він намагався всім довести, що він якщо взяв на себе відповідальність, він її дотримується. Батька вже зараз немає і залишилась одна моя мама.

І - А вона як до речі до нього ставилася? Підтримувала батька в цьому сенсі чи вона все таки якось в ньому розгледіла, в чоловікові, якогось серйозного?

Р - Ну в мене мама моя взагалі цінує сімейні цінності. Вона ніколи скажем так..ну ми жили окремо від моєї мами, приїжджала тільки на якісь періоди, вона якось так щодня не бачила. Багато нюансів вона і не знає, але завжди буде любити свого зятя, так сказати. Коли ми приїжджаємо на якісь свята, то вона його завжди дуже зустрічає гарно. Шкодує. Він мені каже, що його шкодувала.

І - А чого, не зрозуміла, чого шкодує?

Р - А шкодує, бо він в мене один. Бо він у нас один, серед усіх цих жінок.

І - А, в цьому сенсі, зрозуміла. Тобто мама в принципі ваша ставилася до нього так ну спокійно, приймала ваш вибір. Тобто у вас теплі стосунки.

Р - Да, можна так сказати

І - Зрозуміло. Ну хоча бачитесь там не дуже часто. А от з його мамою як у Вас склалося?

Р - З його мамою ми скажем так теж не живемо разом. Вона хоч і живе тут поряд в Києві, вона ніколи не вмішувалася в наші відносини, вона завжди була в стороні, завжди. Ніколи не приймала ні мою, ні його сторону.

І - Да, прекрасно.

Р - От, в нас просто інша ситуація. Я просто 20 років прожила з його бабусею в одній квартирі.

І - Ага, тобто Ви..

Р - В нас інша проблема, що ми жили з поколінням таке..

І - Постарше, Да?

Р - Постарше покоління, яке має закалку, як я кажу Сталінську закалку. Їй зараз 93 роки

І - Ого, то вона ще жива? І вона зараз живе якось окремо чи з мамою його?

Р - Ні, ми жили з нею разом. Зараз ми вже досягли такого стану, що змогли собі купити окрему квартиру. Ми переїхали, але з нею час від часу живуть наші діти. Ми провідуємо кожен день, ми зідзвонюємся.

І - З прабабусею?

Р - Да, а дівчата там з нею підживають, за нею слідкують, скажем так, повністю доглядають. Ну вона скажем так самостійна жінка.

І - Ага, тобто все нормально?

Р - Да

І - Зрозуміло, от а чому ви жили з його бабусею, а не з мамою наприклад. Враховуючи, що у нього не було батька і мама була сама, наскільки я розумію.

Р - В нього ще є сестра.

І - Ага, тобто мама з сестрою просто жила?

Р - Мама жила з дочкою, а бабуся жила окремо одна. І ми ніби так за нею приглядали

І - Ага, все зрозуміла. Добре, тоді якщо стосовно мами я зрозуміла, то таке нейтральна повага якась, наскільки я зрозуміла, то як з бабусею було? Які стосунки склалися? Якщо ви так прямо часто бачилися?

Р - Ну, я не хочу нічого такого говорити з цього приводу, було всяке, різне. Бабуся скажем так, вона самостійна жінка, лікар. Це вже багато про що говорить. При цьому і своїх дітей я виховувала з дитинства з народження сама. Ніколи я там не перевантажувала і не було такого що я там наприклад кидала своїх дітей на неї і кудись завіювалася. Я весь час була з ними. Тобто не перекладала не неї свою відповідальність, скажем так. Так, от. В принципі деє якось модна сказати, що в нас якось було окреме таке господарство. Ну з точки зору, я купую собі свої продукти, вона купує собі свої продукти. Бо готувала скажем так я собі, вона собі. З віком вже там почалося скажем так, щось там намагання...Не вмішувалась, я не скажу що вона прям вмішувалась в наші відносини. Але, перебування на маленькій кухні 6 квадратів, дії господарки було дуже важко.

І - Ну звичайно, так, я уявляю. Тобто були якісь іноді конфліктні ситуації і всілякі такі моменти.

Р - Ага, були

І - Але вони були здебільшого якісь побутові чи щось що стосувалося прям стосунків глобально?

Р - Ні, більше побутові, але вже потім скажем так, коли вже діти мої підросли тут почалося скажем так виховання її. Ми кажем одне, а вона каже інше. Коли вони були маленькі, то вони були їй не цікаві, а коли вони вже стали дорослі, тут вже почалося скажем так невеличкі такі конфліктні ситуації були.

І - З приводу виховання дітей, так?

Р - Да. Хоча вони такого не кажуть, що вона тут нічого не робить, що вона тут нічого не.. рекомендує тільки, тобто. Різні погляди просто.

І - Да, зрозуміло. Тобто різні погляди здебільшого на виховання дітей. Ясно, от до речі як давно Ви переїхали? Тобто як давно Ви так менше контактуєте?

Р - Ну десь майже рік, даже більше

І - Ага, ну десь більше року. Як взагалі змінилося там відношення з нею?

Р - Ну чисто психологічно, я стала спокійніше. Мій емоційний стан став трішки більше рівноваженишим. Та вже і діти виростили все ж таки, одній 19 уже, другій 16. Тобто тут не дуже ти вже і вплинеш на їхнє виховання, вже виростили. Просто було чисто емоційно легше, бо були такі моменти, що ми могли взагалі там сутки не говорити один з одною.

І - Ну так, напружено..

Р - Да, чисто така напруга була побутова

І - Так, щодо стосунків зрозуміла. Щодо друзів, також хотіла запитати схоже питання. От ваші друзі там чи найкращі подружки/друзі, чи просто найближчі, як вони ставились і ставляться зараз якщо такі є там протягом усього цього часу якщо є такі друзі, які з вами всі ці роки. Як вони ставились і ставляться до вашого чоловіка зараз. І як його навпаки друзі до вас.

Р - Мої друзі до нього, а його друзі до мене?

І - Так

Р - Мої подружки, мого скажем так дитинства і там юності, з якими там є там школа і університет. Ми бачимся дуже рідко з чоловіком. Ну так, можуть бачити мого чоловіка дуже рідко. Не можу сказати там, дуже рідко. Я не можу сказати що там, завжди вони з повагою. Він веселий, цікавий, комунікабельний, то якщо якась проблема, то він завжди прийде на допомогу. Може там ну одна-дві подружки там час від часу можуть контактувати з нами. Його друзі, я бачу їх постійно. Бо ми живемо в Києві. Бо мої подружки там з Рівного, наприклад.

І - Ага, тобто ваші друзі переважно залишилися, а його друзі, він з Києва, так?

Р - Да, ми познайомилися і вже почали жити в Києві. Так що в нього були якісь такі друзі, які там скажем так ще з його юності там, я таких майже і не знаю. Там один, навіть два від сили. Ми не дуже підтримували такі зв'язки. Я вам більше скажу, в нас зараз такі вже за час шлюбу склалася нові друзі, сімейні. Такі пари, з якими ми товаришуємо і зараз скажем там підтримуємо зв'язки. Так що я таких не пам'ятаю його друзів, які б там були його колись і як вони зараз до мене відносяться, тут я нічого не можу сказати такого, такої ситуації немає.

І - Ага, зрозуміло. Так, а якщо говорити про мову у вашій родині. Тут я хотіла зосередитися саме на вашій особистій історії. Тобто розкажіть мені ось ці основні моменти, Якою мовою ви, поперше Якою мовою спілкувалися в родині, виховувалися, навчалися в школі, в університеті і як це відбувалося далі. От саме щодо Вас.

Р - Саме місто Рівне, воно, я не скажу що це прям геть Західна Україна, це щось таке, Да, це ніби як Захід, але в самому місті нормально можна було почути як українську мову, так і російську мову. Вчилася і в школі українською мовою, і в університеті Рівненському українською мовою. Хоча в нас були викладачі, які читали нам російською мовою, нормально сприймалося.

І - А в родині ви якою мовою спілкувалися?

Р - В родині ми говорили Українською мовою. Я будучи на 4 курсі, в мене Була практика в дитячому таборі в Криму. Із чоловіком я познайомилася в Криму, в Ялті. Він як раз звільнився з армії і як кажу гастролював далі, він таки творча людина. Він був там, як то кажуть в таборі, там була така посада, масник-затійник, так то кажуть. Завідував культурною програмою.

І - Тобто він там також працював?

Р - Да, він теж там був на ставці, на зарплаті. А в нього, як кажу, дуже гарно є в нього така організаторська здібність. Він вміє організувати дітей, вміє гарно співати, різні конкурси може організовувати. Якщо там йде якийсь там конкурс, якась проблема, якась пауза, він гарно заповнює. В нього є скажем так така риса характеру, що він може Любу ситуацію, скажем так вирішити. Це я так може нафантазувала з одного боку, але мене це дуже скажем так покорило. Що коли я почула його голос, дуже гарний голос має. От, і в таборі... До речі, я вже мабуть не зможу згадати, в мене

була моя подруга, говорила українською мовою, а коли до нього зверталася, на російській мові. До речі він російськомовний, російською зверталася.

I - Вона, так?

P - Вона. Я то само собою зверталася на російській мові.

I - Тобто ви між собою з подружкою розмовляли українською, так?

P - Да. А з ним говорили російською.

I - Тобто з російськомовними говорили російською?

P - Да. Все так, все вірно. При цьому я ж кажу, і англійською мовою пісні всі співали різні. Були в нас в репертуарі і російськомовні пісні, і україномовні пісні. Тобто в нас був такий мікс, який не наполягав при цьому. Хоча, здається, Ялта, Крим. Всі діти були російськомовних, дійсно було багато дітей російськомовних. Хоча вожаті були з Рівного, тобто весь наш «пед состав» були з одного університету україномовних.

I - Ага, цікаво.

P - Да. І ми при цьому дуже легко переключалися на російську мову. І директор був російськомовний, якщо не помиляюсь. Це вже було 24 роки тому назад. Вже точно не згадаю. Але так все в нас було колись так безконфліктно.

I - Зрозуміло, тобто з ним ви, і з усіма хто говорив російською, ви також говорили російською. А як трапилося далі? От ви з ним почали зустрічатися, ви почали.. До речі, ви переїхали одразу/ не одразу?

P - Мені ще ж треба було рік навчатися в університеті. Це був 4-5 курс, я ще вчилася. І при цьому він познайомився не тільки зі мною, а з моїми друзями. Ну як сказати друзі, ми з ними тож в таборі познайомилися з інших курсів студентами. Настільки були дружні стосунки, що вже «спустя года» через час, двоє товаришів стали нашими кумами. Ми хрестили в них дітей. Тобто з тих пір уже скільки років ми досі товаришуємо. Їздимо кожного року до них в гості і він приїхав в Рівне до мене, до друзів. Настільки вони.. чи так просто характерами зійшлись. Так ці друзі люблять гарно співати і вони його навчили українських пісень. Такі голоси гарні були. Тобто вони таке тріо, що вони коли там співають в караоке, то всі мовчать, всі слухають і аплодують.

I - Так, а коли ви переїхали, я так розумію Ви закінчили університет?

P - Уявіть собі ситуацію, я закінчую університет і мені потрібно зробити вибір: що мені робити далі. Тобто мені шукати роботу в Рівному чи все ж таки щось в Києві шукати. І мій батько каже: «що ти собі думаєш?». І тоді мені чоловік мій каже майбутній «Я буду женитися». Ну і все, тоді ми через буквально я закінчую університет і у нас в липні одразу ж весілля було, я переїжджаю в Київ і тут відповідно шукаю собі роботу.

I - Ага, зрозуміло.

P - І він шукає собі роботу, бо ми були обоє безробітних, жили на квартирі у бабусі.

I - Тобто він жив в Києві на той момент? Він просто працював в Криму?

P - Він жив у мами. Після армії, звільнився з армії, потім теж повернувся, це ж йому теж такий підробіток в Криму, відпочивав так сказати, заробляючи відпочивав. Дружна. Щось треба робити, правильно? І він починає шукати собі роботу. Іде в МакДональдс, на касу. І починає там вибудовувати собі.. (як кар'єра буде на українській мові?)

I - Кар'єру, так і є

P - От, і я паралельно теж намагаюся, хоч і не по спеціальності, але потрапляю в міністерство економіки, працювати теже на економіста самої самої низької посади і теж там вчуся паралельно. І теж ніби там будує кар'єру. В чому цінність сімейного життя, ми почали з нуля. В нас не було ні грошей, ні квартири, нічого в нас не було. І коли ми проходимо оці всі етапи, в нас ніколи не було нічого готового. В нас були такі моменти, що ми там, була в нас тільки одна картопля і більш нічого не їли. Ну тобто поступово ми проходили всі біди, радості там.

I - Разом, Да?

P - Да. Були негаразди. Тобто ми прийшли всі такі моменти і завжди були поряд.

I - Ну круто

P - Щось я його вчила, щось він мене вчив. От так

I - Не без цього. Так, я хочу ще уточнити такий момент, щодо мови. Ви спілкувалися, от як це у вас відбувалося після того, тобто в університеті ви українською продовжували навчатися, а потім..

P - Ви знаєте, я дуже легко перейшла на російську мову коли спілкувалися ми з ним між собою. Він мене намагався вчити англійської мови. В мене англійська мова взагалі була ніяка, в університеті я вчила німецьку, мені німецька теж не цікава. Але він любить співати англійські пісні.

Намагався мене цьому навчити. В мене щось не дуже получалося. Я його могла вчити української мови, не могла, а вчила. Але в побуті ми все ж таки розмовляли російською мовою. Вже потім поступово, коли треба було розмовляти там по телефону чи десь на роботі, він говорив українською мовою. Намагався говорити українською мовою. Зараз через роки вже в нього набагато краще, він може спілкуватися спокійніше українською мовою. Але все ж таки в сім'ї ми говоримо часто російською мовою. Бо наша бабуся, вона по своїй національності чувашка, вона говорить теж російською.

I - А бабуся це мама його?

P - Бабуся, це його бабуся, з якою ми жили.

I - Зрозуміла.

P - Да, вона досі говорить російською мовою. Хоча вона щось там перепитує щось українською, по телевізору вона чує і розуміє українську мову. Але говорить російською мовою. Може щось перепитати, тоді я пояснюю українською мовою. Діти наші вчаться в українській школі. Університет, дочка моя в Києво-Могилянці вчиться. Добре знає українську мову. Легко говорить і переключається з української на російську мову. Знає англійську мову. В них взагалі немає такого моменту ступору, вони легко переходять з української мови на російську. Я якщо вже виходжу з себе наприклад, починаю щось там нервувати, я теж можу перейти на українську мову.

I - Тобто Вам українською простіше чи ні? До речі от ви кажете нервувати. Це в сенсі коли потрібно щось емоційно сказати чи швидко?

P - Коли швидко мені щось треба сказати, то я моду казати українською мовою. Або коли приїжджаємо до батьків, там теж я переходжу на українську мову.

I - А до речі скажіть, чому все таки для побуту обрали, ну як обрали, так вийшло що обрали російську мову? Це, ну окрім того, що розмовляє російською бабуся, що ще? Тобто те, що не знав чоловік української мови, так прям добре не розмовляв на розмовному рівні чи щось ще?

P - В принципі, його скажем так оточення на той момент його друзі теж розмовляли російською мовою. Я дуже не знаю, якось так просто може склалося. Чесно кажучи, я ніколи на це не звертала уваги. От реально, я не звертала уваги, мені було нормально.

I - Мені просто цікаво от зараз ви якщо пригадаєте чи проаналізуєте. От все таки які фактори, як ви думаете, що посприяло тому, що саме російську мову ви обрали для побуту?

P - Не в мойому характері щось нав'язувати, це перше. Я не скажу, що в мене в сім'ї мама там дуже сильно попадала під вплив чоловіка. Тобто в мене не було такого виховання, що жінка повинна прислуховуватися до чоловіка, слухати тільки його. В мене такого не було у вихованні і в нас були такі рівні права. Матері моєї та мого батька. Я намагалась і теж тут так бути. Але мені було важко так як я приїхала з маленького міста у велике місто і період адаптації, мені було реально важко. Я просто не знаю, якщо ви живете весь час в місті Києві.. В мене перші періоди дуже сильно боліла голова, я не могла спати.

I - Так, звичайно, звичайно.

P - Цей шум, він.. багато спілкувалися і російською в оточенні моєму. Ну реально була така ситуація, що я прислуховувалася і підпадала під вплив отого середовища, в яке я потрапила.

I - Зрозуміло, тобто в принципі такі фактори як середовище і його оточення, і бабуся спілкувалася російською, і він розумів російську набагато краще і легше і в принципі ви знали російську

P - Ну Да. І навіть на роботу коли я прийшла, навіть на роботі, хоча вся документація була україномовна, між собою люди спілкувалися російською мовою. Тут воно скажем так так і складається далі. Тобто мені, як я по життю і їду. Часто ми можемо зустрічатися і російською мовою можемо спілкуватися, хоча коли ж потреба, ми переходимо на українську мову. Якісь офіційні заходи, що що не будь, ми говоримо українською мовою. А якщо «принеси хліб», то скажемо російською.

I - Зрозуміло. От зараз якщо так підсумувати, то в яких випадках саме ви використовуєте російську, а в яких українську? От якщо пригадати всі якісь такі сфери.

P - Саме зараз, сьогодні, в цей час?

I - Так.

P - Ну, скажем так, в мене відбувається реальний поділ між там роботою і домашньою справою. В домашніх справах все рівно ми продовжуємо говорити між собою російською мовою, але коли заходить мова там наприклад стосовно навчання там, чи форм якихось документів ми переходим на українську мову.

I - Тобто між собою навіть, так?

Р - Так, навіть між собою. По роботі в принципі те саме. Якщо там переписка іде українською мовою, але якщо треба швидко щось уточнити, коротко пересказати, то російською мовою. Мені так навіть коротше виходить. Я навіть не знаю, тобто мені не треба буде підбирати українські слова. Я вже настільки привикла говорити..це зараз вже пройде час, я привикла вдома говорити на російській мові, я швидко відповідаю російською мовою, своїм колегам навіть.

І - Зрозуміло. Якщо це якісь заклади, не знаю, кафе/ресторани Або подорожі, або нові знайомства, ви якою мовою спілкуєтесь з людьми?

Р - Навіть не звертаю уваги

І - Не знаю, пригадайте можливо, чи уявіть собі таку ситуацію, як ви розмовляли?

Р - Я може давно нікуди на їхала.

І - Це Да

Р - Я вже навіть не можу згадати там. Ну не знаю, чесно, мені важко щось сказати. Настільки мені вкорінилася ця легкість переходу на українську з російської і з російської на українську, що я навіть не можу.. Бувають такі, скажем так, автоматично. Якщо мені, от наприклад, я заходжу в магазин і мені тут в нас в будинку є магазинчик скажем так який який знають мешканці нашого будинку, вони мені кажуть: «что вы сегодня хотите?». Я відповім на російській мові «Я хочу то/то/то».

І - Тобто якою мовою звертаються, такою Ви і відповісте.

Р - Да.

І - Немає якогось принципового там...

Р - Я знаю, в мене ж знайомі, які принципово говорять українською мовою з 2014 року. Є такі знайомі які принципово говорять. При цьому вони не акцентують на цьому увагу я можу їм відповісти російською і вони дадуть відповідь українською мовою. І вони не тут не будуть кичитися щось там казати наприклад «от я тобі говорю українською, ти повинен зі мною говорити тільки українською». Таких загострень немає. Ну просто людина прийняла для себе скажем такий принцип і все

І - Тобто у вас такого немає, якоїсь принципової позиції, ви змінюєте і з новими людьми спокійно мову?

Р - Да

І - Зрозуміло. А чоловік також, він тепер знаю також українську трошки краще ніж знав і також в використовує її переважно там якщо потрібно щось офіційне?

Р - Да, якщо до нього хтось звертається українською мовою він намагається теж відповідати українською мовою. Але якщо там можуть так час від часу чути, все ж таки російська мова теж залишається в розмові.

І - Так, тобто переважно в нього російська, у вас так від ситуації залежить зараз. Тобто в сім'ї російська, офіційно українська. І якщо звертаються, то залежить від того, якою звертаються.

Р - Да, але якщо стосується там навчання, говорити якісь там моменти, пов'язані з адміністративними там справами, говоримо українською мовою.

І - Зрозуміло. А от яку мову ви зараз назвали б рідною мовою для себе?

Р - Українська

І - А чому українська? Якщо побут російська, в родині російська

Р - Бо я себе скажем так ідентифікую з Україною, говорю українською.

І - Зрозуміло, тобто не дивлячись на те, що російською спілкуєтесь в принципі доволі часто

Р - Да. Тут скажем так те що я говорю з чоловіком російською мовою це не каже що моя мова російська стала рідною.

І - Зрозуміло. Так, а щодо дітей, вони переважно спілкуються також якою мовою? Обидві дівчинки знають і ту, і ту мову?

Р - Да, і англійську знають. Вони можуть і на англійській між собою спілкуватись.

І - Тобто в родині вони спілкуються російською, чи як це відбувається? Також вони використовують яку і коли?

Р - Вони настільки дорослі, що я наприклад не прислуховуюсь до них коли вони залишаються один на один. Коли вони вже з нами всі разом в колі сім'ї, то говоримо російською мовою. При цьому що і вся родина збирається, там і бабуся, чоловік, його мама, сестра там, то говорять в принципі російською мовою. Хоча, якщо сестра наводить там який приклад з української мови, то переходять на українську мову.

I - Зрозуміло. В принципі у мене все по питаннях, якщо у вас є якісь моменти, які ви не сказали, або з приводу сімейних обов'язків, або мови і зміни мови, бо я там можливо щось не уточнила.

P - Ну скажем так, якщо можна, такий ще просто момент. От наприклад, всі ж вважають, ну як вважають, іде така скажем фон. Революція гідності, вона була спровокована проблемою мови, не тільки. Але тепер всі повинні говорити українською мовою. Тут такий момент, що мій чоловік наприклад вважав, не то що вважав, для нього Україна стала ріднішою в цьому сенсі. Просто хотіла сказати, що він не просто заговорив українською мовою, тобто він нормально, він ніколи не бачив в цьому проблеми, що там російську/українську мову колись пригнічували. Тобто ми в своєму оточенні не бачили такого пригнічення.

I - То воно по іншому сприймалося просто?

P - Да, тобто ми не бачили пригнічення там української мови чи там зараз що російську мову пригнічують. Ми цього всього не бачимо. Тобто впринципі..Але поведінка людей варинципі змінилася, зараз стало в місті більше україномовних чи може піросло нове покоління. І навіть мої діти можуть сказати що навіть так на якомусь такому рівні принципівому «ми будемо говорити українською мовою». Да, вони будуть говорити українською мовою, але якийсь період часу. А потім сходять так легенько на російську, потім знову повертаються на українську. Тобто тут ну..Немає так в принципі загострення в цьому плані, ну в цьому сенсі.

I - Тобто для вас, там для вашої родини вийшло так, що по суті не мова вирішує якийсь таке ставлення та відношення себе там до держави. Тобто тут не питання в мові.

P - Не, не питання мови, зовсім не питання мови.

Інтерв'ю 10: 14.04 (78 років)

I: Доброго дня.

P: Доброго.

I: Почнемо з питання щодо того, що Ви вважаєте найбільш цінним в своєму житті, чому надаєте особливого значення?

P: *(не було чути)*

I: Добре. Розкажіть за яких обставин Ви познайомились зі своїм покійним чоловіком.

P: Я познайомилася на роботі, по направленню я з Чернівецького медінституту, а він із Харківського медінституту, де ми працювали на протязі трьох років.

I: Вашою рідною мовою українська була, правильно?

P: Українська.

I: Коли Ви познайомилися з Вашим майбутнім чоловіком, він спілкувався якою мовою з Вами?

P: Російською.

I: Добре. І Ви, як ви попередньо узгоджували, у спілкуванні із ним переходили на російську мову, вірно?

P: Так.

I: Добре. Після початку вашого спільного життя, після укладення шлюбу, Ви більш широко почали використовувати російську мову, ніж це було до вашого шлюбу, вірно?

P: Так.

I: Як було організовано ваше сімейне життя? З точки зору, яким Ви бачили своє місце в сімейних стосунках? Яким Ви бачили місце свого чоловіка в сімейних стосунках? Наприклад, хто за що мав відповідати в Вашому баченні.

P: Ми відповідали за все вдвох.

I: Який був економічний внесок кожного із вас в вашу сім'ю на різних етапах життя? З точки зору, наприклад заробітної плати. Заробляв більше він? Більше Ви?

P: Заробітна плата у нас була однакова, 72 рубля 50 копійок. Тільки ві міг працювати на 1,5 ставки, а я на ставку.

I: Тобто він таки заробляв дещо більше?

P: Заробляв більше, як в нас з'явилася дитина, а до народження дитини було однаково.

I: Гарзд, а потім уже після завершення радянського етапу, скажімо так, коли змінився дещо соціально-економічний контекст, то як змінилися ваші заробітки?

P: Так і залишилися. Він працював на 1,5 ставки, я періодично на 1,5, аое більше на ставку.

I: Зрозуміло, добре. Як би Ви описали свого колишнього чоловіка з точки зору якостей його особистості?

Р: Він був дуже розумний, відповідальний.

І: Добре. Скільки тривав ваш шлюб?

Р: 35 років.

І: Добре. З точки зору сімейної ієрархії, чи Ви вважали свою сім'ю як більш такою егалітарною, рівною, чи хтось із вас був як голова сім'ї. Як би Ви цей аспект ваших відносин описали?

Р: Думаю, ми були рівноправні.

І: Але, з точки зору розподілу рольових обов'язків в вашій сім'ї. Наприклад, в приватній сфері, хатня робота. Це ви робили разом? Чи переважно він, чи переважно вони?

Р: Переважно я.

І: Коли Ви змінювали власне мовну поведінку, тобто почали більше спілкуватися російською мовою з чоловіком, з новим оточенням вашим.

Р: Наоборот.

І: Тобто?

Р: Після переїзду із Рівненської області в Сумську його батьки розмовляли українською і ми перешли на українську мову.

І: Ага.

Р: Вдома. А на роботі спілкувалися російською.

І: Як цей аспект змінився після смерті його батьків, Ваших свекрів?

Р: Ніяк, також все залишилося.

І: Зрозуміло. Тобто рідною мовою Вашого чоловіка таки була українська, але він в юності почав більше використовувати російську.

Р: Так, тому що він закінчив Харківський медінститут, а там одні росіяни.

І: А у Вас в медичному інституті якою мовою велось?

Р: В більшості російською, але були предмети, які можна було викладати викладачам українською.

І: Але переважно російська домінувала?

Р: Переважно російська.

І: Коли Ви познайомилися з Вашим майбутнім чоловіком, він Вас сам попросив спілкуватися російською? Ми попередньо говорили про те, що він сказав таку ніби фразу, що він не розуміє українську.

Р: Да.

І: Добре, щодо мови рідної ми з'ясували. І теж саме щодо питання чи змінював Ваш партнер мову спілкування після одруження. Тобто після переїзду у Суми, як Ви сказали ви в сімейному колі спілкувалися більше українською, бо батьки його були україномовними, а потім все одно в професійному середовищі більше домінувала російська мова.

Р: Так.

І: Крім цих ситуацій, як також відрізнявся ваш мововжиток? Тобто вдома, на роботі зрозуміло. В повсякденному житті з вашими друзями, знайомими, сусідами, якою мовою Ви переважно спілкувались? Більше українською, чи більше російською?

Р: Мабуть більше російською.

І: А, наприклад, при отриманні різних послуг, спілкування в магазинах, на ринках, з комунальщиками, більше якою мовою?

Р: Російською.

І: Добре. Чи Ваші діти знають Вашу рідну мову, українську?

Р: Діти у мене україномовні.

І: Добре, дякую. Щодо родини Вашого чоловіка, чи в професійному плані займалися його батьки?

Р: Батько був військовий, а мати журналістка.

І: Ви сказали в приватному житті вони більше спілкувалися українською мовою, а в публічному житті Ви пригадуєте, більшою мірою вони спілкувалися українською чи російською поза межами дому?

Р: Українською.

І: Чи були вони партійними?

Р: Так.

І: Зрозуміла. Яка взагалі були ситуація мовна в час після вашого одруження. Як би Ви її описали з точки зору становища української мови, російської мови по Вашим спостереженням та самовідчуттю. Чи мова якась більше заохочувалася, для якоїсь створювались перепони? Як Ви це відчували?

Р: В Радянському Союзі російська мова була державна, тому старалися використовувати російську мову, а вдома, в побуті користувалися своєю рідною.

І: Зрозуміло, дуже дякую Вам.